

2021

Mesterszakos esettanulmány verseny
legjobb pályaművei

Budapesti Corvinus Egyetem

PANDÉMIA ÉS VÁLTOZÓ VILÁGUNK

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

Jelen kötet az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosítószámú „Tehetségből fiatal kutató - A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban” című projekt keretében jött létre.

A Budapesti Corvinus Egyetemen 2021-ben megrendezett „*Pandémia és változó világunk*” című mesterszakos esettanulmány verseny legjobb pályaműveit olvashatjuk.

© ANDRUSKA ENIKŐ, CAMERIERE ROBERTA, DÉKÁNY JÓZSEF PÉTER, SEBASTIAN MUNOZ RUIZ ESPARZA, JUHÁSZ ANNA, KÁLDY MÁRTON, MILOVANOVIĆ MILOŠ, NÉMETH ÁRON LÁSZLÓ, PAPIK RÉKA, STRAUZS KAMILLA, SZEBIK BORBÁLA, MÁTÉ DÁNIEL TÓTH, ZIRNSTEIN GERDA 2022

TARTALOM

„Sosem lehetünk elég felkészültek” - A koronavírus járvány hatásai a hazai bankszektor digitalizációjára

DÉKÁNY JÓZSEF PÉTER, NÉMETH ÁRON LÁSZLÓ, PAPIK RÉKA 4

Rendkívüli helyzetek rendkívüli megoldásokat kívánnak - A munka-magánélet egyensúly megteremtésének lehetőségei világjárvány idején

JUHÁSZ ANNA 19

A vírus mint ellenség a magyar kormányzati retorikában a pandémia első és második hullámának idején

ZIRNSTEIN GERDA 34

A koronavírus az új migráns? - Orbán Viktor ellenségképző retorikájának vizsgálata a koronavírus járvány kapcsán

STRAUSZ KAMILLA 53

Demographic Perspective on the Spread of Covid-19 during the First Wave of Pandemic: Evidence from Serbia

SZEBIK BORBÁLA, CAMERIERE ROBERTA, MILOVANOVIĆ MILOŠ 65

COVIDŐS MÉMEK - Idősekkel kapcsolatos mémek a járvány idején

KÁLDY MÁRTON 88

The coordination of the fiscal and monetary policies in the first year of the COVID-19 caused recession in Hungary

MÁTÉ DÁNIEL TÓTH 103

Populism and health crises - A comparative study of Felipe Calderón and Andrés Manuel López Obrador and their response to the AH1N1 2009 Pandemic and the COVID-19 Emergency in Mexico

SEBASTIAN MUNOZ RUIZ ESPARZA 116

Esettanulmány a magyar oltáskritikusok online közösségi posztjainak elemzéséről

ANDRUSKA ENIKŐ 128

**„SOSEM LEHETÜNK ELÉG
FELKÉSZÜLTEK”**

**A KORONAVÍRUS
JÁRVÁNY HATÁSAI A
HAZAI BANKSZEKTOR
DIGITALIZÁCIÓJÁRA**

**DÉKÁNY JÓZSEF PÉTER
NÉMETH ÁRON LÁSZLÓ
PAPIK RÉKA**

ABSZTRAKT

A koronavírus járvány többek között a bankoktól is gyors reakciót igényelt, ez próbára tette digitális képességeiket. A dolgozat kutatási kérdése, hogy hogyan hatott a járványhelyzet a magyarországi bankszektor digitalizációjára. A kérdés megválaszolásához a szerzők áttekintik a releváns nemzetközi szakirodalmat, ami alapján négy fő irányt különítenek el. Ezek mentén a szerzők a grounded theory módszertanával elemzik a magyarországi helyzetet, 8 mélyinterjú alapján. A minta a hazai hitelintézeti csoportok 69 százalékát fedi le mérlegfőösszeg alapján. Az elemzésben a mintán belül három szegmensenet különítenek el digitalizációs érettség szerint; 1) lemaradó inkumbens bankok, 2) haladó inkumbens nagybankok, 3) új generációs bankok. Az eredmények alapján a hazai bankszektorban hasonló változások figyelhetők meg a digitalizáció kapcsán, mint a nemzetközi szakirodalomban leírtak, azonban a szerzők által kialakított három szegmensben egészen más történetek és tanulságok rajzolódnak ki. A kutatás relevanciáját adja, hogy korábban még nem készült átfogó tanulmány a koronavírus hatásairól a hazai bankszektor tekintetében.

BEVEZETÉS

„Sosem lehetünk elég felkészültek” – foglalta össze a koronavírus legfőbb tanulságát egy hazai bank digitalizációért felelős részlegének vezetője. Interjúalanyunk ezt főként arra értette, hogy bár a járványhelyzet előtt is tettek lépéseket, melyek elősegítették a bank digitalizációját, azonban egy ilyen mértékű külső sokkra, mint amit a koronavírus előidézett nem álltak készen.

A koronavírus hatására hirtelen jött, radikális változások a bankoktól is gyors reakciót igényeltek, mely próbára tette digitális képességeiket és az agilis transzformáció folytatására és felgyorsítására sarkallta őket. Kutatási kérdésünk, hogy hogyan hatott a koronavírus járvány a hazai bankok digitalizációs folyamatára.

Kutatásunkat a releváns szakirodalom áttekintésével kezdjük. Ennek keretében összegezzük, hogy milyen hatást gyakorolt a koronavírus nemzetközi szinten a bankok digitalizációjára. Ezen hatásokat 4 csoportba soroljuk, melyek alapját képezik a magyar bankokra gyakorolt hatások vizsgálatának is.

Az elméleti összefoglaló után bemutatjuk a kutatás gyakorlati része során alkalmazott grounded theory módszertant, mely az adatgyűjtés után segít az összefüggések keresésében. A gyakorlati alkalmazáshoz szükséges adatfelvételt félig strukturált mélyinterjúkkal végeztük el. Összesen 8 banki vezetővel sikerült interjút készítenünk. A módszertan alapján a bankokat három csoportra (lemaradó inkumbens bankok, haladó inkumbens nagybankok, új generációs bankok) osztottuk digitalizációs érettségük alapján, majd ezután a 3 csoportot külön – külön elemeztük.

A lemaradó inkumbens csoportot az alacsony szintű digitalizációja miatt felkészületlenül érte a járvány, azonban a kezdeti fennakadások után tudott profitálni a kialakult helyzetből. Megemelkedett a digitális fejlesztésekre fordított összeg, felgyorsultak a projektek, az ügyfelek elkezdték az online termékeket használni és bevezetésre került az otthoni munkavégzés.

A haladó inkumbens csoportnak már a vírus előtt is stratégiai prioritás volt a digitalizáció. A járvány alatt korábban nem látott mértékben ugrott meg digitális csatornáik használata, ami megerősítette a digitalizáció fontosságát.

Az új generációs csoport üzleti modelljének alappillére a magas szintű digitalizáció, így nekik a fő kihívás a munkavállalók egészségének védelme volt. A vírushelyzet ügyfeleiket ösztönözte a digitális csatornák használatára és az egyik interjúalany jelentős ügyfélkörbővülésről is beszámolt.

Az elméleti részben tárgyalt nemzetközi hatásokat összevetve az interjúkból leszűrt hazai hatásokkal nem fedeztünk fel jelentős különbségeket. Kutatásunk legfőbb eredményének azt tartjuk, hogy rávilágítottunk, hogy a hazai banki szegmensben tevékenykedő 8 vállalatból alkotott három csoportra a járványhelyzet milyen különböző és hasonló hatásokat fejtett ki.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A szakirodalmi összefoglalóval a nemzetközi tapasztalatok megismerése a célunk, hogy ezek mentén vizsgálhassuk a koronavírus hatását a hazai bankok digitalizációjára. Marciniak és szerzőtársai (2020) alapján a digitalizációt egy technológiavezérelt és alapvető hatású, a korábbi működési kereteken túlmutató változásként definiáljuk. A nemzetközi áttekintés alapjául tanácsadó cégek, illetve nemzetközi szervezetek kutatásai szolgáltak. A kutatások alapján a banki digitalizációra gyakorolt hatásokat négy csoportba soroltuk.

TERMÉKEK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

A COVID fontos hatása volt a bankok termékekre és szolgáltatásokra irányuló transzformációjának gyorsítása, sőt egyes hagyományosan offline elérhető termékek digitalizációját is elősegítette (Shilling - Celner, 2020). A bankok szinte teljesen digitálisan kezdtek el működni és ezt a működési modellt hatékonyra tudták tenni (Moden - Neufeld, 2020). A digitális termékekre és kommunikációra való átállás nem minden banknak ment zökkenőmentesen. Alexander és Bellens (2020) szerint sok bank elavult technológiai háttérrel operál, azonban a COVID ezen szereplőket is rákényszerítette a legmagasabb felhasználói élmény biztosítására. A COVID hatására felgyorsult digitális transzformáció rávilágított arra is, hogy milyen további lehetőséget nyújt a bankok számára a technológia vívmányainak alkalmazása (KPMG, 2020; Oertli, 2020; Moden, 2020a).

ALKALMAZKODÓKÉPESSÉG ÉS REAKCIÓIDŐ

A járvány a bankokat azonnali reakcióra készítette, ezáltal gyorsítva a digitalizációt (Willemse et al., 2020; Moden, 2020b). A gyors online működésre való átállás céljából a bankok lerövidítették a digitalizációs fejlesztések átfutási idejét, prioritásként kezelték ezeket. Az ilyen mértékű rugalmasság megkövetelte a bankok belső működésének és döntési folyamatainak a kialakult helyzethez való alkalmazkodását (Pratz, 2020). A bankok döntési folyamatai tehát felgyorsultak, ennek következtében pedig átléptek számos digitalizációval kapcsolatos korlátot (Bank Governance Leadership Network - EY, 2020). A kialakult helyzet mutatta meg a bankoknak, hogy a döntési és működési módszereik frissítésére is szükség van, és az előtte csak szlogenként emlegetett agilis működést gyakorlatban is alkalmazniuk kell (Institute of International Finance - Deloitte, 2020). A döntések felgyorsulása, a korábbi akadályozó tényezők átlépése és az agilis működés szükségességének felismerése azt jelzi, hogy a COVID hatására a bankok szervezeti kultúrája is módosult (Willemse, 2020).

FOGYASZTÓI SZOKÁSOK ÉS ELVÁRÁSOK

Moden (2020a) szerint a COVID nem csak megerősítette és felgyorsította a bankok digitális transzformációját, de a legnagyobb ösztönzője volt annak is, hogy az ügyfelek elfogadják ezen csatornákat és korábban nem látott gyakorisággal használják is azokat. Számos tanulmány megerősítette, hogy a kialakult helyzet hatására lecsökkent a bankfiókok látogatottsága és szignifikánsan megnőtt a digitális csatornák használata, mind a napi szintű tranzakciókat, mind a komplexebb ügyleteket tekintve (Barro et al., 2020; Erlebach et al., 2020; Cuthell et al., 2021; Institute of International Finance és a Deloitte 2020). Ezzel párhuzamosan a bankok csökkenő készpénzhasználatot azonosítottak (Bellens, 2020; Deloitte, n.a.). A fogyasztók többnyire elégedettek voltak bankjuk COVID alatt nyújtott digitalizációs szolgáltatásaival, azonban a járványhelyzet végével sem terveznek teljes mértékben online bankolni (Moden, 2020a; PWC, n.a.).

MUNKAVÉGZÉS ÉS MUNKAVÁLLALÓK

A kutatások alapján azt láttuk, hogy a bankok nemzetközi viszonylatban néhány nap alatt, működésük komolyabb megszakítása nélkül megteremtették az otthoni munkavégzés lehetőségét (Moden, 2021; Institute of International Finance – Deloitte, 2020; Pratz 2020). Ennek azonban árnyoldala a megnövekedett kibertámadások száma, a hirtelen megugrott ellátandó feladatok mennyisége, illetve az idősebb munkavállalók technológiával kapcsolatos félelmei (Bank Governance Leadership Network – EY, 2020; Institute of International Finance - Deloitte, 2020; Moden, 2021).

MÓDSZERTAN

Ahhoz, hogy a kutatási kérdésünket megválasszunk, a grounded theory módszertanát választottuk. A grounded theory fókuszában a magatartási minták és az interakciók állnak (Mitev, 2015 86. old. idézi Goulding és Saren, 2010-et), ezért az újfajta jelenségekbe való betekintést, a tapasztalatok megértését jól tudja támogatni.

A grounded theory egy kvalitatív kutatási módszertan, aminek célja az elméletalkotás. A módszertant elsősorban Glaser és Strauss munkásságához kötik, újszerűsége abban rejlik, hogy az elméletalkotáshoz egy átlátható keretrendszert biztosít. A kutatási folyamat az adatgyűjtéssel kezdődik, majd kódolási módszerekkel azonosítja az összefüggéseket. (Mitev, 2015)

A grounded theory nem határoz meg szigorúan adatfelvételi módszert (Mitev, 2015). Mi az adatgyűjtéshez félig strukturált interjúkat készítettünk, tehát rendelkezünk egy előzetes kérdéssorral, de ezt az interjúk alatt rugalmasan alakítottuk. Elemzésünkben alapvetően a hazai hitelintézeti csoportokra fókuszáltunk, mivel ők a hazai bankszektor meghatározó szereplői a digitalizáció terén is. A minta kiválasztásánál törekedtünk arra, hogy minél diverzebb portfóliót állítsunk össze. A mintánkban lévő intézmények a hazai hitelintézeti csoportok túlnyomó többségét, mintegy 69 százalékát fedték le mérlegfőösszeg alapján, a hazai összes, részvénytársasági formában működő hitelintézethez viszonyítva pedig mintegy 54 százalékos a mintánk lefedettsége mérlegfőösszeg alapon .

Összesen nyolc interjút készítettünk, hazai bankok informatikáért és digitalizációért felelős vezetőivel, online formában, 2021 márciusában. Az interjúalanyok egy része anonimitást kért, ezért minden interjút név és bank megjelölése nélkül használtunk fel.

Az adatgyűjtést követő kódoláshoz a Mitev (2015) alapján javasolt, Strauss és Corbin által létrehozott módszert alkalmaztuk, ami három fázisból áll; 1) nyílt kódolás, 2) axiális kódolás, 3) szelektív kódolás. A nyílt kódolás során az adatot részekre bontottuk, hogy azonosítsuk és címkézzük a kulcsfogalmakat, majd ezeket kategorizáltuk. Ezt követően az axiális kódolás során a kategóriák, fogalmak közötti kapcsolatokat tártuk fel. A kategóriák közötti kapcsolatok a következők lehetnek:

- Kauzális feltétel,
- Központi jelenség,
- Stratégiák,
- Kontextus,
- Közbeavatkozó feltételek
- Következmények. (Mitev, 2015 109. old. idézi Strauss és Corbin 1990-et)

Kutatásunk során először az összes interjú esetében elvégeztük a nyílt kódolást és az axiális kódolást, ezek alapján modelleket készítettünk, majd rátértünk a szelektív kódolásra. A szelektív kódolás a történetalkotás fázisa (Mitev, 2015). A gyakorlatban a módszertan alkalmazása a következőképp zajlott. Első körben, az előírtaknak megfelelően szóról-szóra legépeltük az interjúkat, hogy a kódolást el tudjuk végezni rajtuk. Ezután az interjúkat végig olvasva aláhúztuk az interjú során felmerült kulcsfogalmakat. Miután ezzel megvoltunk újra végig mentünk az interjún, és a kulcsfogalmakat előre megalkotott kategóriákba rendeztük. A kategorizálás végeztével a kulcsfogalmak közötti kapcsolatokat kezdtük el felkutatni, ennek keretében grafikusán ábrázoltuk a már kategorizált fogalmakat, és egy gondolattérképet készítettünk, melyen nyilakkal és vonalakkal ábrázoltuk fogalmak között fennálló kapcsolatokat. Miután kész volt egy gondolattérkép első változata, az ismétlődő, esetleg felesleges dolgoktól megtisztítottuk a végleges változat eléréséhez. Ezt a folyamatot minden interjúalany esetében elvégeztük, így végül nyolc egyedi modellel rendelkezünk.

Az egyedi modellek között a járványt megelőző digitális felkészültség és az alapvető szervezeti jellemzők mentén találtunk hasonlóságokat. Ez alapján három kategóriát hoztunk létre, amik segítségével aggregáltuk az eredményeket:

1. Lemaradó inkumbens bankok (n=1)
2. Haladó inkumbens nagybankok (n=5)
3. Új generációs bankok (n=2)

ELEMZÉS

A következő fejezetben a szelektív kódolás eredményeit mutatjuk be. A három szegmensnek ismertetjük a koronavírus előtti digitális felkészültségét, majd bemutatjuk a járvány okozta hatásokat a belső működésre és az ügyfélszolgálatra. A fejezetek végén az egyes csoportok tanulságait foglaljuk össze.

LEMARADÓ INKUMBENS BANKOK

Az első általunk képzett csoportba az olyan nagybankokat terveztük besorolni, melyek a digitalizáció kezdetleges szakaszában vannak. Stratégiájuknak a digitális transzformáció inkább csak kommunikációs célból része, de komolyan nem köteleződtek el mellette. 8 elemű mintánkból végül egy bankot soroltunk ebbe a csoportba. Nem célunk egyelemű

minta alapján messzemenő és általános következtetéseket levonni, azonban az interjú alapján az alacsony szintű digitalizáltságnak 2 fő okát látjuk; 1) erősen beégett, régi folyamatok, 2) bankon belüli túlszabályozottság.

Az erősen beégett és régi folyamatok jelentősen hátráltatták a bank digitalizációját. Jóllehet a vezetőség kezdeményezett korábban digitális fejlesztéseket, ezeket azonban lassan és nehézkesen valósították meg. Jellemző volt továbbá ezen fejlesztésekre, hogy az eredetileg kitűzött célt pénzt, időt, hatékonyságot és a fejlesztés hasznosságát figyelmen kívül hagyva valósította meg a bank. Ez azt eredményezte, hogy a digitális fejlesztéseket vagy egyáltalán nem sikerült végig vinnie a banknak, vagy a fejlesztés eredménye nem volt használható, illetve az ügyfeleknek ajánlható. Az interjúalany elmondása alapján a fejlesztési projekteknél hagyományos, vízésés módszerrel dolgoztak, az agilis módszertanokat nem alkalmazták. Digitális szempontból a helyzetet tovább nehezítette, hogy a vizsgált bank egy külföldi nagybank leányvállalata, nincsenek saját informatikai rendszerei, az anyabank hálózatán keresztül végzi tevékenységét. Ezen informatikai rendszerek pedig meglehetősen elavultak.

A bankot továbbá túlszabályozottság jellemzi. Ez főként abban nyilvánul meg, hogy a szabályozói környezet támasztotta elvárásokat „túlreagálja a bank... mindent háromszor olyan szigorúan valósítottak meg”. A túlszabályozottság további lenyomata, hogy a vírushelyzet előtti időszakban a videó hívás és az instant messenger alkalmazások használata tiltott volt, a bankon belüli és a kifelé irányuló kommunikációhoz is kizárólag e-mailezni szabadott. Ezekon felül pedig az otthoni munkavégzés egyáltalán nem volt bevett, azt csak különleges esetben lehetett igénybe venni. Sok munkavállalónak a szükséges eszközök (laptop, távoli rendszerelérés) sem álltak ehhez rendelkezésre.

Összegezve, a járvány előtti időszakban a vizsgált bank alacsony digitalizációs szinten volt, külső és belső folyamataik jelentős része papíralapon működött, jóllehet az ügyfeleknek ajánlottak digitális szolgáltatásokat. Ennek elsődleges oka az elavult folyamatok, rendszerek használata, a vezetőség konzervatív hozzáállása, illetve a bankon belüli túlszabályozottság.

Ezeknek megfelelően a bankot felkészületlenül érte a járvány, elsődleges kihívása az volt, hogyan tudja a teljes banki működést rövid idő alatt virtuális térbe áthelyezni. Az alábbiakban a bank által a kihívásra adott válaszokat, illetve a bank elmúlt egy évéből levont tanulságokat mutatjuk be.

BELSŐ MŰKÖDÉS VÁLTOZÁSAI

A legjelentősebb változás a bank életében, belső működést tekintve az volt, hogy a munkavállalók jelentős részét 2 hét alatt sikerült otthoni munkavégzésre átállítani. Az interjúalany megítélése alapján a bank korábbi működését figyelembe véve ez a folyamat rendkívül gyorsan zajlott, ami első sorban annak köszönhető, hogy a vezetőség nagyon szigorúan vette az otthoni munkára való átállást, 0-ra csökkentette az ügyfelekkel való személyes érintkezést. A banknak gyorsan kellett laptopokat és a rendszereik távoli elérését biztosító VPN kulcsokat beszereznie. Jóllehet az első napokban a rendszerek összeomlottak, azonban egy 2 hetes átmeneti időszak után sikerült a működést biztosítani. Az otthoni munkavégzésre való átállás mellett további változás volt, hogy a korábban tiltott instant messenger alkalmazások (pl. Zoom, Teams) használatát engedélyezte a bank, sőt a Teams integrálásra is került közben a banki rendszerbe. Ezen alkalmazások használata

azonban nem lett szerves része a banki kommunikációnak, továbbra is az e-mail maradt a legfőbb kommunikációs csatorna, melynek oka, hogy a munkavállalók nem komfortosak ezen eszközök kezelésével kapcsolatban.

Összességében, a bank a belső folyamatok digitalizációját prioritizálta a járványhelyzet alatt, amely megnyilvánult egyrészt az ezt célzó fejlesztési projektek átfutási idejének szignifikáns lerövidülésében, másrészt az erre fordított összegeket is jelentősen megnövelték.

VÁLTOZÁSOK AZ ÜGYFELEKNEK NYÚJTOTT SZOLGÁLTATÁSOKBAN

A bank vezetősége a járványhelyzet kialakulásakor úgy döntött, hogy beszünteti mind az ügyfélfogadást, mind az ügyféléllátogatást. Korábban már kínáltak ügyfeleknek digitális szolgáltatásokat, akik azonban nem éltek ezzel, így jellemzően a papír alapú folyamatok domináltak. Ez főleg az ügyfelek kényelmének volt tulajdonítható, nem voltak hajlandók a digitális szolgáltatásokat igénybe venni, egyesek faxon küldtek be, vagy papíron vittek be a bankba átutalási megbízásokat. Ugyanakkor a bank sem tolta előtérbe a digitális csatornák használatát. A járványhelyzet ebben jelentős változást hozott. Jó alkalom volt arra, hogy a bank „kikényszerítse” ügyfeleiből a már meglévő digitális platformok használatát, melyet az ügyfélfogadás 0-ra való csökkentésével ért el. Ezzel párhuzamosan szükséges volt a már meglévő csatornák fejlesztése, amit a bank többnyire sikeresen végre is hajtott. Azért csak többnyire, mert azon fejlesztések esetében, amelyek az anyavállalat központi rendszerének átalakítását is igényelték volna, ez nem történt meg.

Az interjúalany úgy látta, hogy a járványhelyzet alatt nem volt jelentős változás az ügyfelek számában, jóllehet a bankolás az ügyfelek prioritási listáján hátrébb sorolódott. Ugyanakkor érezhetően növekedett a hitelezés és ezzel párhuzamosan megjelent az igény az elektronikus hiteligenlési folyamatokra is az ügyfelek részéről.

A bank ügyfelekkel való kapcsolatában a koronavírus két alapvető változást hozott. Egyrészt az ügyfelek ráálltak a szolgáltatások digitális formában történő igénybevételére, mely egy vezetői döntésnek volt köszönhető. Másrészt a bank több elektronikus szolgáltatást kezdett el nyújtani, melynek korlátot szab az anyavállalati rendszerekre való utaltság.

TANULSÁGOK

A bank összességében nem járt rosszul a járványhelyzettel, jóllehet az első 2 hétben jelentősen megnehezítette működését. Ügyfélszámcsökkenést azonban nem tapasztaltak, az ügyfelek elkezdték a bank digitális csatornáit használni és a rendkívüli körülmények hatására az anyabank engedélyezett korábban elképzelhetetlennek tűnő újításokat (pl. otthoni munkavégzés és instant messenger alkalmazások) is. Továbbá megnőtt a digitalizációt célzó projektek száma, lecsökkent a megvalósítás időtartama és a korábbiakhoz képest lényegesen megemelkedett az erre fordított anyagi keret is.

A járvány első hulláma utáni lazítások hatására a bank vezetősége elrendelte a hagyományos üzletmenethez való visszatérés, vagyis az irodából való munkát. Ez a munkavállalók körében általános elégedetlenséget váltott ki, interjúalanyunk úgy gondolja, hogy a vezetőség részben ennek hatására megértette, hogy a jól működő dolgokat nem érdemes visszaállítani a vírus előtti állapotukba. Összességében, úgy látja, hogy a koronavírus hatására a bankon belül és az ügyfelek felé is rugalmasabb lett a működés, amit utóbbiak igen pozitívan fogadnak.

HALADÓ INKUMBENS NAGYBANKOK

A második általunk kialakított csoportnak a haladó inkumbens nagybankok elnevezést adtuk. Az ezen csoportba kerülő vállalatoknál a digitalizáció viszonylag régóta stratégiai prioritás; jellemzően 5-7 éve kezdték el a belső működés és a termékek/ szolgáltatások digitális transzformációját. A kihívás korai felismerésének ellenére ezen csoport digitális érettsége közepesnek mondható, ami az interjúk alapján három okra vezethető vissza; 1) a szervezeti méret, 2) öröklött IT rendszerek, 3) szabályozás.

A nagy szervezeti méret és a kiterjedt szolgáltatásportfólió miatt a vállalatok belső működése nagyon összetett. A méretből adódóan a szervezetek erősen hierarchizáltak, az egyes projekteknek számos érintettje van, valamint a projektek erősen összefüggnek, ami gyakran jelentősen lassítja a folyamatokat. A digitalizáció kapcsán a második kihívás az öröklött IT rendszerek; a több évtizedes múltra visszatekintő nagyvállalatoknál az idő folyamán rengeteg féle informatikai rendszer használata alakult ki, ezek heterogenitásából és elavultságából pedig számos nehézség adódik a digitalizáció kapcsán. Végül pedig a szabályozás volt egy minden interjúban megjelenő tényező, ami sokszor lassítani tudja a digitalizációs törekvéseket. Ezzel kapcsolatban egy kicsit kritikusak vagyunk, mert pl. a PSD2 irányelveknek való megfelelés sok esetben inkább rákényszerítette a bankokat a digitális fejlesztésekre.

Összefoglalva a járvány előtti időszakot, az mindenképpen elmondható, hogy a nagy bankokat nem érte felkészületlenül a koronavírus; a legnépszerűbb termékek nagyrészt már online elérhetővé tették és a szervezeti működésben is elkezdődött a digitális transzformáció, valamint több banknál elkezdtek bevezetni az agilis munkaszervezésre való átállást.

A koronavírus kirobbanásakor a legelső prioritás a munkavállalók és az ügyfelek biztonságának, védelmének biztosítása volt. A következőkben erre a kihívásra adott válaszokat és az időszak tanulságait mutatjuk be.

BELSŐ MŰKÖDÉS VÁLTOZÁSAI

A belső működés legfőbb változása az otthoni munkavégzésre való átállás volt. Habár a járvány előtt is volt lehetőség a home office-ra, a legtöbb banknál ez nem volt jellemző korábban. Ebből kifolyólag a home office számos kihívást hozott magával, különösképpen, hogy a vállalatoknak nagyon gyorsan kellett reagálnia a krízisre. Az otthoni munkavégzésnek három aspektusát különböztetjük meg; 1) technológiai aspektus, 2) humán aspektus, 3) vezetői aspektus.

Technológiai aspektusból a legfontosabb feladat a megfelelő informatikai rendszerek megteremtése volt. Először is, habár már a járvány előtt is viszonylag sokan lappal dolgoztak (elsősorban a központi munkatársak), most hirtelen minden munkavállalónak biztosítani kellett egy munkaeszközt. Ezt az egyik interjú alanyunk beszámolója alapján a szállítók ki is használták, és hirtelen felemelték a laptopok árát. Az eszközbeszerzés mellett nagyon fontos volt továbbá a biztonsági rendszerek kiépítése. A sok érzékeny adat miatt a banki rendszerek nagyon szigorúan vannak szabályozva, ezt pedig a távoli elérés kapcsán is biztosítani kellett. Az első napokon a VPN-ek és a sávszélesség sok helyen nem bírták a terhelést, ezeket is bővíteni kellett, hiszen nem erre a mértékű felhasználásra voltak berendezkedve. Végül pedig új kommunikációs platformokat kellett létrehozni. Korábban

elképzелhetetlen volt, hogy olyan platformok bevezetésre kerüljenek a banki működésbe, mint a Teams, a Slack, vagy a Zoom, most viszont a járványhelyzet ezt is ki tudta „kényszeríteni”.

A technológiai átállás viszonylag gyorsan lezajlott; egyes bankokban szükség volt különböző edukációs kampányokra, hogy a digitálisan kevésbé képzett munkavállalók is tudják használni az új rendszereket, de alapvetően ebből a szempontból minden bank gyorsan és jól tudott reagálni az új helyzetre.

A digitális platformokra való átállás sok pozitívumot hozott magával; az online meetingek magasabb szintű rugalmasságot nyújtottak, jelentős idő- és költségmegtakarításhoz vezettek, valamint könnyebbé tették az információáramlást. A humán aspektust vizsgálva azonban a digitális átállásnak voltak árnyoldalai is. A személyes interakció nullára csökkent, minden megbeszélés, vállalati program átköltözött az online térbe. Ez az interjúalanyaink beszámolóí alapján látható hatással volt a munkavállalók mentális egészségére. A járványhelyzettel járó bizonytalanság növelte a stresszt, egyes esetekben kiégéshez, elszigetelődéshez vezetett. Sokaknak a megfelelő munkakörnyezet megteremtése is nehézség volt. Ezeket a hatásokat a bankok különböző vállalati szintű kezdeményezésekkel próbálták orvosolni, illetve a vezetők is különféle praktikákat vetettek be, hogy a helyzet ellenére is össze tudják hozni a csapataikat. Többen kiemelték, hogy külön nehézséget jelentett az új munkatársak integrációja. Ami viszont számunkra egy meglepő eredmény volt, hogy az interjúalanyaink mind azt nyilatkozták, hogy a munkavállalói teljesítményben, hatékonyságban nem tapasztaltak érezhető változást, sőt egyes munkatársak még jobban is tudtak teljesíteni otthonról.

Végül az interjúk során még egy fontos témakör merült fel, ami erősen kötődik a szervezet belső működéséhez; a vezetői aspektus. Az otthoni munkavégzésre való átállással, valamint a helyzet által megkövetelt gyors reakciók hatására megerősödött a középvezetői réteg, és általánosságban a munkavállalók felhatalmazása. A válsághelyzet sokkal nagyobb rugalmasságot követelt meg a vezetőktől, el kellett fogadniuk és facilitálni a kultúraváltást. Az általános, szemléletbeli hatásokról a Tanulságok alfejezetben térünk ki.

ÜGYFÉLKISZOLGÁLÁS VÁLTOZÁSAI

Az egészségügyi intézkedések és a kijárási korlátozások nagyban érintették az ügyfélszolgálatot is. A bankfiókokba új, biztonsági szabályokat kellett bevezetni, valamint biztosítani kellett a megfelelő védőfelszerelést, infrastruktúrát (pl. plexiüvegek). A kijárási korlátozások alatti szabályozás szerint nagyrészt nyitva maradhattak a fiókok, de jellemzően limitált nyitvatartással működtek. A fióki ügyfelek száma szignifikánsan lecsökkent, az úgynevezett „walk-in” típusú ügyfelek aránya pedig szinte nullára csökkent. A korlátozásoknak köszönhetően tehát az ügyfélkontaktus részben áttérrelődött az online csatornákra.

Az ügyfelek 2020 tavaszán rá lettek kényszerítve, hogy megtanulják, kipróbálják a digitális csatornákat. Soha nem látott mértékben nőtt a digitálisan aktív felhasználók száma; mind a regisztráció szám, mint az online aktivitás ugrásszerűen elkezdett emelkedni. Külön érdekes kiemelni, hogy míg korábban az online csatornák közül az internetbank volt a legnépszerűbb, ebben a periódusban elsősorban a mobilbankot kezdték el használni az ügyfelek. Azon bankok, melyeknél elérhető volt a videobankolás, külön kiemelték, hogy ennek a szolgáltatásnak a népszerűsége is szignifikánsan nőtt, amit az emberi kontaktra,

személyességre való igényre vezetnek vissza. A digitális csatornákra való áttérőlés fontos következménye, hogy a bankfiókok „hiányában” jelentősen megnövekedett a call centerek kapacitásigénye.

Összességében a vírushelyzet kizozdította az ügyfeleket az eddigi megszokásaikból és egy óriási digitális edukációt végzett a lakosság körében. Interjúalanyaink azt gondolják, hogy azok az ügyfelek, akik most áttérőltek az online csatornákra, már nagy valószínűséggel nem fognak visszatérni a fiókba járáshoz. Ahhoz, hogy ez tényleg így történjen, a bankoknak tovább kell fejleszteniük a digitális ügyfélszolgálatot, valamint folytatni kell az ügyfelek edukációját, és esetlegesen további ösztönzőkkel biztatni őket a digitális csatornák használatára.

TANULSÁGOK

A nagy bankok tehát összességében sok szempontból profitálni is tudtak a vírushelyzetből. A belső működésük sokkal rugalmasabbá vált, az ügyfelek pedig rá lettek kényszerítve, hogy elkezdjék megtanulni a digitális csatornák használatát.

A vírus után az interjúalanyaink szerint a home office kultúra meg fog maradni; még akkor is, ha alapvetően visszatérnek majd az irodáikba a munkatársak, sokkal elfogadóbbak lesznek ezzel a szervezetek, várhatóan valamilyen vegyes munkarendre fognak átállni. Az ügyfelek egy része szintén vissza fog térni a fiókokba, de feltehetően a COVID előtti fióklátogatottság már soha nem fog visszatérni.

Ahhoz, hogy a jövőben is fenn tudják tartani a vírus pozitív következményeit, egyrészt továbbra is priorizálni kell a digitalizációs beruházásokat, valamint el kell kezdeni a kultúraváltást, ami nyilvánvalóan egy lassabb folyamat, de ezen a válsághelyzet sokat gyorsított, különösképpen a felsővezetői attitűd szempontjából.

Összességében az interjúalanyok mind azt emelték ki, hogy a vírus megerősítette őket és a szervezetet abban, hogy jó irányba haladnak és hogy a digitalizáció ténylegesen a modern bankolás alapja.

ÚJ GENERÁCIÓS BANKOK

A harmadik csoportunk az új generációs bankok, ide a jelentős múlttal nem rendelkező, mérlegfőösszeg alapján kisebb méretű bankokat soroltuk, akiknél a digitalizáció indulásuk óta központi jelentőségű, ennek köszönhetően ezen intézmények digitalizáltsága előrehaladott. A digitalizáltságuk mértéke négy okra vezethető vissza; 1) piacra lépésük óta stratégiai prioritás a digitalizáció, 2) nincsenek öröklött IT rendszereik, 3) nagy figyelmet fordítanak az ügyfélművelésre, 4) szabályozás.

Ezen bankok nem rendelkeznek jelentős múlttal, piacra lépésük pillanatában már látni lehetett a digitalizáció jelentőségét a bankszektorban, ennek hatására indulásuk óta fontos stratégiai célként kezelik a digitalizációt. Mivel kiterjedt fiókhálózattal nem rendelkeznek, nem akarták felvenni a versenyt a nagy bankokkal a fiókok számában, ezért egyből a digitális csatornákra fókuszáltak, azokon keresztül szolgálják ki sok ügyfelük igényét. Ezen bankoknak előnyt jelent, hogy a nagyokkal ellentétben nincsenek öröklött IT rendszereik, és IT infrastruktúrájuk a digitalizáció követelményeit figyelembe véve lett kialakítva. Ez egyszerűbb és gyorsabb fejlesztési időt eredményez. Az interjúk alapján kiemelendő még, hogy ezek a bankok kiemelten nagy figyelmet fordítanak az ügyfélművelés tökéletesítésére,

fejlesztéseikbe beépítik a felhasználóktól kapott visszajelzéseket, és folyamatosan azon dolgoznak, hogy biztonságos és kényelmes digitális banki szolgáltatást tudjanak nyújtani. Ezen bankok nagy hangsúlyt fektetnek az innovációra, emiatt néha nekik kell várniuk a szabályozás alakulására, hogy teljeskörű szolgáltatást tudjanak nyújtani a digitális csatornákon. Így történt ez például a videobank esetében; a szolgáltatás korábban elérhető volt, mint hogy jogszabály alkalmassá tette volna azt ügyfélazonosításra és szerződéskötésre.

Összeségében a járvány kirobbanásával bekövetkezett változások nem érték felkészületlenül ezeket a bankokat; termékpalalettájuk jelentős részét online kínálták, szervezeti működésükben megvalósult a digitalizáció, és az agilis módszertan szerinti munkaszervezésnek köszönhetően gyorsan és hatékonyan tudtak alkalmazkodni a járvány hatására bekövetkező változásokhoz.

A koronavírus megjelenése után a nagyokhoz hasonlóan fő prioritás az ügyfelek és a dolgozók egészségének megőrzése, és a nagyoktól eltérően a változó ügyféligényekre való gyors reagálás volt. A következőkben ezekre a kihívásokra adott válaszokat és az időszak tanulságait mutatjuk be.

BELSŐ MŰKÖDÉS VÁLTOZÁSAI

A legjelentősebb belső működésre vonatkozó változást itt is a teljes szervezet otthoni munkavégzésre való átállítása jelentette. Mindkét banknál volt lehetőség korábban erre, de nem volt elterjedt, mivel a munkavállalók szerettek bejárni az irodába, elsősorban a jó hangulat és a csapatszellem miatt. A home office-ra való átállás zökkenőmentesen történt; mivel a belső folyamatokat a magasfokú digitalizáltság jellemezte, a munkavállalók digitálisan képzetek voltak, és a szükséges eszközök is többnyire rendelkezésre álltak.

A bankok belső, mindennapi működéshez szükséges folyamatai digitalizáltak voltak már a járvány előtt is, és az automatizáció is elterjedt volt. Ennek következtében a munkakörök jelentős része ellátható volt otthonról. A munkavállalók többségében digitálisan affinisak voltak, a megváltozott munkakörülményekhez való alkalmazkodás és az új kommunikációs csatornák használata nem okozott nekik problémát. Akik esetleg munkakörükből vagy korukból fakadóan nem rendelkeztek a szükséges képességekkel, azokat felzárkóztatták. A munkavállalók eszközellátottsága, mint laptop, VPN kapcsolat és a megfelelő biztonság alapvetően adottak voltak, kismértékben kellett még beszerzést végezni, de ez gyorsan megtörtént.

Az volt a tapasztalat, hogy az otthonról történő munkavégzés növelte a szervezet alkalmazkodóképességét; a kommunikáció hatékonyabbá vált a válaszidők csökkenésének következtében, az online meetingek rugalmasabbak lettek, valamilyen kérdés felmerülése esetén, gyorsan választ lehetett kapni az illetékes videóhívásba való bevonásával, és a munkavállalók sok esetben többet dolgoztak, mint az irodában. Ami fontos változás volt ezen bankok esetén, az a nagyokhoz hasonlóan a vezetői feladatok átalakulása volt. A vezetőknek nagyobb figyelmet kellett fordítani a munkavállalók megfelelő motiválására, továbbá a szokatlan helyzet és a bizonytalanság következtében előálló mentális nyomást is kezelniük kellett.

Összeségében ezen bankoknak nem okozott nagy nehézséget a belső folyamatok távmunkára való átállítása.

ÜGYFÉLKISZOLGÁLÁS VÁLTOZÁSAI

A járvány által előállt legnagyobb probléma az otthoni munkavégzésre át nem állítható munkatársak (például a fióki dolgozók) egészségének megőrzése volt, de ezt a szükséges védőeszközök beszerzésével és gyors felszerelésével kezelni tudták. Külön kihívás volt a videobankon keresztül ügyintézésrel foglalkozó kollégák otthoni munkavégzésének megoldása; a professzionális munkakörnyezet megteremtése, a gyors és megbízható internetkapcsolat biztosítása.

Mint azt a haladó inkumbens nagybankoknál már bemutattuk, a járvány hatására az ügyfelek rá lettek kényszerítve arra, hogy kipróbálják a digitális csatornákat. Ezen bankok is nagy növekedést tapasztaltak a digitálisan aktív ügyfelek számában, miközben a bankfiókok forgalma jelentősen lecsökkent. A gyors alkalmazkodóképességüket kihasználva olyan fejlesztésekbe kezdtek, melyek egyszerűsítették a digitális ügyfélutakat, hogy az ügyfelek otthonról videobankos tanácsadó bevonása nélkül is könnyen el tudjanak igazodni. Az ügyfeleknek a járvány hatására az end-to-end online elérhető termékek iránt is megnőtt a kereslete, ezt a fejlesztéseknél is figyelembe vették. Igyekeztek az olyan termékeket is digitalizálni, ahol eddig a folyamat során szükség volt személyes kontaktusra, ezzel próbálva elérni a személyes interakciók csökkenését, védve mind az ügyintézők, mind az ügyfelek egészségét. Ezt a törekvést egyes termékek esetén jogszabályi kötöttségek is korlátozták.

Összeségében a járvány ösztönözte az ügyfeleket a digitális csatornák használatára, olyanok is kipróbálták az online bankolást, akik eddig vonakodtak tőle, és belátták, hogy így is lehet biztonságosan bankolni. A nagybankokhoz hasonlóan ezen bankok is úgy gondolják, volt akkora edukációs ereje a járványnak, hogy kevesen térjenek vissza a fiókokba, az ügyfelek többsége marad a digitális csatornák használatánál.

TANULSÁGOK

A kisebb digitális csatornákat preferáló bankok előnyösen jöttek ki a vírusból, hisz az ügyfelek jelentős része áttért a digitális bankolásra, és interjúalanyaink úgy gondolják, hogy az erős ügyfélélmény fókuszuk miatt ők jobb pozícióban vannak az online csatornákon, mint a bankszektor többi része. Ezt igazolja, hogy mindkettő intézmény növelni tudta ügyfélállományát, sőt az egyik intézmény kétszámjegyű mérlegfőösszeg növekedést produkált.

A koronavírus okozta változások továbbá megerősítették őket abban, hogy jó stratégiát követnek, hisz a bankszektor többi szereplője is folytatta digitális transzformációját. A jövőben az ügyfelek digitális csatornán, minél egyszerűbben, kényelmesebben, megbízható körülmények között szeretnék intézni a pénzügyeiket, aminek hatására még a mostaninál is fontosabb lesz a digitalizáció a szervezetben. Az interjúalanyok arra számítanak, hogy a járvány alatt tapasztaltak a szabályozói környezetet is gyorsabb alkalmazkodásra bírja majd, aminek következtében tovább gyorsulhat a pénzügyi szektorban az innováció.

JAVASLATOK

A nemzetközi gyakorlatok és a hazai bankokkal készített interjúk áttekintése és elemzése alapján az alábbi javaslatokat fogalmaztuk meg a hazai bankszféra szereplőinek:

- A digitalizációs trendek folyamatos követése vagy új trendek meghatározása, hogy az elmúlt időszakhoz hasonló helyzet ne érje váratlanul a bankot;

- A vírushelyzet következtében kialakult lezárások alatt tapasztalt online termékek, folyamatok megugró népszerűségének elemzése és ez alapján a vírushelyzet utáni időszakra vonatkozó üzletfejlesztési irányok meghatározása;
- Az előző ponthoz kapcsolódóan a fiókok számának csökkentése, de legalább nyitvatartási idejük optimalizálása költséghatékonyság céljából;
- Az irodai munkavégzés csak részben történő visszaállítása, figyelembe véve a munkavállalók igényeit és a munkavégzés hatékonyságát.

KONKLÚZIÓ

Dolgozatunkban arra kerestük a választ, hogy hogyan hatott a koronavírus járvány a hazai bankok digitalizációs folyamatára. Kutatásunk relevanciáját a koronavírus járvány következtében gyorsuló digitalizáció adja.

Kutatási kérdésünk megválaszolásához nyolc hazai hitelintézettel készítettünk interjút. Ezen intézmények a hazai hitelintézeti csoportok mintegy 69 százalékát fedték le mérlegfőösszeg alapján. Az interjúk kiértékeléséhez a grounded theory módszertanát választottuk. A módszertan alapján három kategóriát hoztunk létre; lemaradó inkumbens bankok, haladó inkumbens nagybankok és új generációs bankok.

A lemaradó inkumbens bank digitális érettsége alacsony szinten volt a koronavírus előtt, belső folyamatait a manualitás jellemezte, de az ügyfeleinek ajánlott digitális megoldásokat. A bankot a járvány felkészületlenül érte, az elsődleges kihívás a teljes banki működés virtuális térbe való áthelyezése volt. A járvány alatt a belső folyamatok digitalizációjára fókuszált. A járvány hatására az ügyfelei átváltak a szolgáltatások digitális igénybevételére, és a nekik elektronikusan kínált szolgáltatások száma is megnőtt. Összeségében a bank nem járt rosszul a járványhelyzettel, ügyfelei elkezdtek használni a digitális csatornákat, és nőtt a digitalizációt célzó projektek száma.

A haladó inkumbens nagybankok csoportja a digitalizációt már régóta stratégiai prioritásként kezelte, ennek ellenére a digitális érettségük közepes. Ezen bankokat nem érte felkészületlenül a koronavírus, termékpalettájuk jelentős része online elérhető volt, a szervezeti működésben is megkezdődött a digitális átállás. A járvány kitörése után a legelső prioritás a munkavállalók és az ügyfelek egészségének a védelme volt. A bankfióki forgalom jelentősen lecsökkent és a digitálisan aktív ügyfelek száma soha nem látott mértékben nőtt. A vírus megerősítette a szervezeteket abban, hogy a digitalizáció ténylegesen a modern bankolás alapja.

Az újgenerációs bankoknál a digitalizáció az indulás óta központi jelentőségű, ennek köszönhetően digitális érettségük előrehaladott. Az ebbe a csoportba tartozó bankokat nem érte felkészületlenül a koronavírus, termékpalettájuk és belső folyamataik is digitalizáltak voltak. A fő fókuszuk a járvány alatt a munkavállalók és az ügyfelek egészségének a védelme, és a változó ügyféligényekre való gyors reagálás volt. Az otthoni munkavégzéshez való alkalmazkodás nem okozott nehézséget. A járvány ösztönözte az ügyfeleket a digitális csatornák használatára, és arra számítanak az ügyfelek a jövőben is ezeket a csatornákat fogják használni. A vírus megerősítette őket abban, hogy jó stratégiát követnek, mindkét interjúalany képes volt növekedni, egyikük jelentős mértékben.

Alapvetően elmondható, hogy a hazai bankszektor digitalizációval kapcsolatos koronavírus alatti tapasztalatai nagyon hasonlóak a nemzetközileg tapasztaltakhoz. A kutatás

egyediségét és relevanciáját adja, hogy korábban még nem készült átfogó tanulmány a koronavírus hatásairól a hazai bankszektor tekintetében.

Jövőbeni kutatási irány lehet; az elemzés mérlegfőösszeg alapján való kitágítása, a felmérés részletesebbé tétele sztenderdizált kérdőív és kvantitatív adatfelvétel segítségével, a fogyasztói hozzáállás változásának közvetlen vizsgálata, és a jövőben a most leírt változások eredményeinek a vizsgálata.

HIVATKOZÁSJEGYZÉK

Alexander, C., Bellens, J. (2020). How the banking sector will respond to pandemic-related recession. Ey.com. Letöltés helye: https://www.ey.com/en_gl/divestment-study/banking-capital-markets, Letöltés időpontja: 2021.04.03.

Bank Governance Leadership Network, EY (2020). Accelerating digital transformation while grappling with credit and reputational risks. Ey.com. Letöltés helye: https://www.tapestrynetworks.com/sites/default/files/publication_pdf/BGLN%20SoT%20-%20June%202%20and%20June%208%20-%20FINAL.pdf, Letöltés időpontja: 2021.04.04.

Barro, J., Fielding, J. & Markey, R. (2020). Covid's Unexpected Impact in Banking. Bain.com. Letöltés helye: <https://www.bain.com/insights/covids-unexpected-impact-in-banking/>, Letöltés időpontja: 2020. 04. 06.

Bellens, J. (2020). Four ways COVID-19 is reshaping consumer banking behavior. Ey.com. Letöltés helye: https://www.ey.com/en_gl/banking-capital-markets/four-ways-covid-19-is-reshaping-consumer-banking-behavior, Letöltés időpontja: 2021.04.03.

Cuthell, K., du Toit, G., Fielding, J., Glusac, N., (2021). As Digital Banking Takes Off, Hidden Defection of Consumers Is Rampant. Bain.com. Letöltés helye: <https://www.bain.com/insights/as-digital-banking-takes-off-hidden-defection-of-customers-is-rampant/>, Letöltés időpontja: 2021.04.02.

Deloitte (n.a.). COVID-19 boosts digitalisation of retail banking. Deloitte.com. Letöltés helye: <https://www2.deloitte.com/ch/en/pages/financial-services/articles/corona-krise-digitalisierungsschub-im-retailbanking.html>, Letöltés időpontja: 2021.04.04.

Erlebach, J., Pauly, M., De Jongh, L. D. C., Staruss, M. (2020). The Sun Is Setting on Traditional Banking. Bcg.com. Letöltés helye: https://www.bcg.com/en_hu/publications/2020/bionic-banking-may-be-the-future-of-banking, Letöltés időpontja: 2021.04.03.

Institute of International Finance, Deloitte (2020). Realizing the digital promise. Deloitte.com. Letöltés helye: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Financial-Services/gx-fsi-realizing-the-digital-promise-covid-19-catalyzes-and-accelerates-transformation.pdf>, Letöltés időpontja: 2021.04.02.

KPMG (2020). COVID-19: Impact on the banking sector. Kpmg.com. Letöltés helye: <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/07/covid-19-impact-on-banking-m-and-a-2020.html>, Letöltés időpontja: 2021.04.08.

Marciniak, R., Móricz, P., & Baksa, M. (2020). Lépések a kognitív automatizáció felé. Vezetéstudomány/Budapest Management Review, 51(6), 42-55.

Mitev, A. Z. (2015). Grounded theory. In: Horváth, D., & Mitev, A. (2015). Alternatív kvalitatív kutatási kézikönyv. Budapest, Alinea Kiadó

Moden, N. (2020a). How COVID-19 could change the way we bank in Europe. ey.com. Letöltés helye: https://www.ey.com/en_gl/financial-services-emeia/how-covid-19-could-change-the-way-we-bank-in-europe, Letöltés időpontja: 2021.04.05.

Moden, N. (2020b). Three ways banks empower transformation and long-term value. Ey.com. Letöltés helye: https://www.ey.com/en_gl/financial-services-emeia/three-ways-banks-empower-transformation-and-long-term-value, Letöltés időpontja: 2021.04.04.

Moden, N. (2021). Why 2021 is an opportunity to transform European banking. ey.com. Letöltés helye: https://www.ey.com/en_gl/financial-services-emeia/why-2021-is-an-opportunity-to-transform-european-banking, Letöltés időpontja: 2021.04.03.

Moden, N., Neufeld, P. (2020). How COVID-19 has sped up digitization for the banking sector, ey.com. Letöltés helye: https://www.ey.com/en_gl/financial-services-emeia/how-covid-19-has-spiced-up-digitization-for-the-banking-sector, Letöltés időpontja: 2021.04.04.

Oertli, K. (2020). How digital innovations helped banks adapt during COVID-19. Wef.com. Letöltés helye: <https://www.weforum.org/agenda/2020/08/how-digital-innovations-helped-banks-adapt-during-covid-19>. Letöltés időpontja: 2021.04.03.

Pratz, A. (2020). Digitize and Engage: COVID-19 response program for retail banking. Pwc.com. Letöltés helye: <https://www.strategyand.pwc.com/de/de/implications-of-covid-19/digitize-and-engage.html>, Letöltés időpontja: 2021.04.03.

PWC (n.a.). Many consumers think their banks are doing a good job. In a COVID-19 world, will that be good enough?. Pwc.com. Letöltés helye: <https://www.pwc.com/us/en/industries/banking-capital-markets/library/consumer-banking-survey.html>, Letöltés időpontja: 2021.04.02.

Shilling, M., Celner, A. (2020). 2021 banking and capital markets outlook. Deloitte.com. Letöltés helye: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/industry/financial-services/financial-services-industry-outlooks/banking-industry-outlook.html>, Letöltés időpontja: 2020.04.04.

Willemse, A., Eckenrode, J., Chubb, C. K., Srinivas, V. (2020). Lessons learned during COVID-19. Ey.com. Letöltés helye: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ca/Documents/financial-services/ca-lessons-learned-during-covid-19-a-canadian-banking-study-aoda-en.pdf>, Letöltés időpontja: 2021.04.05

RENDKÍVÜLI HELYZETEK RENDKÍVÜLI MEGOLDÁSOKAT KÍVÁNNAK

A MUNKA-MAGÁNÉLET EGYENSÚLY MEGTEREMTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI VILÁGJÁRVÁNY IDEJÉN

JUHÁSZ ANNA

ABSZTRAKT

Az esettanulmány a koronavírus alatti munka-magánélet egyensúly megteremtését helyezi fókuszba. A home-office és a kormányzati intézkedések ugyanis beszűkülté tették az egyének életterét, bizonytalanság alakult ki sokakban. A kutatásomban arra keresem a választ, hogy milyen hatással van az egyensúly megteremtésére a pandémia kirobbanása, valamint miképpen teremthetjük meg ebben a helyzetben is. Félig-strukturált kvalitatív interjúkkal kerestem válaszokat, másodlagos kutatás keretében beszélgettem szakértőkkel, valamint egy jogvédő szervezetnél végeztem empirikus kutatást. Az eredményekből szemmel látható, hogy a világjárvány nagy hatást gyakorol a szervezetekre és az egyénekre, ezért a vállalatoknak foglalkozniuk kell a dolgozóik jóllétével, hiszen ebből akár versenyelőnyt is kovácsolhatnak.

BEVEZETÉS

A világjárvány idején egyre többet hallunk a mentális egészségről, arról, hogyan tarthatjuk fenn a mindennapi életritmusunkat. Ezért érdekes téma a munka-magánélet egyensúly, amely ugyan nem újkeletű, de mindenképp másfajta kontextusba helyezhető egy világjárvány kapcsán. Az emberek nagyrésze minden tevékenységéhez a négy fal közé kényszerül, nehéz megtalálni a határokat, összemosódik a személyes és szakmai életünk, zsonglőröködünk a szerepek között. Az említettek miatt választottam témaként a munka-magánélet egyensúly megteremtését világjárvány idején.

Rengeteg dilemmát vet fel ez a téma, fő kutatási kérdésként azt fogalmazom meg, hogy miképpen teremthető meg a munka-magánélet egyensúly világjárvány idején, melyet vizsgálok egyéni és szervezeti oldalról is.

A SZAKIRODALMI HÁTTÉR BEMUTATÁSA

A munka-magánélet egyensúly (továbbiakban: WLB) hagyományos megközelítései a két szféra közötti kapcsolat leírására szolgálnak, melyek között 5 modell különböztethető meg. (Dén-Nagy, 2013, 8.old.; Guest, 2002, 258-259.old.).

A *szegmentációs modell*, amely a munka és a magánélet teljes szétválasztását feltételezi, hogy a kettő semmilyen befolyással nincs egymásra.

Az *átcsorgó (spillover) modell* azt hangsúlyozza, hogy a munka és a magánélet hatással van egymásra. Így a két szféra közötti határok átjárhatók, az egyén megélési könnyen átkerülnek az egyik területről a másikra.

A *kompensációs elmélet* szerint inverz kapcsolat fedezhető fel a két terület között, vagyis, ha az egyén élete egyik területén bizonyos szempontól meg is alkuszik, ezt ellentételezheti a másikon, ha ezen a területen viszont kimagaslóan teljesít.

Az *instrumentális modell* tekinthető a kompensációs modell továbbgondolt változatának is, ennek az alap gondolata, hogy az egyik oldalon realizált sikerek megkönnyítik a helytállást a másikon.

A *konfliktuselmélet* szerint a munka és a magánélet kifejezetten összeegyeztethetetlenek, a mindkét oldalon egyszerre történő helytállás áldozatot kíván az egyéntől, ezért olykor meg kell hoznia nehéz döntéseket az egyik vagy a másik szegmens javára.

Clark (2000) kritikával illeti az elméleteket, olvasatában a teoretikus magyarázatokon túl az elméletek nem segítenek az egyensúly fenntartásában. Legégetőbb problémának azt tartja, hogy az elméletek kizárólag érzelmi alapon fogják meg a kérdéskört, elkerülve egyéb dimenziókat, holott a témát befolyásolja a munka és magánélet közötti térbeli, időbeli és társadalmi kapcsolat.

A kritikák késztették új elmélet alkotására a tudományt. Megjelent a *határelmélet*, melynek lényege, hogy az egyének alakítani tudják a munkájuk és a magánéletük természetét, és bár a két terület sok aspektusa nehezen módosítható, mégis az egyén képes arra, hogy átírja a szabályokat a két terület között, alakítson a határokon, ő maga húzza meg azokat (Clark, 2000).

A vírus előtti életünkben a munkahelyi és a magánéleti vagy családi szerepek elkülönültek egymástól, a határok kevésbé voltak átjárhatók. Ugyanakkor az egészségügyi vészhelyzet hatására számos munkavállaló kényszerült arra, hogy otthonról végezze a munkáját, ami gyakori esetekben konfliktushoz vezet a szerepeinket illetően, ebből kifolyólag a WLB-re vonatkozóan is (Schieman – Badawy – Milkie – Bierman, 2021).

Schieman és társai (2021) kutatásukban azt vizsgálták, hogy a munka-magánélet konfliktust hogyan befolyásolja a világjárvány és a home-office teljeskörű térnyerése. Azt találták, hogy azoknál a munkavállalóknál, akik otthonról dolgoztak és nem volt gyerekük, összességében csökkent a munka-magánélet konfliktus a járvány első hónapjaiban. Itt felmerül a kérdés, hogy az első hónapokban ugyan csökkentek a konfliktusok a munkahelyi és a magánéleti szerepeikben, vajon így közel egy évvel az intézkedések bevezetése után is ugyanez-e a helyzet. A gyermektelen munkavállalókkal szemben azonban azok, akiknek 13 évnél fiatalabb gyermekük van, érezhetően több szerepkonfliktust éltek meg ezekben az időszakokban. A kutatás igazolta továbbá Greenhaus és Beutell (1985) elméletét, miszerint, azok, akik kevésbé érznek nyomást, hogy a családi szerepeikben is helyt kell állniuk, kevesebb munka-magánélet konfliktust tapasztalnak.

MÁSODLAGOS KUTATÁS

Empirikus kutatásom két fő pillérré támaszkodik, szakértői interjúkra és egy szervezeti kutatásra, a tárgyalást az előbbivel kezdem.

Kvalitatív kutatási eszközt alkalmaztam, félig strukturált interjúkat készítettem. Az alanyaim kiválasztása során nem volt célt a reprezentativitás, arra fektettem a hangsúlyt, hogy olyan emberekkel beszélgessek, akiknek számos szervezetre széleskörű rálátásuk van. Így esett a választásom szervezetfejlesztő szakemberekre, akik ügyfeleik révén más vállalatokban tapasztaltakról is be tudnak számolni, valamint HR szakértőkre, akik számos emberrel lépnek kapcsolatba, érzékelik a pandémia hatásait. Összesen 5 interjút készítettem, melyek közül az egyik angol nyelven zajlott egy lengyel HR vezető hölgygel (A nevek megváltoztatott formában szerepelnek.):

- Viktória, szervezetfejlesztő tanácsadó, coach, ügyvezető,
- Péter, szervezetpszichológus, tanácsadó,
- Enikő, szenior tanácsadó, managing partner,
- Katalin, HR szakértő, HR menedzser,
- Ewa, regionális HR vezető, coach.

AZ INTERJÚK EREDMÉNYEI

Az eredményeimből 3 nagy csoportot alkottam: (1) felelősség és munka-magánélet egyensúly, (2) a járvány hatásai az egyensúlyra, (3) önismeret és munka-magánélet egyensúly.

Minden interjú elején jégtörő kérdésként tettem fel azt, hogy meséljenek arról, hogy mit gondolnak a WLB-ről. A kapott válaszok és a felelősségről alkotott kép összefüggésben van egymással, ezért ezeket a meglátásokat közösen tárgyalom. Mindegyik alanyom meglátásairól elmondható, hogy hisznek abban, hogy tudatos munkával megteremhető a WLB. A válaszokban abban is egyetértés mutatkozott, hogy a fogalmat viszont nem tudják és nem is akarják egy definícióval ellátni, mivel számos tényezőtől függ, hogy kinek mit jelent a WLB. Szemléltetésképpen kiragadok néhány szó szerinti idézetet az interjúkból.

„Szerintem ez egy jó mix, ugyanakkor szeretem a fordított megfogalmazást, hogy life-work balance és nem azt, hogy work-life balance, mert ez nekem azt mondja, hogy a munka van az életünkbe integrálva és nem az életünk a munkába.” – Viktória

„Nehéz megteremteni, de meg lehet, viszont nem szeretem a szétválasztást, hogy munka-magánélet, van egy életünk és abban kell jól lenni.” – Enikő

Noha abban különböznek a megítélések, hogy miként kellene elnevezni ezt a fogalmat, abban mégis minden válaszadó egyetértett, hogy egyéni törekvés kérdése, hogy megteremtjük-e életünkben az egyensúlyt. Ebből pedig következik a felelősség kérdése is, hiszen, ha valami az egyénnek fontos és az ő jóllétét szolgálja, az elsősorban egyéni felelősség, nem toltható át a szervezetre, ezt a konklúziót vonom le az adott válaszokból.

„Egyéni felelősség, nem függhet a munkahelytől és ez lehet, hogy nem népszerű álláspont. Abban hiszek, hogy ha az a célom, hogy jól legyek, akkor a felelősséget is fel kell vállalnom, hogyha ezt a munkahely nem támogatja akkor lépek. Először megpróbálok hatni a rendszerre, ha nem működik, akkor az az én felelősségem, hogy kilépjek az adott szervezetből és keressék egy olyat, ahova valóban illeszkedni tudok.” – Viktória

„A legnagyobb felelősség az egyéni van, ez nem megkerülhető, nem tolható másra.” – Péter

„Ha nem tudod, hogy mik az igényeid, akkor azt a vállalat nem fogja tudni megadni, még törekvésekkel sem.” – Katalin

A válaszokból kiderült, hogy a WLB-t egyénileg másképp definiálhatjuk, viszont a személyes egyensúlyunkra mindenképpen törekednünk kell, hogy definiáljuk nekünk mit jelent az egyensúly és mit tehetünk érte. Ez pedig általában véve egyéni felelősség. Itt ugyanakkor hangsúlyozom, hogy az eredmények bemutatásának ebben a részében az munka-magánélet egyensúlyal általában foglalkozom.

Az eredmények második csoportjában a járvány okozta hatásokra koncentrálok, ezeket igyekszem táblázatos formában összefoglalni.

VÁLTOZÁS	EGYÉNI HATÁSOK	SZERVEZETI HATÁSOK
ÁTÁLLÁS „HOME OFFICE”-RA	SZEMÉLYES KAPCSOLÓDÁSOK HIÁNYA	KEVESEBB SZEMÉLYES KAPCSOLÓDÁS
	ÁTZSILIPELŐ FUNKCIÓK MEGSZŪNÉSE	ELSZIGETELTEBB DOLGOZÓK
KORLÁTOZÁSOK BEVEZETÉSE	KÖNNYEBB ÉRZELMILEG TÁVOLODNI A MUNKÁTÓL	MEGJELENTEK ÚJ FELTÉTELEZÉSEK: „OTTHON VAGY, BÁRMIKOR HÍVHATUNK, TÖBBET TUDSZ DOLGOZNI”
	NEHEZEBB SZÉTVÁLASZTANI A SZEREPEKET	ELTŰNT A RENDSZERBŐL A „CSAK AZ DOLGOZIK, AKI BENT VAN” ÉRTELMEZÉS
	TÖBB IDŐT TÖLT EGYÜTT A CSALÁD	TÖBB MUNKAFOLYAMAT DIGITALIZÁCIÓJA
	FOKOZÓDIK A STRESSZ	ÚJRA KELL GONDOLNI A MUNKAFOLYAMATOKAT, A CSAPATMUNKÁT, A STRATÉGIÁT
	MEGSZŪNT SOK LEVEZETÉSI FORMA	
	INGERSZEGÉNYEBB KÖRNYEZET	

1. táblázat: A járvány hatásai a munka-magánélet egyensúlyra (saját szerkesztés)

Míg a megkérdezett szakértők abban egyetértettek, hogy az egyensúly megteremtése normál időszakban egyéni felelősség kell, hogy legyen, abban már eltérések láthatóak, hogy miben változott ez a járvány hatására, vagy változott-e egyáltalán. A következőkben idézek néhány mondatot, hogy részletesebben be tudjam mutatni a körvonalazódó gondolatmenetet.

„Lehet támogatni és segíteni az egyénnek, hogy mindenféle önmunkákat csináljon, fejlődjön az önismerete és lehet kísérni ezen az úton, ami elvezet oda, hogy mit kellene tenni azért, hogy megteremtse a munka-magánélet egyensúlyt. Viszont a nagyobb felelősség továbbra is az egyénen van.” – Péter

„Ebben a helyzetben jobban kell figyelni a munkavállalókra, kommunikáció, kommunikáció, kommunikáció... Beszéljük meg a dolgokat, reflektáljunk a helyzetre. A munkavállaló is nehéz helyzetben van, mert nem biztos, hogy minden információhoz hozzájut, amihez eddig hozzájutott. Nagyon fontos, hogy ne legyenek információs hézagok, amiket az ember önkéntelenül is kitölt valamivel. Tehát igen, ebben a helyzetben, a covid idején megnövekedett a munkahelyeknek a felelőssége” – Katalin

„Szerintem ki kell erre mondani szabályokat, amiből ők ezt érzik, az egyik, hogy a teljesítményelvárásokból vissza kell venni. Tehát nem várni az emberektől olyat, mint normál időszakban, mert ez egy egyszerűen nem lehetséges. A másik, hogy ki kell alakítani egy olyan menetrendet, amit ők tudnak működtetni. Nálunk például volt olyan, hogy végigkérdeztük a csapatot, hogy

kinek mi az az időzóna, amikor valami olyan teendője van, amit nem lehet halasztani és akkor kialakult egy megállapodás, hogy öt dél és kettő között nem lehet meetingre hívni. Ezeknek a totális toleranciáját kell bevezetni a szervezeteknek, hogy a dolgozók érezzék, ez így rendben van.” – Enikő

Alapvetően kétféle állásponton vannak a megkérdezettek. Az egyik tábor azt vallja, hogy a szervezet nehéz helyzetben segíthet ugyan az egyénnek az egyensúly megtalálásában, viszont elsősorban továbbra is személyes felelősség és nem hárítható a szervezetre. A másik csoport szerint ezzel szemben egy ilyen szorult helyzetben, jobban oda kell figyelni a munkavállalókra és nagyobb felelősség hárul a szervezetekre abban, hogy a dolgozóik megteremtsék személyes jóllétüket.

A harmadik eredménycsoport, az önismeret és a WLB kapcsolata. Az első interjúk alkalmával erre a kérdéskörre nem tértem ki részletesen, azonban az adott válaszokból mindig kirajzolódott egyfajta mintázat, amely oda vezet vissza, hogy az egyensúly megtalálásának első és legfontosabb feltétele az önismeret. Így az interjú készítés későbbi szakaszaiban már célzottan feltettem erre vonatkozó kérdéseket, a válaszokból egyöntetűen megmutatkozott, hogy önismeret nélkül, nem tudjuk megteremteni a kívánt egyensúlyt, hogyan is tudnánk, ha azzal sem vagyunk tisztában, mi a jó nekünk. Az önismeret jelentőségét a témában a továbbiakban néhány idézettel támasztok alá.

„Kérdés az, hogy mit gondolok arról, hogy mitől kerek az élet, hogy szép karrier futok be, hogy világmegváltó dolgokat hajtok végre, vagy hogy tévedhetetlen vagyok, vagy hogy nélkülözhetetlen vagyok, vagy azt gondolom, hogy az élet úgy kerek, hogy van benne munka, ahol elérek sikereket, van család, ahol nem baj, ha van apafigura meg anyafigura...” – Péter

„Szerintem a legfontosabb a tudatosítás, hogy felismerjem, hogy én mit akarok elérni és milyen az, amikor én jól érzem magam, mi ez az állapot és ennek valamiféle definiálása.” – Viktória

„Az életünk területei összekeveredtek a járvány hatására, azonban az továbbra is egyéni felelősség, hogy tudjuk, nekünk mi a jó, mi segít feltölteni vagy megteremteni az egyensúlyt és ezt kommunikáljuk a szervezet felé. Ehhez persze tudni kell definiálni saját magunk számára az egyensúlyt.” – Ewa

Elsősorban ezekből a válaszokból szűrtem le azt a következtetést, miszerint önismeret nélkül sokkal nehezebben teremhető meg az egyensúly, hiszen a beszélgetésekben folyamatosan fel-fel sejtett ez a gondolatmenet.

EMPIRIKUS KUTATÁS

Empirikus kutatásomban félig-strukturált interjúkat alkalmaztam, melyek lényege, hogy ugyan itt is jelen vannak előre kigondolt kérdések, amelyek meghatározott sorrendben követik egymást, azonban a kutató teret hagy a beszélgetés során felmerülő témák továbbvitelére, mivel a résztvevők válasza új információkat fedhetnek fel (Molnár, 2010).

Az interjúkészítés folyamatát Kvale (2011) 7 fő lépésben foglalta össze:

1. Tematizálás: a vizsgálat céljának és a koncepciójának a megfogalmazása.
2. Tervezés: a cél teljesítéséhez szükséges folyamat megtervezése.

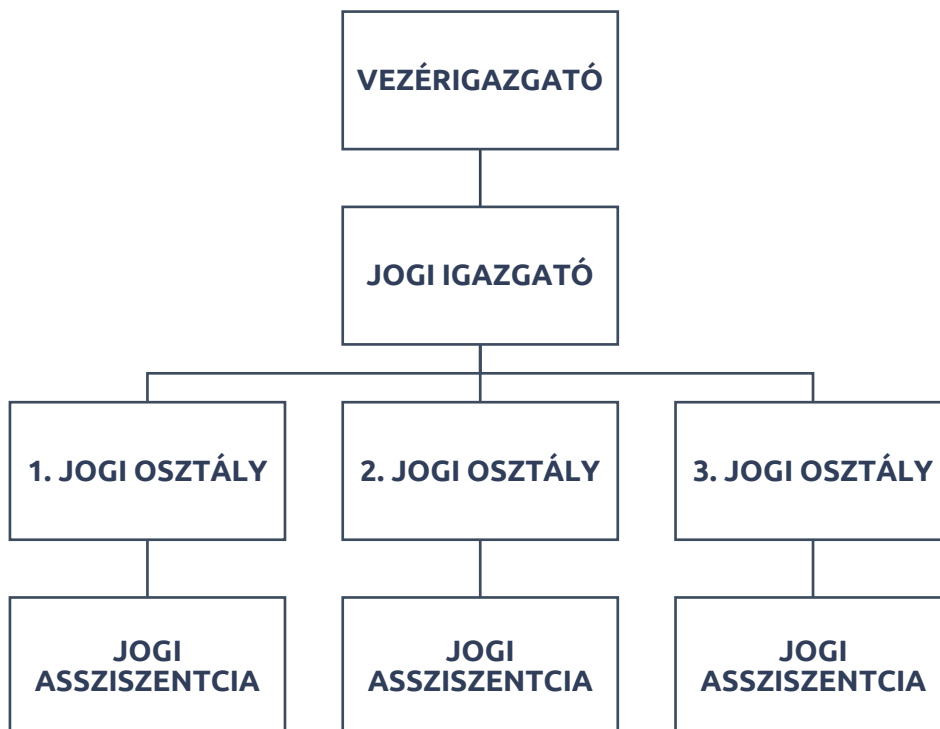
3. Interjúzás: az interjúk lebonyolítása.
4. Leírás: az interjúk szöveggé alakítása.
5. Elemzés: az anyag jelentésének a meghatározása a vizsgálat célját figyelembe véve.
6. Verifikálás: a megbízhatóság és az érvényesség ellenőrzése.
7. Tudatosítás: a vizsgálat eredményeinek a közlése másokkal.

Az interjúkészítés folyamán szem előtt tartottam ezt az ívet, azonban a dolgozatomban nem eszerint mutatom be az elemzésemet.

A KUTATÁSI TEREP BEMUTATÁSA

A kutatásom alapjául szolgáló szervezet 2002-ben alakult meg Magyarországon, azonban hosszú nemzetközi múltra tekint vissza. Tevékenységét tekintve jogvédelmi specialistaként kíván működni. A szolgáltatásukat több mint 36000 ügyfél veszi igénybe nap mint nap. A küldetésnyilatkozatukban megjelenik, hogy céljuk átfogó jogi szolgáltatásokat biztosítani, amelyek segítségével ügyfeleik a jogos érdekeiket, követeléseiket gyorsan, kényelmesen és költségkímélő módon érvényesíthetik. Jogvédelmi szakértők és ügyvédek segítik az érdekérvényesítés folyamatát, ezen felül fenntartanak egy 24 órás telefonos jogsegély vonalat is, amelyen sürgős esetben a jogászok éjjel-nappal elérhetők.

A társaság jogi részlege összesen 16 főből áll, a struktúrát tekintve pedig három osztályra bontható. A részleg élén áll a jogi igazgató, a hierarchiában alatta következik a három csoportvezető jogász, majd pedig alattuk is helyezkednek el beosztottak. A tapasztalatot tekintve egyaránt dolgoznak szakvizsgázott szenioroknak mondható jogi szakemberek, valamint kezdők is. Rajtuk kívül dolgozik az osztályon 5 jogi asszisztens, akik a jogászok munkáját hivatottak segíteni.

1. ábra: A jogi osztály szervezeti felépítése (saját szerkesztés)

Az anonimitás megőrzése érdekében a cég valódi nevét a dolgozatomban nem említem.

MINTAVÉTEL

Interjúalanyaim kiválasztása során a szervezet széleskörűbb megértése és megismerése érdekében igyekeztem a szervezeti struktúra minden szintjéről választani embereket, így beszéltem vezetőkkel, beosztottakkal és asszisztensekkel egyaránt. Az előbbieket fényében összesen 7 interjút készítettem, a következő alanyokkal (a nevek megváltoztatott formában szerepelnek):

- Zalán: csoportvezető, szakvizsgával rendelkező jogtanácsos, 12 éve van a cégnél
- Evelin: szakvizsgával rendelkező jogtanácsos, 1 éve van a cégnél
- Krisztina: jogi asszisztens, 12 éve van a cégnél
- Zita: csoportvezető, szakvizsgával rendelkező jogtanácsos, 15 éve van a cégnél
- Kornél: jogi előadó, 3,5 éve van a cégnél
- Orsolya: jogi asszisztens, 2,5 éve van a cégnél
- Bálint: jogi előadó, 6 hónapja van a cégnél

A MUNKA-MAGÁNÉLET EGYENSÚLY MEGHATÁROZÁSA ÉS AZ AHHOZ VALÓ VISZONYULÁS A SZERVEZETBEN

Ebben a kérdéskörben az a cél vezérelt, hogy megértssem mit jelent a szervezetben a WLB, vannak-e hasonlóságok a megítélésben. Az interjúk elején ezért rákérdeztem arra, hogy nekik mit jelent a WLB. Igyekeztem most azokat a jelentéseket felsorolni, amelyek kiemelkedők voltak, vagy ismétlődést mutattak a munkám során. Itt megjegyzem, hogy az alanyaim szinte kérdés nélkül mondták, hogy mennyire befolyásolta a világvárvány kirobbanása a személyes egyensúlyukat, ez pedig megerősített abban, hogy aktuális és releváns témáról akarom kérdezni őket.

„Most a vírus előtti részt kérdezed ugye? Mert szerintem ezt muszáj ketté választani, vírus előtti és vírus utána állapotra, nem csak egyénileg, a cégen belül is... Nagyon befolyásolt mindenkit a járvány kitörése.” – Zalán

„A vírusos rész azt mondtad majd később jön, ugye? Mert szerintem ez nagyon felborította mindannyiunk egyensúlyát.” – Evelin

A válaszokban egyöntetűen megjelent, hogy hisznek abban, hogy fontos a munka-magánélet egyensúly megteremtése, ugyanakkor sokan úgy fogalmazzák, hogy ez egyelőre egy vágyott állapot számukra, akadnak azonban üdítő kivételek.

„Ideális esetben ez azt jelenti, hogy munkaidőben munkával foglalkozom, utána pedig már nem, Jelen tudok lenni az adott helyzetben, nekem ezt jelentené az egyensúly, de ez persze nagyon szubjektív dolog.” – Zalán

„Fontos, hogy legyen egyensúly és nagyon kellemetlen tud lenni, ha nincs, már tapasztaltam ilyet. Legyen összhangban a munka és a magánélet... arról nem is beszélve, hogy túl sok munkával fáradtak leszünk és ez nyilván kiütöközik a magánéletben is és akkor azt gondolom, hogy ez egy ilyen spirál vagy ördögi

kör, ami megvalósul és nagyon nehéz rajta változtatni. És ha nem tudunk valamilyen módon gátat szabni neki, akkor az egyik oldal a másik rovására fog menni” – Evelin

„Meg lehet teremteni, de tudatosság kell hozzá. Tudni kell például, hogyan tudod megfelelően tölteni magad, tehát ha mondjuk a munka nagyon leszív, akkor tud meglenni az egyensúly, ha megvannak azok az idők vagy helyek, amikor igazán fel tudok tölteni.” – Krisztina

„Abszolút azt gondolom, hogy létezik, sőt messzemenőig hiszek benne! Tulajdonképpen én vagyok a kegyetlen jó példa arra, hogy megteremthető és fenntartható, lemondások nélkül is. De azt hozzáteszem, hogy ezt mindkét félnek akarni kell, nem elég, ha csak én akarom, de az sem elég, ha csak a vállalat akarja, de én nem teszek érte.” – Zita

A válaszokból az derül ki, hogy a többség küzd azzal, hogy megteremtse az egyensúlyt az életében, ezt azokból az elszólásokból következtetem amikor azt mondják: „ideális esetben” vagy „túl sokáig dolgozom, gyakran felborul”. Ugyanakkor van olyan példa is a szervezetben, aki, azt mondja ő maga a megtestesítője az egyensúlynak. Ezen a ponton felmerült a kérdés, hogy akkor a szervezet az, ami nem adja meg azt a megfelelő közeget az egyensúly kialakítására vagy az egyéni felelősségben csúszott el valami? Ennek megválaszolása érdekében igyekeztem mélyebbre ásni, melyre a későbbiekben a szervezet bemutatása alkalmával térek ki.

Ezek alapján megállapítható, hogy az egyensúly ugyan mindenkinek mást jelent, mégis mindenki szeretné elérni. A válaszokban megjelenik a tudatosság és az önismeret is, mint kulcstényezők az egyensúly megtalálásához, ez pedig igazolja a szakértői interjúk során elhangzottakat.

EGYÉNI SZINTŰ CSELEKVÉSEK AZ EGYENSÚLY MEGTEREMTÉSE ÉRDEKÉBEN

Ebben a fejezetben azokat az eredményeket mutatom be, amelyek az egyéni taktikákra vonatkoznak a WLB megteremtését illetően a koronavírus idején.

„Hát én ezzel most küzdök rendszeresen. De szerintem kell hozzá egy magasabb önismeret, hogy tudjam engem mi tölt fel igazán. Szóval az, hogy beülök valahova a barátaimmal iszogatni vagy én egy időben eljártam airsoftozni és akkor ez egy ilyen mozgalmas játék volt, de teljesen mindegy mi ez, csak tudjon feltölteni, nekem ezek segítenek. Viszont most nagyon sok levezetési formám megszűnt a korlátozások miatt, ezért is nagyon nehéz ez.” – Krisztina

„Én képes vagyok arra, hogy 5 órakor letegyem a munkát és akkor ez azt jelenti, hogy fejből is leteszem nem agyalok rajta tovább, ilyen szempontból mondjuk a jogászoknak nehezebb. De nekem, ami terápia és nagyon hiányzik így a home office alatt, hogy amikor bejártam az irodába mindig hazasétáltam egy jó 15 percet és ezáltal a gondolataim meg aznapi nehézségeim kiürültek a fejből, mire hazaértem. Így pedig, ezek itt vannak velem, a hálósobánkban adott esetben.” – Orsolya

„Nekem a határim nagyon fontosak, például az, hogy legkésőbb 18:00-kor befejezem a munkát és jöjjön ez után bármilyen e-mail vagy SMS nem reagálok rá és nem is nézem meg. Viszont szerintem ez is jóval nehezebb a pandémia alatt, sokszor az ember úgy érzi, úgyis otthon van, miért ne kezdhette el még egy ügyet, feladatot stb.” – Bálint

A válaszok szemmel láthatóan tükrözik, hogy a munkavállalók nehézségként élik meg a mindennapjaikban az egyensúly megteremtését a pandémia kirobbanása óta. Azonosítottak olyan nehézségeket, mint például, hogy nehezen tudják szétválasztani a munkát és a magánéletet, hiszen mindent a hálószobájukból csinálnak vagy a nappalijukból, vagy hogy megszűnt az átzsilipelési idő azzal, hogy nincs munkába járás. Ezenfelül a korlátozások hatására megszűnt rengeteg kikapcsolódási forma, a szabadidős tevékenységeket is csekély mértékben, kizárólag az otthonunkból tudjuk űzni. Megjelent továbbá az is, hogy nehéznek ítélik meg, hogy nem tudnak személyesen találkozni a kollégáikkal, nincsenek folyosói vagy konyhai csevegések, így nagyon könnyű elhatárolódni.

„Vannak ilyen online összejutások, de ez nekem nem helyettesíti a személyes energiacserét, és sokan még a kamerájukat sem kapcsolják be, így végképp nem tudom mit gondolnak.” – Kornél

Sokaknál megjelent azonban mint megküzdési stratégia a határok húzása, amelyet saját maguknak állítanak fel, ez igazolja a szakirodalomban tárgyalt határelméletet. Megoldásként azonosítják a sportot, ami segíthet megteremteni az egyensúlyt, de a végkonklúzió mindenképpen az önismert, hogy tudnunk kell mi a fontos nekünk, mi tölt fel minket igazán és eszerint élni az életünket.

SZERVEZETI SZINTŰ CSELEKVÉSEK A MUNKA-MAGÁNÉLET EGYENSÚLY ELÉRÉSE

Minden interjúalanyomtól megkérdeztem, hogy kapott-e bármilyen segítséget az egyensúly megteremtéséhez a szervezettől, ami hozzásegítheti a személyes jóllétéhez ebben a helyzetben. A válaszok széleskörű tárházat mutattak be.

„A cégünk szerintem ilyen szempontból példamutatóan járt és jár el, a technikai feltételek biztosításán túl is. Van például egy kifejezetten önismeretre fókuszáló előadássorozat, amin részt lehet venni vagy vannak online találkozók, kávészünetek. Létezik egy sport klub, ahol közösen – most persze online – sportolnak az emberek, kihívásokat küldözgetnek egymásnak, elismerést kapnak, beneveznek maratonokba stb.” – Zalán

„Nagyon sok lehetőség van, viszont csak annak lehet segíteni, aki akarja is. De vannak nálunk törekvések, workshopok, vagy ott van a sport klub, amit mindenki imád. Illetve van egy csütörtök reggeli képzés, ami kifejezetten a stresszes helyzetekkel való megküzdésünket segíti elő, úgy hívják az Erő órája, de mi magunk között csak Jedi-képzőnek szoktuk hívni.” – Krisztina

„Ott van például a Jedi-képző, az ilyen workshop jelleggel kifejezetten ebben segít. Meg vannak online találkozások, előadások, sportklub stb. Én úgy gondolom itt megkapjuk a segítséget, hogy ne essünk ki a szervezetről.” – Orsolya

A szervezetben számos törekvés van arra, hogy miképp segítsék a tagokat az egyensúly megteremtéséhez. Ugyanakkor felmerült bennem a kérdés, hogy ez a sokrétű paletta, vajon eléri-e a célját, segíti-e a munkavállalókat. Erre vegyes válaszokat kaptam.

„Nekem ez már néha sok, a munkám rovására megy, van olyan, amiben nem is veszek részt, mert nem látom értelmét, inkább foglalkozom az ügyeimmel.” – Evelin

„Annyira le vagyok terhelve, hogy nem hiányzik a nyakamra még egy reggeli workshop a meglévők mellé, értem, nagyon szép, hogy tesz értünk a cég, csak néha szerintem ez már kontraproduktív.” – Kornél

Megemlítendő tehát, hogy vannak, akik nem feltétlenül pozitívan vélekednek a kezdeményezésekről, azonban itt megjegyzem, hogy a Jedi-képzőről például kizárólag azok az emberek nyilatkoztak negatívan, akik nem járnak rá. Érdekes lehet tehát megfontolni, hogy hogyan tudjuk nyitottabbá tenni az alkalmazottakat, hogy jobban bevonódjanak egy-egy programba. A másik megállapításom arra vonatkozik – ami az interjúk során többször is kiütközött – hogy nagy a leterheltség a munkavállalók körében, úgy érzik úsznak a feladataikkal, mert nincs elég ember az elvégzésükre.

A RENDSZEREK

A szervezetben megjelenő rendszerek és ezek WLB-vel való kapcsolatának vizsgálatához a 7S modellt hívtam segítségül, végigkérdeztem alanyaimtól, hogy mit gondolnak egy-egy tényezőről. A válaszok zömében egybecsengtek, ami őszinteségre és hitelességre engedett következtetni.

A bemutatást a modell lágy tényezőivel kezdem.

(1) – (2) Munkaerő és képességek: A munkaerő összetétele befolyásolja a munkamagánélet egyensúly megteremtését. Elsőként abban a tekintetben, hogy van-e az adott szervezetnek elegendő munkavállalója ahhoz, hogy elvégezze a napi feladatokat. Ezenfelül a meglévő munkavállalók képességei és készségei is nagyon fontos mérőszámok, hiszen ezen múlik, hogy el tudják látni a feladataikat (Harvey, 2020). A 7S modellben két külön elemként szerepel a munkaerő és a képességek, azonban az eredményeim és a két terület kapcsolata okán indokoltabbnak tartom együtt fejteni ki őket.

A szervezetben munkaerőhiány figyelhető meg, amely kapcsolatban van a WLB megteremtésével is, hiszen vannak, akiknek azért kell túlórázniuk, mert annyi feladatuk van, amennyit már nem tudnak ellátni munkaidőben, erről többen így nyilatkoztak:

„Létszámhiány van, ezen felül minden osztályra és munkakörre más típusú ember kell, én azt tudom visszaigazolni, ami az én csapatomban van, szerintem rendben vannak készségek terén, nyilván van, aki kiemelkedőbb, van, aki kevésbé.” – Zalán

„Szerintem azért vannak olyanok, akik gyengébb képességűek és ez akkor okoz frusztrációt bennem, amikor látom, hogy kihasználják a rendszert és feltűnően kevesebbet dolgoznak... visszaélnék mondjuk azzal, hogy adott esetben kisebb az ellenőrzés rajtuk.” – Kornél

Amikor rákérdeztem arra, hogy mit tesz a szervezet azokkal, akik nem annyira illenek bele a kultúrába, hovatovább nem mindig a megfelelő szinten teljesítenek, meglepő válaszokat kaptam. A szervezetben gyakran igyekeznek ott tartani azokat az embereket is, akik nem feltétlenül alkalmasak egy-egy pozícióra.

„A cégnél alapvetően nem szeretnek elbocsátani, aki elmegy általában önként megy el.” – Bálint

„Törekedni szoktunk a megtartásra, így is hiányban vagyunk.” – Zalán

Ebben az esetben azt az eredményt látom, hogy küzdenek a munkaerőhiánnyal a szervezetben, de törekedni próbálnak annak orvoslására. Ugyanakkor érdemes lehet többletmunkát fektetni a toborzásba és a kiválasztásba, mint olyan embereket hagyni a cégben, akik „frusztráltságot okoznak”.

(3) Vezetési stílus: A munka-magánélet egyensúly megteremtésében és a beosztottak jóllétében jelentős szerep hárul a vezetőkre. A jogi osztály esetében a vezetési stílust elsősorban a jogi igazgató határozza meg, az ő kommunikációja hat ki a csoportvezetőkre, majd rajtuk keresztül a beosztottakra. Személyisége meghatározó a szervezetben, igyekszik mindenhol jelen lenni és mindenkire odafigyelni.

„Az igazgatóknak nagyon fontos, hogy a legutolsó munkavállalóhoz is eljusson az információ. Úgy tudnám leírni, hogy kommunikációs zenekarok működnek, ahol ő a karmester és gördülékenyen megy a dolog.” – Zita

A munkatársak partneri viszonyról számoltak be a vezetőjükkel, érdekes volt hallanom, hogy kifejezetten kerülik a hierarchia szót, vagy ha be is kerül a beszélgetésbe gyorsan kijavítják magukat, hogy ez valami egészen más. Jó kapcsolatot ápolnak egymással, kölcsönösen nyitottak egymás ötleteire.

A munka-magánélet egyensúly viszonyrendszerben azonban a vezetőnek példamutatásban nagy szerep jut, hiszen a beosztottak szemében ő képviseli elsődlegesen a céget, így például az ő viszonyulása a túlórához vagy a vállalati jólléti programokhoz kulcsfontosságú lehet. Így alanyaimnál igyekeztem rákérdezni arra, hogy miképpen veszi ki a részét ezekből a folyamatokból a közvetlen vezetője, a válaszok pozitív képet mutatnak:

„Nálunk abszolút támogatás és bizalom van, oda-vissza, tehát elmondhatom mire van szükségem és azt meg is fogják hallani, magam csoportvezetőként is igyekszem így eljárni, szerintem ez nagyon fontos.” – Zita

„Persze, hogy benne vannak, eleve ők találják ki vagy kérnek hozzá segítséget, de a lényeg, hogy oszlopos tagok az előadás sorozatok és workshopok alkalmával is, ami jó, mert így az embernek könnyebben jön meg a kedve egy-egy ilyen délelőttöz.” – Kornél

Egyfelől azt a megállapítást teszem, hogy a vezetők a szervezetben igyekeznek hangsúlyt fektetni a munkavállalóikra, támogatni és segíteni őket, ami elengedhetetlen az egyensúly megteremtéséhez. Ugyanakkor ott van az érem másik oldala – a példamutatás – ami megjelölhető fejlesztő területként, hiszen a beosztottak azt látják, hogy ők a szabadság alatt is felhívhatnak, hiszen én úgyis dolgozom, nem biztos, hogy a megfelelő kommunikációja a kiegyensúlyozott élettereknek.

(4) Szervezeti kultúra: A követett értékek és a mindennapi közeg nagyban befolyásolják az egyének egyensúlyteremtését. Ide tartoznak mindazok a tényezők, amik valóban értékek a szervezetben, valamint, hogy meg tudja-e teremteni azt a megtartó közeget, aminek a jelentőségéről már szakirodalomban is szóltam.

Az interjúk során azt kértem a beszélgetőpartnereimtől, hogy mondják el mi az a 3 legfontosabb érték, amit ők csapatként a magukénak éreznek.

A dobogón a következő értékek végeztek: támogatás, partneri viszony és védelem. A továbbiakban igyekszem ezeket a válaszokkal alátámasztani.

„Én egy családi környezetet mondhatok magaménak, ahol, ha kell bevédjük egymást, akár az ügyfél oldaláról, akár a társosztályok dolgozói oldaláról.” – Krisztina

„Még relatíve új vagyok, de könnyen beilleszkedtem és már most úgy érzem, hogy partnerként kezelnek, meghallgatják a javaslataimat.” – Bálint

„Abszolút nincs ez a nagy tekintélyelvűség, az első napomtól kezdve tegezem a vezérigazgatót is, aki ugyanúgy bánik velem, mint bárki mással.” – Orsolya

„A szervezeti kultúránk kicsit ilyen Jánusz arcú szerintem, aki azt akarja bele látni, hogy ez egy jófej és támogató közösség, az valószínűleg ekként is fogja megélni, viszont aki meg azt látja bele, hogy itt nem jó semmi és nincsen semmi, az az ember biztosan nem fogja tudni itt megélni az örömeit és a sikereit.” – Zita

A szervezeti kultúra esetében igyekeztem azt is feltárni, hogy vajon a cégnél mennyire van jelen a megtartó közeg a mindennapokban, ez segíti-e az egyensúly megteremtését. Megkértem a beszélgetőpartnereimet, hogy képzeljék el azt, amikor reggel kiszülődnek a munkára, próbálják meg leírni nekem, hogyan érzik magukat ekkor. A következő válaszok születtek:

„Hát a munkára nem készülök, a napra igen, de a munkára nem! Isten ments, hogy reggel azon agyaljak, hogy mi fog ma történni, de azt nyilván várom, hogy a kollégákkal beszéljek, néha találkozzak, ha erre gondolsz.” – Krisztina

„Katonásan... Komolyan, listázom a feladatokat és összerakom a napot. De nekem ez nem teher vagy frusztráció, én nagyon szeretem a munkámat, meg azt, amit csinálunk és a kollégákat is. Várakozással tekintek a napra. Na jó persze, ezt ne gondold ilyen giccses valaminek, nyilván nekem is van olyan ügyrészlet, amit nem szeretek, de alapvetően nagyon jól érzem magam reggelente és örülök az új napnak.” – Zita

A szervezetben erős a megtartó közeg, várakozással tekintenek az új napra, várják a beszélgetést a kollégákkal, az ügyeket és a kihívásokat. A személyes találkozásokat is szeretik, hiszen izgatottsággal tölti el őket, ha bemehetnek az irodába. Ezek a tényezők pedig mindenképpen pozitív irányba befolyásolják a szervezeti WLB-t.

Bemutatom a 7S modell keményebb tényezőit is a szervezetben.

(5) Szervezeti struktúra: A szervezeti struktúra alapvetően szól a hierarchiáról és a szervezet felépítéséről. A kutatások azt mutatják, hogy egy laposabb szervezetben

könnyebben végrehajtanak WLB akciókat és általában sikeresebbek az erősen hierarchizált szervezetekkel szemben. A kevesebb szervezeti szint azt eredményezi ugyanis, hogy az alkalmazottaknak nagyobb rálátásuk van a felsővezetésre (Harvey, 2020).

Amikor megkérdeztem a beszélgetőtársaimtól, hogyan látják a szervezetben a struktúrát, visszaigazolták a fenti állításokat.

„Szerves fejlődés eredménye a jelenlegi struktúra. A növekedéssel létrejöttek új osztályok, kialakultak hierarchiaszintek, de szerintem ez jól meg lett oldva, nincsenek felesleges lufiszintek, mindenki tudja miért felel és mindenki elérhető távolságon belül van.” – Zita

„Valamilyen szintű struktúrára szükség van, szerintem ez nálunk rendben van. Nem túl lapos, de nincsenek olyan szintek amire ne lenne szükség.” – Kornél

Alapvetően visszaigazolják azt az állítást, hogy a kevesebb hierarchiaszinttel rendelkező szervezetekben könnyebben áramlik az információ, ezáltal könnyebben tudnak figyelni a munka-magánélet egyensúlyra is.

(6) Munkavégzési rendszerek: Egy jólműködő rendszer nagyban tudja segíteni a dolgozókat a mindennapjaik, megkönnyíti a munkájukat. Így tehát a megfelelően kialakított munkavégzési rendszerek pozitívan befolyásolják a munka-magánélet egyensúly megteremtését. A továbbiakban bemutatok a rendszerek egy részére vonatkozó válaszok közül néhányat, melyek egyöntetűen azt mutatják, hogy a rendszerek megkönnyítik a dolgozók mindennapjait.

„Hatékonyan működnek, nyilván néha van velük gond, de alapvetően sokat segítenek a mindennapjainkban.” – Bálint

„Én ezelőtt ügyvédi irodában dolgoztam, ahol nem volt ilyen kiépült informatikai rendszer. Na ott aktákat kellett pakolgatni és az borzalmas volt, most képzeld el van egy hónap óta húzódó ügy rengeteg papírral és anyaggal, volt, hogy napvégére izomlázam lett. Arról meg ne is beszéljünk, hogy mi volt akkor amikor valami elveszett és az egész iroda azt kereste... Szóval szerintem elképesztően sokat könnyít az életünkön ez például.” – Kornél

(7) Stratégia: A stratégiai irányvonal mindig meghatározza a mindennapi működést, kijelöli a célokat. A kérdés ebben az esetben az, hogy a stratégiában az üzleti célok mellett megjelennek-e azok a célok is, melyek a munkavállalók jóllétét irányozzák elő, így például a WLB-t.

„A vállalati stratégia szerintem jól definiált és jól kommunikált, ami nagyon fontos, mindenkihez eljut. Sőt, van most egy projektünk, egy előadássorozat, melyen mindenki szabadon részt vehet és megoszthatja ötleteit, itt tulajdonképpen közösen próbáljuk optimalizálni a folyamatokat, kialakítani a célokat” – Zalán

„Nincs kifejezetten a zászlóra tűzve a WLB, de az, hogy nincs leírva a stratégiában, nem gondolom, hogy azt jelenti, hogy nincs is. Szerintem a tettek számítanak, azok terén pedig jól működünk.” – Zita

Összegezve a világjárvány felborította a szervezetek mindennapjait, nagy hatást gyakorolt az általam vizsgált cégre is. A többség esetében negatív élményekkel és megnövekedett

stresszel jár ez az időszak, mert a beszűkült környezetük, a bizonytalanság és a szabadidős tevékenységeik korlátozása nem jó irányba befolyásolta jóllétüket. A szervezet azonban felismerte, hogy tennie kell a munkavállalóiért, hiszen ez mindkét fél számára kölcsönös előnyökkel járhat, így bevezetett különböző programokat, amelyek a stresszkezelést, az önismeretet és a WLB megteremtését célozzák.

KONKLÚZIÓK ÉS JAVASLATOK

Kutatási eredményeimből jól érzékelhető, hogy a WLB kérdésköre égetőbb, mint valaha, figyelniük kell rá a mindennapjainkban. Ebben a fejezetben ezért célszerű megválaszolni a kutatási kérdésemet és megfogalmazni néhány javaslatot az egyéni és a szervezeti szintű WLB elérése érdekében. Az egyéni oldalt tekintve a kutatási eredményeim azt mutatják, hogy érdemes tudatában lenni a saját felelősségünknek a témában, megtanulni meghúzni a határainkat, valamint különösen fontos az önismeret, hiszen amíg nem ismerjük magunkat eléggé ahhoz, hogy definiálni tudjuk a saját értékeinket és prioritásainkat, addig nehezen fogjuk tudni kialakítani az egyensúlyt. A munka-magánélet egyensúly megteremtésének a szervezeti oldalát tekintve a vizsgált esetből azt a tanulságot fogalmazom meg, hogy a különböző vállalati programok, melyek a WLB megteremtését hivatottak segíteni hasznosak és szükségesek, ugyanakkor a sikerességük jelentős mértékben múlik a szervezeti kultúrán és a vezetési stíluson. A vezetőként ezért a szervezetekben érdemes példával elől járni a munkavállalók számára és személyesen is támogatni az egyensúly kialakítását.

HIVATKOZÁSJEGYZÉK

Campbell Clark S. (2000): Work/family border theory: A new theory of work/family balance. The Tavistock Institute, SAGE Publications, London, Thousand Oaks CA, New Delhi.

Dén-Nagy Ildikó (2013): Az infokommunikációs technológiák munka-magánélet egyensúly megteremtésben játszott szerepe

Greenhaus, J. H. – Beutell J. N. (1985): "Sources of Conflict between Work and Family Roles." Academy of Management Review. 10(1):76–88.

Guest D. (2002): Perspectives on the Study of Work-Life Balance. in: Social Science Information

Harvey M. (2020): McKinsey 7S Framework of Work-life balance Initiative as a Predictor of Employees Behavioural outcomes.

Kvale S. (2011): Planning An Interview Study. In: Doing Interviews. SAGE Publications Ltd.

Molnár Dániel (2010): Empirikus kutatási módszerek a szervezetfejlesztésben. Pécsi Tudományegyetem

Schieman S. – Badawy J. P. – Milkie A. M. – Bierman A. (2021): Work-life conflict during the Covid-19 pandemic. Sociological Research for a Dynamic World- Vol. 7. pp. 1-19

A VÍRUS MINT ELLENSÉG A MAGYAR KORMÁNYZATI RETORIKÁBAN A PANDÉMIA ELSŐ ÉS MÁSODIK HULLÁMÁNAK IDEJÉN

ZIRNSTEIN GERDA

ABSZTRAKT

A jelenlegi mindennapjainkat meghatározó koronavírust a magyar kormány gyakran A VÍRUS ELLENSÉG metaforán keresztül, a HÁBORÚ fogalmi keretében értelmezi.

Ugyan a koronavírus metaforikus megjelenítésének forrástartományaként meghatározó az ellenség és a háború szerepe, azonban az ezen alapuló megfelelések nem feltétlenül minden esetben azonosak: egyes eltérések különböző scenáriók formájában valósulhatnak meg a járványhelyzettől függően.

A kutatás korpuszát a www.miniszterelnok.hu oldalon található Orbán Viktor által nyújtott interjúk adják egy meghatározott időkeretben. A korpusz elemzésére a „top-down approach megközelítés” szolgál, amelyben A VÍRUS ELLENSÉG diszkurzív metafora háborús keretben történő értelmezését, háborús scenárióit vettem górcső alá.

A jelen esettanulmány célja, hogy megválaszolja, miként változik A VÍRUS ELLENSÉG metaforának a HÁBORÚ fogalmi keretében történő értelmezése és annak leképezései a kormányzati kommunikációban a pandémia első és második hullámának idején.

BEVEZETÉS

„Egy ismeretlen ellenséggel állunk szemben.” – nyilatkozta Orbán Viktor 2020. március 13-án a Kossuth Rádió Jó reggelt, Magyarország! című reggeli műsorában. A magyar miniszterelnök a koronavírust a magyar megjelenésétől kezdve egy háborús fenyegetésként interpretálta, amely A VÍRUS ELLENSÉG fogalmi metaforában valósult meg. A koronavírus ezáltal a magyar kormányzati retorikában A VÍRUS ELLENSÉG metaforán keresztül, egy háborús keretben került értelmezésre.

A háborús keret alkalmazására több ok is lehet, ugyanis a figyelem felkeltésében és megragadásában is nagy szerepet játszik, hiszen a háború félelmet kelt és a félelem maga fokozott figyelemmel jár, ezért emlékezetes is marad (Flusberg, Matlock & Thibodeau, 2018:6). A félelem érzése ösztönzőleg hathat az emberekre, mivel cselekvésre és gyors döntésre sarkallja őket, ezáltal befolyásolhatja egy adott jelenség megítélését is (Flusberg, Matlock & Thibodeau, 2018:6). Ez a jellemző pedig kedvezően hathat az adott politikus vagy politikai párt megítélésére.

Az a tény adott, hogy a háborús metaforákat, a háborús keretet előszeretettel használják a retorika világában, a politikai szektorban is. Az viszont kérdés lehet, hogy egy járvány értelmezése a háborús keret alkalmazása mellett vajon változik-e a járvány hullámai során, illetve miképpen változik. Az egyes diskurzusokban alkalmazott metaforát ugyanis befolyásolhatja maga a kontextus, illetve bizonyos kontextuális elemek is, amelyekhez többek között az adott diskurzusról, jelenségről alkotott tudást is sorolhatjuk (Kövecses, 2015:2).

A kutatás eredményeként arra számítottok, hogy A VÍRUS ELLENSÉG fogalmi metafora háborús manifesztációi a járvány első és második hullámában eltérnek egymástól, más-más scenáriók formájában jelennek meg a magyar kormányzati retorikában. Az első hullámhoz képest ugyanis a járvány második hulláma nagyobb erővel, gyorsabban terjedt és több áldozatot is követelt. Emellett már a második hullám esetében nem egy „ismeretlen ellenség” állt velünk szemben, tehát a járványról alkotott tudásunk is bővült.

Kutatásom jelentősége abban rejlik, hogy fókuszba helyezi a koronavírus kormányzati retorikában alkotott értelmezését, valamint rávilágít az eltérő scenáriók lehetőségére és azok különböző jelentésére, alkalmazására. Korábban mások már írtak arról, hogy egy komoly betegséget gyakran háborús metaforán keresztül értelmezik (Thibodeau, Hendricks & Boroditsky, 2017; Oronsky et al., 2016), valamint arról is, hogy magát a koronavírúst értelmezték már A VÍRUS ELLENSÉG metafora által, ahogy például Donald Trump volt amerikai elnök is a kezdetekben a „láthatatlan ellenség” kifejezéssel élt a járvány megfogalmazására, értelmezésére (Bates, 2020). Annak a lehetőségét azonban még nem vizsgálták, hogy az adott metafora – az adott kontextus és/vagy tudás változásának hatására – nem uniformizált. Ezzel az esettanulmánnyal tehát nem csak egy értelmezési mintát fedezhetünk fel, hanem egy adott keretben rejlő változatosságot is.

SZAKIRODALMI HÁTTÉR BEMUTATÁSA

A metaforák nem a beszédünk és szövegeink díszítő elemeiként értelmezendők. A nyelv egyfajta reprezentáló funkcióját testesítik meg (Tolcsvai Nagy, 2013:212). A metaforák tehát nem pusztán egy költői képpel egyenlők – ahogy azt az általános iskolában is tanítják –, hanem mélyebb tartalommal is rendelkeznek, hiszen egyfajta értelmezési módot képviselnek. Ennek az értelmezési módnak megismerése és tisztázása azért is szükséges, mert a metaforák az életünk szinte minden területén, szinte minden szituációban és számtalan beszédben megjelennek, ezért szerepük, funkcióik ismerete elengedhetetlen feladat a valódi életben használt szövegek tisztán látásához, az objektív megítélésükhöz és a döntéshozatalhoz.

Minél elvontabb vagy ismeretlenebb egy jelenség, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy metafora-használathoz fordulunk (Bougher, 2012: 148). Ebből kifolyólag is találkozhatunk gyakran metaforákkal, metaforikus nyelvi kifejezésekkel a minket körülvevő szövegekben és beszédekben. A metaforák segítségével létrehozunk kereteket, egyes kategóriákat a jelenségek és események értelmezésére, azonban ezek kialakulása és hatékonysága több tényező által kerülhet befolyás alá. Az a tényező is jelenséggel bír, hogy az adott metaforát ki fogalmazza meg, ki mondja, valamint a hallgató milyen háttérrel rendelkezik, legyen szó szociális, finansiális vagy ideológiai háttérről (Lakoff & Johnson, 2003:12).

Ahhoz, hogy a metaforák a politikai beszédekben sikeresek legyenek, arra van szükségük, hogy egy közös élményre építkezzenek, több ember által megélt tapasztalatra vagy érzésre, hogy minél többen azonosulhassanak az alkalmazott forrástartománnyal és ezáltal megértsék az adott céltartományt, az adott helyzetet (Musolff, 2016:137). A diskurzusok hatása abban mutatkozik meg igazán, hogy befolyással tudnak lenni a tudás és ismeretek szerkezetére is (Šarić & Stanojević, 2019:5). Šarić és Stanojević megfogalmazásában a diskurzusok, a tudás és a hatalom természetes kapcsolatot alkot a nemzet felépítéséhez és formálásához is egyben (Šarić & Stanojević, 2019:5). Ezek a tényezők tehát mind közrejátszanak a diszkurzív metaforák működésében és hatékonyságában.

A gyors, szerteágazó és kiszámíthatatlan tulajdonságaiból is adódik A VÍRUS ELLENSÉG fogalmi metafora scenáriók szintjén való elemzésének célszerűsége. A Musolff-i értelmezés alapján ugyanis A VÍRUS ELLENSÉG diszkurzív metaforának tekinthető, mivel ez egy diskurzuson belül nélkülözhetetlen metaforikus keretként tudja összegezni a COVID-19 jelenségét és a különböző scenáriók szintjén bemutatni, értelmezni azt (Musolff, 2016:30-31). A metaforák akkor tudják elérni keret-funkciójukat, amikor az adott diskurzus résztvevői

egy bizonyos scenáriót vesznek a realitás alapjaként, és általa értelmezik azt (Musolff, 2016:31). A scenáriók a keretek, a keretezés kevésbé vázlatos alkategóriái abból a szempontból, hogy konkrét elbeszélő és értékelő nézőpontokat tartalmaznak, amelyek vonzóvá válnak a politikai beszédekben és az irányelvek megalkotásában is egyben (Musolff, 2016:30). A publikum ugyanis ezen scenáriók alapján konceptualizálja a – jelen esetben – világjárványt, és az annak megfékezéséhez szükséges teendőket, lépéseket is egyben.

A metaforák tanulmányozása azért is elengedhetetlen tevékenység, mert kommunikációnk szerves részét képezik és nyelvünkben, nyelvhasználatunkban nyilvánulnak meg. Ahogy azt Lakoff és Johnson is taglalja, a gondolkodás, cselekvés és kommunikáció ugyanazon a fogalmi rendszeren alapszik, ezért nyelvünk egy kitűnő példa arra és egyben bizonyíték is, hogy ez a fogalmi rendszer pontosan hogyan épül fel, mi motiválja és mi hat rá (Lakoff & Johnson, 2003:3).

MÓDSZERTAN BEMUTATÁSA

A pandémia (elemzésre szolgáló) időbeli kereteit fontos volt meghatározni a következetes elemzés érdekében, ezért a két hullám behatárolása egységes módon került meghatározásra. Mindkét hullám ebben az esetben az adott veszélyhelyzet kinyilvánításától kezdődik. Az első hullám a veszélyhelyzet feloldásáig tart, azonban a második hullám esetében az első hullámban tett interjúk száma határozta meg ennek időtartamát. A koronavírus első hulláma ezek alapján 2020. március 11-től kezdődött és 2020. június 18-ig tartott. A járvány második periódusát pedig 2020. november 4-től kezdve 2021. február 19-ig tartó időszakként definiálhatjuk.

A hiteles kutatási anyag érdekében hivatalos magyar kormányzati oldal szolgált kiindulópontként, azon belül is a www.miniszterelnok.hu kormányzati oldal. A következetes forrásanyag biztosításához az említett oldalon dokumentált, a mindkét hullámban alkalmazott Kossuth Rádió Jó reggelt, Magyarország! című reggeli rádióműsorban Orbán Viktorral készített interjúk (Miniszterelnok.hu, 2020-2021) – és ezek szó szerinti kivonatai – képezték a két hullám során alkalmazott A VÍRUS ELLENSÉG metafora magyar kormányzati nyilatkozatokban való megnyilvánulását és a kívánt elemzéshez szükséges kutatóanyagot.

Az elemzéskor A VÍRUS ELLENSÉG metafora és csak az erre alapuló metaforikus nyelvi kifejezések kerülnek feljegyzésre, mivel az elemzés kiindulópontja, ennek a módszertannak az alapja az úgynevezett top-down approach („felülről lefelé történő megközelítésnek” fordíthatjuk). Ez a módszer arra alapszik, hogy egy meghatározott fogalmi metaforát kutat a kijelölt korpuszban, tehát egy feltételezett kulcselemet és annak különböző formáit elemzi a szövegekben. Tehát rendelkezünk egy feltételezett fogalmi metaforával, amelynek nyelvészeti kifejezéseit, metaforikus manifesztációit elemezzük a meghatározott korpuszban (Krennmayr, 2013:7-8). Ebben az esetben a feltételezett metafora A VÍRUS ELLENSÉG és annak háborús keretben történő értelmezése. Emellett a „discourse-dynamics approach”, azaz a „dinamikus-diskurzus megközelítés” is meghatározó módszerként szolgált a korpusz elemzésekor.

Ez a megközelítés az egyes metaforák azonosítása mellett a metaforák bizonyos kontextusokban történő használatukat, és ennek mintázatait is kiemelheti (Cameron et al., 2009:69). Ezek az említett mintázatok a metaforák bizonyos tulajdonságaiból alakulhatnak ki. Ezek tehát kisebb csoportokat alkothatnak, amelyek egy kontextus résztvevőiről és azok értékeikről is információval tudnak szolgálni (Cameron et al., 2009:69).

A VÍRUS ELLENSÉG metafora háborús keretben történő elemzésében meghatározható tehát a járványhelyzet, mint céltartomány és a háború, mint forrástartomány. A háború egyes elemei szolgálnak tehát forrásként a járványhelyzet konceptualizációjához, ezen jelenség egyes komponenseinek háborús keretben történő leképezéséhez. Ezek kialakításához azonban szükség volt egy prototipikus háború-meghatározáshoz, hogy alapvetően milyen elemek alkotják azt. A prototipikus háborúban beszélhetünk – ezen elemzés szerzőjének meghatározása alapján – egy ellenségről, védelemről, haderőről, egy ütközetről, haditervről, fegyverzetről, hátországról és győzelemről. Ezek a forrástartományi elemek a különböző háborús keretben alkotott megfeleléseket egy-egy kategóriába, azaz forrástartományi elemre osztják, továbbá a különböző scenáriók eltérő megfelelésekben valósulhatnak meg az adott kategóriákon belül. A forrástartományi elemekben található megfelelések tehát további alkategóriákra, alternatív scenáriókra bonthatják a scenáriókat a járványhelyzet alakulásától, az ebből következő eltérő kontextusoktól és a koronavírusról alkotott változó tudásunktól függően.

Az elemzéshez használt Excel táblázatok egységes oszloprendszerrel valósultak meg, ahol az oszlopok a következő elemzési egységeket alkották: példa (példamondat), metaforikus nyelvi kifejezés, lexéma, forrástartományi eleme (háborús kategóriák), céltartományi eleme, valamint az ezek alapján alkotott megfelelések. A példa oszlopban találhatóak tehát az interjúból idézett és beazonosított kifejezések, amelyek a VÍRUS ELLENSÉG metafora háborús keretezésében valósultak meg. A metaforikus kifejezés oszlopban az idézett mondatból kiemelt metaforikus nyelvi kifejezés kap helyet. A lexéma oszlopban a metaforikus nyelvi kifejezésben alkalmazott szókészlet alapja található. A forrástartományi eleme oszlopban prototipikus háborús elemeket foglalja magában.

A céltartományi eleme a járványhelyzet azon elemeit tartalmazza, amelyek a forrástartományi elemeken keresztül értelemzésre kerültek. A megfelelések oszlop pedig a járványhelyzet-elemek háborús elemek alapján történő leképezéseit foglalja magában.

Az elemzéshez készített Excel táblázatot az alábbi (1.) ábra mutatja:

	A	B	C	D	E	F
1	Példa	Metaforikus nyelvi kifejezés	Lexéma	Forrástartományi eleme	Céltartományi eleme	Megfelelések
2	Egy ismeretlen <i>ellenességgel</i> állunk szemben.	ismeretlen ellenség	ellenesség	ellenesség	a koronavírus	koronavírus = ellenség emberiség = védekező fél járványügyi intézkedések = eszközök a védelemre járványügyi intézkedések meghozatala = védekezés járvány = ellenség magyar jogrend = felruházó mű = kormány
3	hogy a kormányt ilyen esetekben a hatékony és gyors <i>védekezésre</i> eszközökkel ruházza föl, mi pedig nem fogunk habozni, hogy ezeket az eszközöket alkalmazzuk.	védekezésre eszközökkel ruházza föl	védekezés	védelem	járványügyi intézkedések meghozatala közszférában dolgozók (rendőrség, hatóságok)	közszférában dolgozók = erő járványügyi korlátozások betartása = megadás megadás = járvány hatalmi felhőkerekedése
4	Többfajta <i>erőre</i> van egyszerre szükség.	többfajta erő	erő	haderő	a járványügyi korlátozások betartása	figyelman kívül hagyás = megadás hatalmi fölényrel rendelkező fél = járvány
5	A legfontosabb persze a lekierő, tehát hogy az ember úgy érezze, hogy nem <i>megadja magát</i> , hanem a járvány hatását próbálja korlátozni.	megadja magát	megadás	győzelem	figyelman kívül hagyás	figyelman kívül hagyás = megadás hatalmi fölényrel rendelkező fél = járvány
6	Tehát lekierő kell ahhoz, hogy ne <i>megadjuk magunkat</i> az ismeretlen <i>fenyegetésnek</i> , hanem <i>küzdünk</i> vele akkor is, ha nem látjuk, és nem <i>ismerjük</i> , és nem tudjuk pontosan a természetét, és nincs <i>gyógyszerünk</i> ellene.	megadjuk magunkat	megadás	győzelem	figyelman kívül hagyás	figyelman kívül hagyás = megadás hatalmi fölényrel rendelkező fél = járvány
7	Tehát lekierő kell ahhoz, hogy ne <i>megadjuk magunkat</i> az ismeretlen <i>fenyegetésnek</i> , hanem <i>küzdünk</i> vele akkor is, ha nem látjuk, és nem <i>ismerjük</i> , és nem tudjuk pontosan a természetét, és nincs <i>gyógyszerünk</i> ellene.	küzdünk vele	küzd	ütközet	járvánnyal szembeni lépések	járvány = ismeretlen fenyegetés küzds = járványügyi intézkedések meghozatala
8	Ehhez a lekierőn túl kell közigazgatási, vagy fogalmazunk úgy, hogy rendőri <i>erő</i> .	erő	erő	haderő	rendőrök	rendőrök = erő
9	azokat rá kell arra vennünk, ha kell, <i>erővel</i> , hogy betartsák ezeket a szabályokat.	erővel	erő	haderő	rendőri beavatkozás	rendőri beavatkozás = erő szabályok = határok át nem lépése egészségügyi dolgozók = egészségügyi erő
10	Kell ezenkívül <i>egészségügyi erő</i> .	egészségügyi erő	erő	haderő	egészségügyben dolgozók	irányít = mozgósít egészségügyi szakember = katona
11	Elegen vagyunk, tehát képesek vagyunk arra, hogy a magyar állam amennyi <i>egészségügyi szakembert mozgósítson</i> , amennyi a járvány <i>megfékezéséhez</i> szükséges.	egészségügyi szakembert mozgósítson	mozgósít	védelem	alkalmaz, irányít	irányít = mozgósít egészségügyi szakember = katona

1. ábra: Képernyőkép az elemzéshez készített Excel táblázatról

Az interjúkban található A VÍRUS ELLENSÉG metafora háborús keretben történő értelmezéseire alapuló scenáriók beazonosításához, a megfelelések csoportosításához szükség volt egy kiinduló szempontra, amihez mérten kerültek felállításra A VÍRUS ELLENSÉG metafora háborús keretben megalkotott scenáriói. E kutatás szerzője a védelem forrástartományt, azon belül is a védekezők szerepét helyezte fókuszba, amelyre a scenárió-alkotás épült. Egyfelől azért, mert a kiinduló metafora, amely az interjúkban azonosításra került: A VÍRUS ELLENSÉG. Ebből a metaforából már érzékelhetjük a koronavírus természetét. A háborús keretben a vírus az ellenség, ami támad. Ha van támadó, akkor van védekező, amely ebben az esetben Magyarország, a magyar emberek különböző csoportjai. Mivel az ellenség-elem alapvető elemként szolgált, ezért indokolt volt e pólus ellenpólusának kihangsúlyozása. Másrészt pedig az interjúk során tapasztalt adatok, forrástartományi elemek közötti különbségek is nagy szerepet játszottak a scenáriók megalkotásában.

Az elemzés alapjául szolgáló 12-12 darab interjúban a védelem forrástartományi elem dominált. Egy-egy metaforikus nyelvi kifejezés beazonosítása – a kifejezéseknek az Értelmező Szótárban (2010) megfogalmazott elsődleges jelentésével való összevetése – után az adott kifejezésből a lexéma a korábban meghatározott forrástartományi elemek közé kerül besorolásra. A legtöbb esetben a védelem forrástartományi elemén belül találkozhattunk A VÍRUS ELLENSÉG háborús keretben történő értelmezésével. Ennek szemléltetésére az alábbi, 2. és 3. táblázat szolgál:

ELSŐ HULLÁM - FORRÁSTARTOMÁNY ELEMEI

Interjú	ellenség	védelem	haderő	ütközet	haditerv	fegyverzet	győzelem	hátország
1.	5	14	6	5	2	0	2	1
2.	0	15	4	0	3	0	0	0
3.	0	8	2	7	5	3	0	5
4.	4	14	1	17	5	3	0	1
5.	1	4	1	1	1	2	0	0
6.	1	7	2	8	2	3	2	2
7.	7	13	0	5	1	7	1	1
8.	2	10	0	1	0	1	0	0
9.	1	11	0	4	5	0	0	0
10.	4	24	0	1	0	3	0	1
11.	3	6	2	2	1	0	0	0
12.	2	23	2	1	3	2	1	0
Összesen	30	149	20	52	28	24	6	11

2. táblázat: Az első hullám forrástartományi elemei

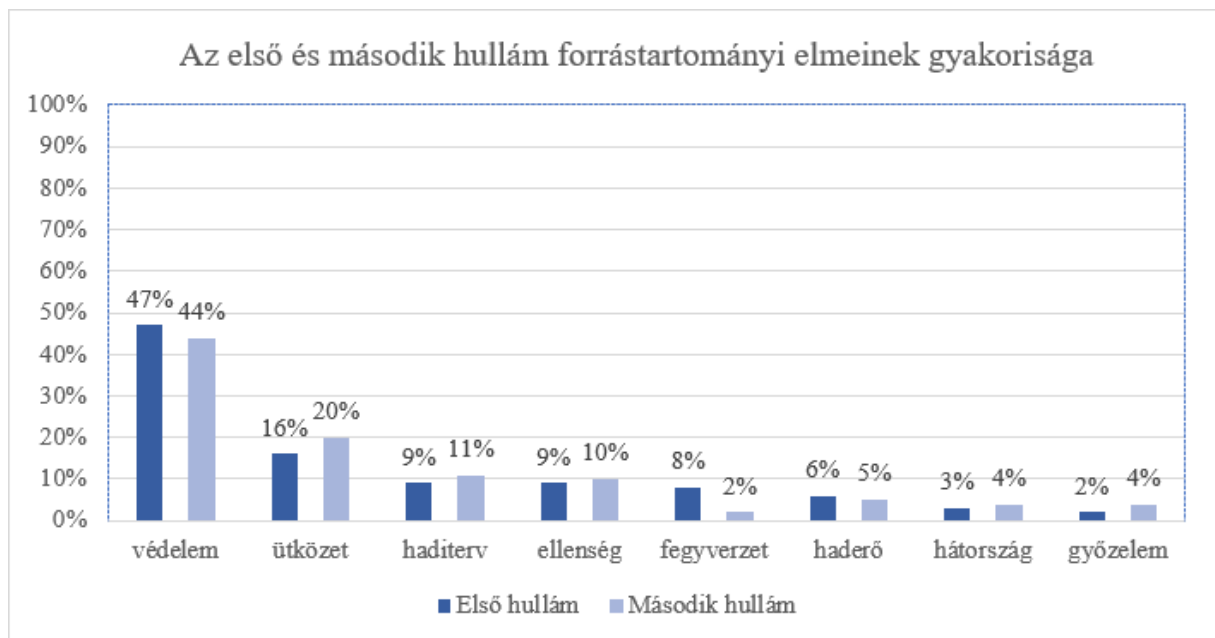

MÁSODIK HULLÁM - FORRÁSTARTOMÁNY ELEMEI

Interjú	ellenség	védelem	haderő	ütközet	haditerv	fegyverzet	győzelem	hátszág
1.	0	2	1	0	0	0	0	0
2.	1	10	2	8	3	0	1	0
3.	0	8	0	6	0	0	0	0
4.	0	5	0	1	2	0	0	0
5.	1	2	0	4	2	1	0	0
6.	5	4	0	2	0	0	2	4
7.	3	5	0	1	0	0	1	0
8.	0	14	1	2	0	2	0	0
9.	1	3	0	1	2	0	2	3
10.	3	10	0	8	4	0	0	0
11.	0	6	3	3	6	0	0	0
12.	4	6	2	0	1	1	1	0
Összesen	18	78	9	36	20	4	7	7

3. táblázat: A második hullám forrástartományi elemei

A fenti táblázatokban található adatok alapján megállapítható, hogy a védelem forrástartományi elem az első hullám összes alkalmazott forrástartományi elemének (320) 47%-át (149), a második hullámban alkalmazott forrástartományi elemeknek (179) pedig 44%-át (78) alkotta, amely szembetűnő domináns szerepet tulajdonít a védelem forrástartományi elemnek. A táblázatokban összefoglalt adatok alapján készült a következő (3.) diagram, amely az első és második hullám forrástartományi elemeinek gyakoriságát ábrázolja:

4. diagram: Az első és második hullám forrástartományi elemeinek gyakorisága

A védelem forrástartományi elem értékei az első hullámban 47%-ot, a második hullámban pedig 44%-ot tesznek ki. Ehhez mérten állítható, hogy a második leggyakoribb forrástartományi elem az ütközet volt, amely az első hullám 16%-os gyakoriságához képest a második hullámra 20%-os előfordulást produkált. A harmadik helyen szinte ugyanakkora mértékben van jelen mind az ellenség, mind pedig a haditerv forrástartományi elem a két hullám során.

Tehát a fentiekben ábrázolt adatok alapján is állítható, hogy a védelem forrástartományi elem dominált a koronavírus járványhelyzet mindkét hullámában. Ennek tükrében ez a forrástartományi elem és ennek szereplői alkották a scenáriók kiindulópontját.

Ezek alapján 3-3 scenáriót lehet elkülöníteni a két hullám során, amelyek a következők lehetnek:

A, A DÖNTÉSHOZÓK A VÉDEKEZŐK

B, AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK

C, A MAGYAR EMBEREK A VÉDEKEZŐK

Ezek a scenáriók az interjúkból gyűjtött metaforikus nyelvi kifejezések beazonosítása, csoportosítása, majd elemzése alapján jöttek létre. A döntéshozók csoportja a kormány tagjait vagy kormányközeli embereket és csoportokat foglalja magában. Az egészségügyi dolgozók, mint védekezők, minden egészségügyi dolgozót, beleértve például a orvosokat, orvostanhallgatókat is felöleli. A magyar emberek csoportja minden olyan magyar embert jelent, aki nem a kormány tagja vagy kormányközeli pozícióban van vagy egészségügyben tevékenykedik.

Ezek a meghatározott scenáriók kiindulópontot jelentenek a koronavírus járványhelyzet háborús keretben történő megfogalmazására a kormányzati retorikában, melyek a következőkben kerülnek részletes kifejtésre.

A DÖNTÉSHOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓ

ELSŐ HULLÁM

Ebben a scenárióban a döntéshozók veszik fel a védekező pozíciót az ellenséggel, azaz a vírussal szemben. A korlátozó intézkedések a védekezésnek felelnek meg, hiszen ezek azok a lépések, amelyeket meg tudott hozni a kormány a vírus első megjelenésére reagálva. Mind a járványügyi korlátozás, mind a járványhelyzetben való szerepvállalás egy kidolgozott terv szerint kell haladjon, akárcsak egy háborúban a haditerv szerinti lépések. Ebben a scenárióban a háború haditerve 'akciótervként' hangzik, amely a vírus által okozott válság kezelését foglalja magában. Ezt gyakran a miniszterelnök „gazdaságvédelmi akciótervnek” nevezi. A támadás a válság maga, a haderő pedig ebben a scenárióban a döntéshozók csoportjának felel meg, hiszen ők azok, akik védekeznek és a védelmet felállítják. Ők alkotják az úgynevezett „akciócsoportokat”, valamint tőlük kerülnek ki az egyes szektorok vezetői is, mint például az úgynevezett „kórházparancsnokok”. Az ütközet maga a járvánnyal szembeni lépésekben formálódik, ahol egy háborúról beszélhetünk. A támadás nem igazán lenne lehetséges fegyverzet nélkül, amely ebben a scenárióban a járványügyi korlátozásokban, az akciótervben foglalt támogatásokban és a diplomáciai kapcsolatokban valósul meg. Azok az emberek, akik nem közvetlen harcot vívnak, hanem a háttérből segítik a közös célt, a háttérben forrástartományi elem keretein belül jelennek meg. Ebben a scenárióban ugyanis

a háterszág az együttműködő magyar embereknek felel meg. Orbán Viktor szavaival megfogalmazva a háborús helyzet adott, ahol mind a frontvonalban dolgozók, mind a háterszág tevékenysége elengedhetetlen. A győzelem forrástartományi elem ebben a szcenárióban még csak egy előrevetített cél, ahol a végső fegyver hiányában ez még messze van. A győzelem a vakcinának, de ez még nem készült el.

A fentiekben meghatározott elemekre a következő, Orbán Viktor interjúból idézett mondatok szolgálnak példaként (ahol a forrástartományi elemek kiemelve olvashatóak a mondatok végén):

(1) „...*hogy a kormányt ilyen esetekben a hatékony és gyors **védekezésre** eszközökkel ruházza föl, mi pedig nem fogunk habozni, hogy ezeket az eszközöket alkalmazzuk.*” (első hullám, 2020.03.13.) – **ellenség, védelem**

(2) „...*amikor személyesen kell irányítani a **védekezést**...*” (első hullám, 2020.05.08.) – **védelem**

(3) „...*hogy támogassa azt a **gazdaságvédelmi tervet**, amely a munkahelyek **megvédésére** és újak létrehozására irányul.*” (első hullám, 2020.04.03.) – **haditerv**

(4) „*ezért kellett **kórházparancsnokokat** a rendőrségtől **kivezényelni** mindenhová, hogy világos legyen, **katonásan** legyen világos, ...*” (első hullám, 2020.04.17.) – **haderő**

(5) „*Kétségtől egy **kétfrontos háborúban** vagyunk.*” (első hullám, 2020.03.13.) – **ütközet**

(6) „...*hogy ebben a **háborús helyzetben** a **muníció**, hogy így fogalmazzak, rendelkezésre áll, ...*” (első hullám, 2020.04.17.) – **fegyverzet**

(7) „*És az igazság az, hogy minden magyar embernek is köszönettel tartozom, mert a **háborúban** – ez egy **háborús helyzet** – nemcsak a **frontvonal** számít, persze az a legfontosabb, hanem a **háterszág** is.*” (első hullám, 2020.03.27.) – **háterszág**

(8) (a vakcina, az előrevetített cél – **győzelem**)

Az első hullám A DÖNTÉSHOZÓK A VÉDEKEZŐK scenárió megfelelései a következő ábrán olvashatóak:

A DÖNTÉSHOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓ	
ELSŐ HULLÁM	
CÉLTARTOMÁNYI ELEM	FORRÁSTARTOMÁNYI ELEM
a vírus	az ellenség
a döntéshozók	a védekezők
a gazdaságvédelmi akcióterv	a haditerv
a döntéshozók	a haderő
a járvánnyal szembeni lépések	az ütközet
a járványügyi korlátozások	a fegyverzet
az együttműködő magyar emberek	a hátszország
a vakcina	a győzelem

5. táblázat: Az első hullám A DÖNTÉSHOZÓK A VÉDEKEZŐK scenáriójának megfelelései

MÁSODIK HULLÁM

A vírus elleni háború haditerve ebben az esetben a gazdaságvédelmet, a válságkezelő akciótervet helyezte középpontba. Így a döntéshozók a vakcinabeszerezéssel a haderő pozícióját felvették ebben a scenárióban is. A vírus ellen folytatott háborúban az ütközet ebben az esetben a vakcinagyártók csatájában valósul meg. Ebben az esetben a vakcina, mint csodafegyver van jelen ebben a háborús keretben. A vakcina jelenti ugyanis azt a fegyverzetet, amely képes elpusztítani a vírust. E scenárió keretein belül a döntéshozók több feladatot vettek fel, a vakcinagyártók vívják a csatákat, így feltételezhető, hogy a magyarok közössége az, akik a hátszországban tevékenykednek. A győzelem a második hullámban is a vakcinával feleltethető meg, ugyanis a vakcina jelentheti a győzelem kulcsát.

Az itt meghatározott elemekre a következő, Orbán Viktor interjúból idézett mondatok példaként szolgálnak (ahol a forrástartományi elemek kiemelve olvashatóak a mondatok végén):

(1) „akinek egyébként a vírus **elveheti** az életét, ...” (második hullám, 2021.01.08.) – **ellenség**

(2) „Ugyanis most arról kell beszélni, hogy hányan halnak meg, hogy hogyan **tartsuk életben** az egészségügyi rendszereket, hogy hogyan **siettessük a vakcinát**, hogy hogyan kell **újraéleszteni** a gazdaságot, hogyan kell **megmenteni** az emberek élete mellett a munkahelyeiket, hogyan kell **garantálni** az európai emberek gazdasági jövőjét.” (második hullám, 2020.11.13.) – **védelem, haditerv**

(3) „...hogy gyógyszergyártók **csatája** is zajlik.” (második hullám, 2021.02.05.) – **ütközet**

(4) „...de a **portyázókat** és **fürkészőket** mindig mozgatni kell, ...”
(második hullám, 2021.02.12.) – **haderő**

(5) „...és a vakcina, mint **végső megoldás** az, amire mindenki vár és figyel.” (második hullám, 2020.12.18.) – **fegyverzet, győzelem**

(6) (a magyarok közössége – **hátország**)

A második hullám A DÖNTÉSHOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓJÁNAK megfelelései a következő táblázatban olvashatóak:

A DÖNTÉSHOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓ	
MÁSODIK HULLÁM	
CÉLTARTOMÁNYI ELEM	FORRÁSTARTOMÁNYI ELEM
a vírus	az ellenség
a döntéshozók	a védekezők
a gazdaságvédelmi akcióterv	a haditerv
a döntéshozók	a haderő
a vakcinagyártók csatája	az ütközet
a járványügyi korlátozások	a fegyverzet
a magyarok közössége	a hátország
a vakcina	a győzelem

6. táblázat: A második hullám A DÖNTÉSHOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓJÁNAK megfelelései

AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓ

ELSŐ HULLÁM

Ebben a scenárióban az egészségügyi dolgozók látják el a védekezés szerepét az ellenséggel, a vírussal szemben. Ezesetben a védekezés a súlyosan megfertőződött emberek gyógyításában, ellátásában valósul meg. Orbán Viktor a vírus elleni küzdelem haditervét ebben a scenárióban is 'akciótervnek' nevezi, amely az egészségügyi ellátást foglalja magában. A haderő ebben a scenárióban az egészségügyi dolgozók személyében elevenedik meg, akik védekeznek az ellenséggel szemben. Beosztásuk az egyes kórházakba, tesztelési pontokra egy vezénylési tervként interpretálható, ahol ők katonaként kerültek kivezénylésre.

Az ütközet tehát a vírus által megfertőződött emberek meggyógyítását, ellátását foglalja magában. A fegyverzet forrástartományi elem ebben a scenárióban a vakcina reményében formálódik meg. A vakcina jelentheti a fegyvert a vírus legyőzésében, a vírus megsemmisítésében, azonban ez még nincs meg. A hátország ebben az esetben is a magyar emberek csoportját adja, akik a korlátozások betartásával támogatják a védelmet. A győzelem a vakcina formájában jelenik meg majd a jövőben, de addig a terjedés csökkentése egy kisebb győzelemként elkönnyvelhető.

A meghatározott elemekre Orbán Viktor interjúból idézett mondatok szolgálnak példaként (ahol a forrástartományi elemek kiemelve olvashatóak a mondatok végén):

(1) „...*hogy vajon tudunk-e elegendő **védekezéshez** szükséges anyagot beszerezni.*” (első hullám, 2020.05.08.) – **ellenség, védelem**

(2) „Ez egy **katonai vezénylési akcióterv** a tömeges járvány időszakára.” (első hullám, 2020.04.03.) – **haditerv**

(3) „Aztán vannak az orvosok, akik meg a **nem látható ellenséggel szembeni küzdelmet** vállalták.” (első hullám, 2020.04.03.) – **haderő, ütközet**

(4) „Tehát, ez a vírus ez itt van. Most nem tudjuk megakadályozni, hogy itt legyen. Ez itt van. Vakcina nincs. Tehát **megölni, megsemmisíteni** most még nem tudjuk.” (első hullám, 2020.03.27.) – **fegyverzet**

(5) „...*tehát a **veszedelem** a szociális érintkezés szaporodásának, a gyarapodásának a veszedelme ismét itt van.*” (első hullám, 2020.04.17.) – **hátország**

(6) „Ezért van az, hogy az első **csatát megnyertük**, ez a **győzelem** már a zsákban van.” (első hullám, 2020.06.12.) – **győzelem**

Az első hullám AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓNAK a megfelelései az alábbi ábrán olvashatóak:

AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓ

ELSŐ HULLÁM	
CÉLTARTOMÁNYI ELEM	FORRÁSTARTOMÁNYI ELEM
a vírus	az ellenség
az egészségügyi dolgozók	a védekezők
az egészségügyi ellátás	a haditerv
az egészségügyi dolgozók	a haderő
a fertőzöttek ellátása	az ütközet
a vakcina	a fegyverzet
a magyar emberek	a hátország
a vakcina	a győzelem

7. táblázat: Az első hullám AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓJÁNAK megfelelései

MÁSODIK HULLÁM

AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓBAN a második hullámban is tehát az egészségügyi dolgozók védekeztek a vírus támadásai ellen. A védekezés támogatása érdekében szükség van a gazdaság működésére is. Ez a haditerv foglalja magában a gazdaságvédelmi támogatásokat, amelyek elősegítik a gazdaság újraindítását. A haderő szerepkört az egészségügyi dolgozók látják el, akik az első hullámhoz hasonlóan a

frontvonalban dolgoztak és küzdöttek. Ebből kifolyólag állítható, hogy a vírussal szembeni háborúban az ütközet a második hullámban is tehát a betegek ellátásában valósul meg. A fegyverzet forrástartományi elem itt is az oltás jelenségének felel meg. Azonban a második hullámban ez a vakcina felértékelődik és az életnek felel meg.

Azok a magyar emberek, akik együttműködnek, beoltatják magukat, ők tekinthetők a háttérben segítő személyeknek. Ebből kifolyólag is megállapítható, hogy a győzelem a védettségben, azaz az oltásban valósul meg. Ha lesz elég beoltott ember, akkor átvehetjük a hatalmat a vírus felett.

A meghatározott elemekre Orbán Viktor interjúból idézett mondatok szolgálnak példaként (ahol a forrástartományi elemek kiemelve olvashatóak a mondatok végén):

(1) „Ugye, itt előre kell venni az egészségügyi dolgozókat, tehát a **védekezésben résztvevőket**, ...” (második hullám, 2020.11.27.) – **ellenség, védelem**

(2) „Ilyen **haditervszerű** hosszú papír táblázatokból dolgozom, ...” (második hullám, 2021.02.19.) – **haditerv**

(3) „...de az egészségügyben dolgozóktól meg azt szeretném kérni, hogy azért **védjék le magukat, védjék meg magukat** saját maguk érdekében is, meg azért is mert **ők harcolnak az első vonalban**, és aki onnan kiesik, azt nagyon nehezen tudjuk pótolni.” (második hullám, 2020.12.18.) – **haderő**

(4) „Úgyhogy le a kalappal az orvosaink meg az ápolónőink meg a kórházvezetőink előtt, akik **harcban tartják, küzdelemben tartják** az egészségügyi rendszert, ...” (második hullám, 2020.12.18.) – **ütközet**

(5) „...**vakcina** kell mert az **jelenti az életet**. Aláhúzom újra: minden élet számít, ez pedig a vakcinán múlik.” (második hullám, 2021.01.22.) – **fegyverzet**

(6) „Lesz vakcina, még ha az elején kisebb mennyiségben is, és akkor **győzni fogunk** a végén, mert **meg tudjuk magunkat védeni** majd a vírussal szemben.” (második hullám, 2020.11.13.) – **győzelem**

(7) (együttműködő magyar emberek – **hátország**)

AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓJÁNAK A MEGFELELÉSEI A MÁSODIK HULLÁMBAN az alábbi ábrán olvashatóak:

AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓ	
MÁSODIK HULLÁM	
CÉLTARTOMÁNYI ELEM	FORRÁSTARTOMÁNYI ELEM
a vírus	az ellenség
az egészségügyi dolgozók	a védekezők
a gazdaságvédelmi akcióterv	a haditerv
az egészségügyi dolgozók	a haderő
a fertőzöttek ellátása	az ütközet
a vakcina	a fegyverzet
a magyar emberek	a hátország
a vakcina	a győzelem

8. táblázat: A második hullám AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓJÁNAK MEGFELELÉSEI

A MAGYAR EMBEREK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓ

ELSŐ HULLÁM

A védekezőknek ez esetben a különböző korlátozások betartói felelnek meg. Ebben a szcenárióban a háborús haditerv az akcióterv elnevezés alatt valósul meg. A magyar emberek haderőként védekeznek, emellett a haditerv szerint kapnak támogatást a gazdasági szektorok a védekezés segítése érdekében. Az ütközet a fertőzési pontokon, a kórházakban csúcsosodik ki. A magyar emberek harcolnak az emberek életéért, hiszen a korlátozások betartásával, a távolság betartásával életet lehet megmenteni. Amíg nincs meg ez a fegyverzet, addig az otthonmaradás vagy a távolságtartás a fegyverünk, ahogy azt Orbán Viktor megfogalmazta. Ezekből az következtethető, hogy a döntéshozók hátországgként állták meg a helyüket a különböző korlátozó rendelkezések meghozatalával, a haditervek kidolgozásával. A győzelem a vírus megsemmisítésében rejlik, amely majd csak a vakcinával lesz megvalósítható.

Orbán Viktor interjúból idézett mondatok nyújtanak alátámasztást a fentiekben meghatározott elemekre (ahol a forrástartományi elemek kiemelve olvashatóak a mondatok végén):

(1) „Tehát ma egy **védekezésre** berendezett állapotban lévő közösség a magyarok közössége.” (első hullám, 2020.03.20.) – **ellenség, védelem**

(2) „Ez a terv, amiről én beszélek most, ez a **gazdaságvédelmi akcióterv**, beállította ezt a szintet.” (első hullám, 2020.04.10.) – **haditerv**

(3) „Minden a helyére kerül, hogy a nagy **rohamot** fölkészülten fogadjuk.” (első hullám, 2020.04.17.) – **haderő**

(4) „...de most várjuk a **fegyverszállítmányt**, amit vakcinának hívnak, és majd ha lesz **fegyver**, akkor **fel is nyársaljuk** ezt a vírust.” (első hullám, 2020.04.24.) – **fegyverzet** (tervezett)

(5) „Eddig az **otthonmaradás** volt a fő **fegyver**, most pedig a **védőtávolság**.” (első hullám, 2020.05.22.) – **fegyverzet** (alkalmazott)

(6) „mert az ellenséggel az ember nem akar együtt élni, mert azt **meg kell semmisíteni, ki kell törölni, tehát azt le kell taposni**.” (első hullám, 2020.04.24.) – **győzelem**

(7) (döntéshozók – **hátország**)

Az első hullám A MAGYAR EMBEREK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓNAK a megfelelései a következő táblázatban találhatóak:

A MAGYAR EMBEREK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓ	
ELSŐ HULLÁM	
CÉLTARTOMÁNYI ELEM	FORRÁSTARTOMÁNYI ELEM
a vírus	az ellenség
a magyar emberek	a védekezők
a gazdaságvédelmi akcióterv	a haditerv
a magyar emberek	a haderő
a fertőzési pontok	az ütközet
a távolságtartás	a fegyverzet
a döntéshozók	a hátország
a vakcina	a győzelem

9. táblázat: Az első hullám A MAGYAR EMBEREK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓJÁNAK megfelelései

MÁSODIK HULLÁM

Az ellenség adott, a magyar emberek védekeznek és a haditerv, az „akcióterv” már a vírus megtámadását is jelenti. A haderő ezekből a sorokból is érezhetően a magyar emberek személyében teljesedik ki. A támadó fél már a magyar emberek, akik elhatalmasodhatnak a vírus felett, „leszoríthatják”, „lefoghatják”. Emellett a fő fegyverzet ebben a háborúban a vakcina. A hátország forrástartományi elem szerepkörét ez esetben is magyar emberek közössége testesíti meg. A hátország, a magyar közösség sorsa egyszerre felel meg egy félszabad embernek, akit félig megfosztottak szabadságától, másrészt pedig egy félrabnak, aki félig-meddig rabságban van. A háború lezárását jelentő győzelem a vakcinának felel meg. Az oltás egyszerre jelenti a végső fegyvert, amely el tudja pusztítani a vírust, a szabadulást is.

A meghatározott elemekre Orbán Viktor interjúból idézett mondatok szolgálnak példaként (ahol a forrástartományi elemek kiemelve olvashatóak a mondatok végén):

(1) „...és a járvány azért még erős. Most úgy érzem, hogy **megfékeztük**, de még mindig komoly **veszélyt jelent.**” (második hullám, 2021.01.08.) – **ellenség, védelem**

(2) „Eddig úgy volt, hogy a vírus támadott, mi pedig védekeztünk, most mi **támadunk**, és a vírus védekezik.” (második hullám, 2021.02.05.) – **haditerv**

(3) „...milyen állapotban érzük el, fegyelmezetten, **lefogva, leszorítva tartva** a vírust vagy ismét egy harmadik hullám **áldozataként.**” (második hullám, 2021.01.22.) – **haderő, ütközet**

(4) „Amikor lesz elég vakcinánk, akkor meg **ledöfjük** a vírust, és akkor **győztünk**, és akkor kimegyünk, és **szabadok** leszünk újra.” (második hullám, 2021.01.29.) – **fegyverzet, győzelem**

(5) „...meg már mindenki **szabadulna** is, ...” (második hullám, 2021.02.19.) – **hátország**

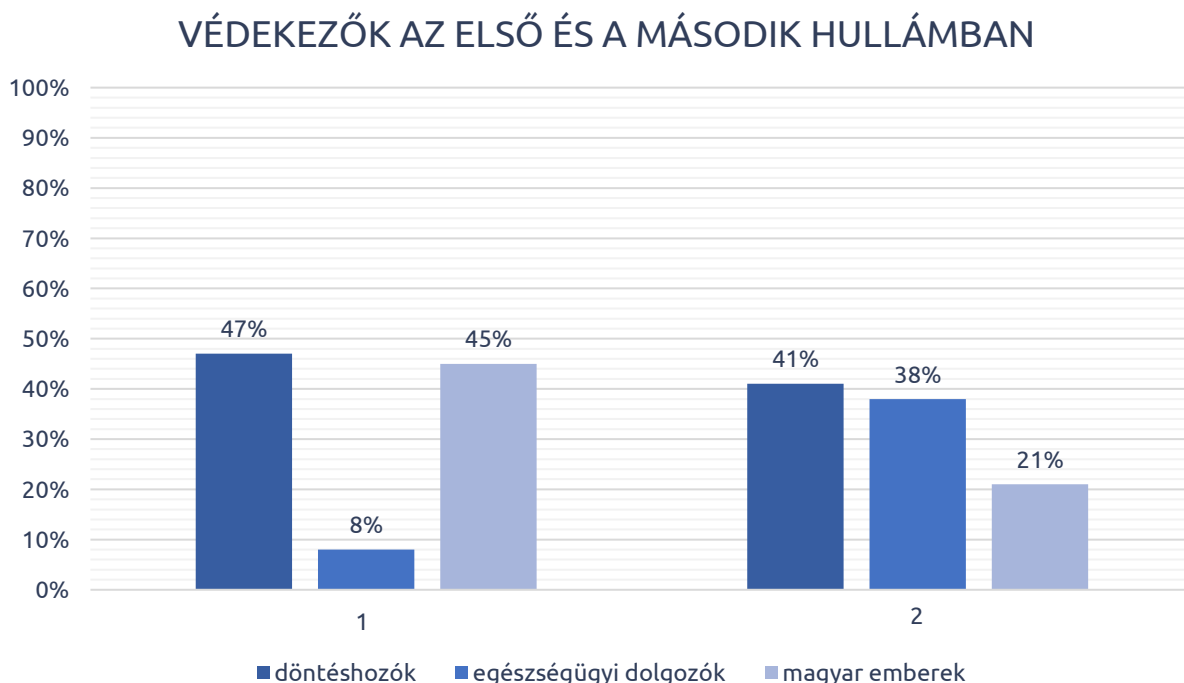
A második hullám A MAGYAR EMBEREK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓ megfelelései az alábbi ábrán találhatóak:

A MAGYAR EMBEREK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓ	
MÁSODIK HULLÁM	
CÉLTARTOMÁNYI ELEM	FORRÁSTARTOMÁNYI ELEM
a vírus	az ellenség
a magyar emberek	a védekezők
a vírus megtámadása	a haditerv
a magyar emberek	a haderő
a vírus megtámadása	az ütközet
a vakcina	a fegyverzet
a magyarok közössége	a hátország
a vakcina	a győzelem

10. táblázat: A második hullám A MAGYAR EMBEREK A VÉDEKEZŐK SZCENÁRIÓJÁNAK MEGFELELÉSEI

EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA

Az említett scenárióknak a gyakoriságát a következő, 11. diagram ábrázolja, amely a védelem forrástartományi elemre és annak a két hullámban tett interjúkban való gyakoriságára épül:

11. diagram: Védekezők az első és második hullámban a védelem forrástartományi elem alapján

A diagram a védekezők szerepkört és annak három vizsgált változatát mutatja be az első, illetve a második hullámban. Az elemzés alapján megállapítható, hogy a járvány mindkét hulláma idején a DÖNTÉSHOZÓK A VÉDEKEZŐK scenárió dominált, azonban a második hullámra AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK scenárió gyakorisága is jelentős mértékben nőtt. A MAGYAR EMBEREK A VÉDEKEZŐK scenárió gyakorisága ugyan csökkent a második hullámra, de ez nem a magyar emberek felelősségének csökkenésével egyenlő, hanem a betöltött feladatok folyamatosságával. A járványügyi korlátozások ugyanis az első hullámhoz képest már nem feladatként értelmezhetőek, hanem szinte a mindennapi élet szerves részévé váltak.

A változó kontextus, a változó tudás a metafora-használatban is változást generálhat, mivel az egyes változó kontextuális elemek is befolyásolhatják az adott diskurzusban alkalmazott metaforákat (Kövecses, 2015:2). Továbbá lehetséges hatást kifejtő kontextuális elemekhez olyan környezeti komponensek is tartoznak, mint az adott szituáció, az adott diskurzus vagy az adott kognitív környezet (Kövecses, 2015:2).

A második hullám gyorsabb terjedésű volt, így maga a kontextus is változott. Emellett változó tudásról is beszélhetünk, hiszen a második hullám idején már nem egy „ismeretlen ellenség” állt velünk szemben, mint a járvány első hullámában. Az esettanulmányban bebizonyosodott a változó tudás és kontextus befolyása a metafora-használatra, hiszen a két hullámban alkalmazott scenáriók gyakoriságán látszódik az egyes narratívák gyakoriságának a változása. Emellett megállapítható az elemzés alapján, hogy a kutatás

várakozásaival ellentétben a járvány első és második hullámában azonos scenáriókról beszélhetünk. A scenáriók ugyan mindkét elemzett hullámban A DÖNTÉSHOZÓK A VÉDEKEZŐK, AZ EGÉSZSÉGÜGYI DOLGOZÓK A VÉDEKEZŐK és A MAGYAR EMBEREK A VÉDEKEZŐK scenáriók valamelyikében manifesztálódtak, azonban ezek változatossága a megfelelések szintjén vált hangsúlyossá. Változatos scenáriókról beszélhetünk abban az értelemben, ezek egymáshoz képest a megfelelések szintjén tértek el.

Tehát a jelen kutatás jelentősége abban mutatkozik meg, hogy egy korábban nem vizsgált lehetőséget elemez, miszerint egy adott metafora az adott kontextus és/vagy tudás megváltozásának hatására nem egységes. Ez a kutatás nem csak egy értelmezési mintát mutat be, hanem egy meghatározott keretben megvalósuló változatosságot is.

KITEKINTÉS

Érdekes lenne a továbbiakban a koronavírus harmadik hullámát is belevonni a kutatásba, hogy egy teljes képet kaphassunk a hullámok idején használt A VÍRUS ELLENÉSG metafora háborús keretben történő értelmezéséről és ennek a kormányzati retorikában való alkalmazásáról. Ugyanis a harmadik hullám már a másodiknál is sokkal nagyobb erővel terjedt, több áldozatot követelt, valamint még szigorúbb korlátozásokat hozott.

További elemezhető területet foglal magában a szövetségesek szerepköre a kialakult és alkalmazott HÁBORÚ fogalmi keretben. Az első és a második hullám elemzésekor Orbán Viktor nem beszélt szövetségesekről, annak ellenére, hogy a koronavírus járvány egy világjárványnak lett kinyilvánítva.

Emellett a békekötés jelensége is kérdéseket vethet fel. Az első és második hullám elemzésében a béke fel sem merül, hiszen a koronavírus járvány szinte egyenlő a háborús állapotokkal. A harmadik, és eddigi legerősebb hullám esetében azonban felvetődhet az a kérdés, hogy a vírus legyőzése talán a békekötéssel valósulhat meg, amely az életmód megváltoztatásával járhat. Ez nem minden esetben kompromisszummentes, azonban lehetséges győzelmi irányt vehet a harmadik hullám kimenetelétől függően, amely ennek elemzésekor válhat világossá és megválaszolhatóvá.

HIVATKOZÁSJEGYZÉK

- Bates, B. R. (2020).** The (In)Appropriateness of the WAR Metaphor in Response to SARS-CoV-2: A Rapid Analysis of Donald J. Trumps's Rhetoric. *Frontiers in Communication*, Vol. 5 (50), 1-12.
- Bougher, L. D. (2012).** The Case for Metaphor in Political Reasoning and Cognition. *Political Psychology*, Vol. 33 (1), 145-163.
- Cameron, L. et al. (2009).** The discourse dynamics approach to metaphor and metaphor-led discourse analysis. *Metaphor and Symbol*, 24 (2), 63–89.
- Kövecses, Z. (2015).** *Where Metaphors Come From: Reconsidering context in metaphor.* Oxford: Oxford University Press.
- Krennmayr, T. (2013).** Top-down versus bottom-up approaches to the identification of metaphor in discourse. *Metaphorik.de*, 24, 7-36.
- Lakoff, G. & M. Johnson. (2003).** *Metaphors We Live By.* Chicago: The University of Chicago Press.
- Musolff, A. (2016).** *Political Metaphor Analysis. Discourse and scenarios.* London: Bloomsbury Publishing.
- Oronsky, B. T., C. A. Carter, A. L. Oronsky, M. E. Salacz & T. Reid. (2016).** "No patient left behind": an alternative to "the War on Cancer" metaphor. *Medical Oncology*, 33, 55.
- Stanojević, M-M. & L. Šarić. (2019).** Metaphors in the discursive construction of nations. In Šarić, Ljiljana – Mateusz-Milan Stanojević (eds): *Metaphor, Nation and Discourse.* John Benjamins Publishing Company. 1–32.
- Thibodeau, P. H., R. K. Hendricks & L. Boroditsky. (2017).** How Linguistic Metaphor Scaffolds Reasoning. *Trends in Cognitive Sciences*, 21 (11), 852–863.
- Thibodeau, P. H., T. Matlock & S. J. Flusberg. (2019).** The role of metaphor in communication and thought. *Language and Linguistics Compass*, Vol. 13 (5), 1-18.
- Tolcsvai Nagy G. (2013).** *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe.* Budapest: Osiris Kiadó.

FORRÁSOK

Miniszterelnok.hu. (2020-2021). *Interjúk.* Letöltve 2021.02.19.:
<http://www.miniszterelnok.hu/category/interjuk/>

Pusztai Ferenc (2010). *Magyar Értelmező Szótár.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

A KORONAVÍRUS AZ ÚJ MIGRÁNS?

**ORBÁN VIKTOR
ELLENSÉGKÉPZŐ
RETORIKÁJÁNAK
VIZSGÁLATA A
KORONAVÍRUS JÁRVÁNY
KAPCSÁN**

STRAUSZ KAMILLA

ABSZTRAKT

A koronavírus járványt és az ellene való védekezést a kormányzati kommunikáció gyakran ellenségként és a vele való harcként értelmezi. Dolgozatomban azt kívánom feltárni, hogy Orbán Viktor milyen eszközök segítségével hozza létre a koronavírus ellenségképet. A kutatás korpuszát Orbán Viktor a Kossuth rádió „Jó reggelt Magyarország!” című műsorában adott interjúi adják 2020.03.27. és 2021.04.30. között. A használt eszközök beazonosítására Szabó Márton Politikai idegen (2006) című írásában kifejtett nyelvi eljárásokat alkalmazom kiegészítve a mestertrópusokkal. Ezek közül a metaforák szerepe kiemelkedő, ezen belül is a háború metaforája. Nyolc jól elkülöníthető kategóriát állítottam fel, melyek eloszlását és előfordulását vizsgálom. Ezen kívül a koronavírus három hullámának fényében is vizsgálom az interjúkat. Továbbá azt kívánom feltárni, hogy ezek a leképezések milyen káros hatással lehetnek a társadalomra és a kormányzati intézkedésekre.

BEVEZETÉS

A COVID-19-et¹ és az ellene való védekezést a kormányzati kommunikáció gyakran ellenségként és a vele való harcként értelmezi. Az ellenségképző retorika politikai haszna kétségtelen, a migráció kapcsán már be is bizonyított. Bíró-Nagy András Politikai lottóötös: a migráció jelentősége a magyar politikában, 2014–2018 című tanulmányában feltárja, hogy Orbán Viktor a bevándorlás témájával újra növekvő pályára tudta állítani a Fidesz támogatottságát. Érdekes felvetés tehát, hogy lehet-e a koronavírus az új migráns a 2022-es országgyűlési választásokon. Dolgozatomban azt kívánom feltárni, hogy Orbán Viktor milyen eszközök segítségével hozza létre a koronavírus ellenségképet. A kutatás korpuszát Orbán Viktor a Kossuth rádió „Jó reggelt Magyarország!” című műsorában adott interjúi adják. A használt eszközök beazonosítására Szabó Márton Politikai idegen (2006) című írásában kifejtett nyelvi eljárásokat alkalmazom kiegészítve a mestertrópusokkal. Ezek közül a metaforák szerepe kiemelkedő. Továbbá azt kívánom feltárni, hogy ezek a leképezések milyen implikációkkal járnak a kormányzati lépéseket tekintve, illetve a vírushoz való hozzáállásunkban.

SZAKIRODALMI HÁTTÉR

A politikában az ellenség fogalma a társadalmi szerveződések kezdete óta meghatározó. A konfliktusok gyakran a háborúskodásban teljesedtek ki, az ellenség így egy jól meghatározható szerep formájában is megtestesülhet. A valós ellenség mellett, az ellenségkép kreálása sem a modern politika terméke, gondoljunk csak kalandozó magyarok jellemzőire a korabeli köznyelvben. Ezek a fogalmak meghatározóak minden közösség életében, hiszen „egy cselekvő közösség nem létezhet vagy nem képes a túlélésre kapcsolatok, ellentétek, konfliktusok és kompromisszumok, illetve valamilyen jellegű konszenzus megteremtése nélkül” (Koselleck, 1998:12).

A fenti példából is látszik, hogy az ellenség és az ellenségkép viszonya nem választható el teljesen egymástól. A modern politikában erre lehet példa az általánosításból fakadó ellenségkép, amikor a részhalmozat azonosítja az egészszel, ilyen az összes muszlim terroristaként való beállítása. Azonban míg az ellenség az ellenséges érzület tárgyára,

---

¹ A COVID-19 egy vírusos, légúti, illetve légzőszervi megbetegedés, amelyet a SARS-CoV-2 nevű koronavírus okoz. A vírust cseppfertőzéssel terjed. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2020. március 11-én hirdette ki a betegség okozta világjárvány megjelenését.

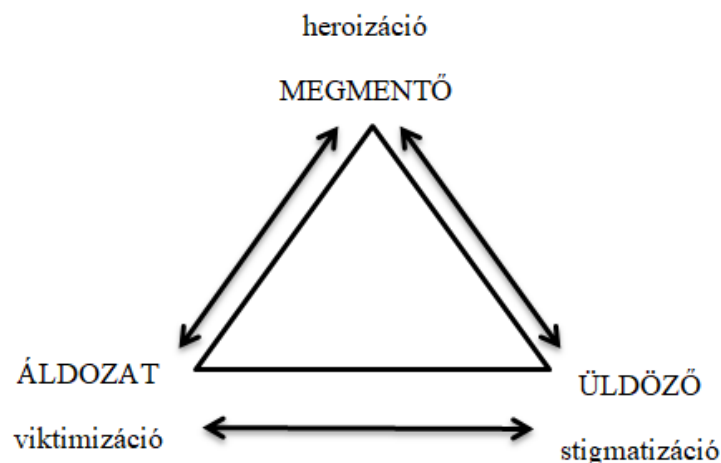
valamint az ellenséges cselekedet célpontjára vonatkozó fogalom, addig az ellenségkép az ellenséges érzület alanyára, illetve az ellenséges cselekedet aktorára vonatkozik (Levinszon, 2007).

Az ellenségkép tehát „egy személy, csoport, eszme vagy szervezet veszélyes és ártalmas mivoltával kapcsolatos meggyőződés”, egy eltúlzott, felnagyított elképzelés a kreált szereplőről és annak veszélyességéről (Pál, 2018). A kutatás szempontjából fontos, hogy az ellenség konstrukciója először nyelvi, retorikai szinten jelenik meg diskurzusok formájában. A beszélő maga jelöli ki az ellenségeit és ennek viszonyában jelöli ki saját, illetve csoportjának szerepét. Ez a fajta öndefiníció Carl Schmitt elméletéből fakad, aki a helyzetet a „kivételes eset” kategóriájával írja le. Ilyen kivételes eset a háború, a káosz, a törvénytől való eltérés. Ezen esetek azért mutatják meg, hogy kik is vagyunk, mert „az identitás létszerűen az identitás felfüggesztésében mutatkozik meg” (idézi: Szabó, 2006:19). A vélt vagy valós tulajdonságok, amikkel a diskurzusban felruházzuk az ellenséget azért is kifejezetten fontos, mert ezáltal a saját csoportunk tulajdonságait is kijelöljük.

Az ellenségképet a diskurzusban tudatosan és célzottan hozza létre annak kreálója, az ellenségképet a narratívában de facto ellenségnek nevezi és a maga valóságában annak is látja (Molnár, 2020:6). A diskurzusok fontosságáról ír Szabó Márton *Politikai idegen* (2006) című művében. Az ellenségképek megértéséhez elengedhetetlen, hogy tudjuk, hogy a politika diszkurzív szereplői azért léteznek, mert a beszéd valóságot hoz létre, tart fenn és változtat meg (Szabó, 2006:25). Ezen a ponton fontos leszögezni, hogy a dolgozat nem foglalkozik azzal, hogy ez a konstrukció igaz-e, illetve a morális értékítélet sem cél.

Az ellenségképző diskurzus alapvetően egy bipoláris világképet ad: vagyunk „mi” és vannak „ők”. A beszélő retorikájában mindkét oldalt egységesnek kezeli, ezzel megteremtve a lehetőséget egy közös ellenségnek. A kétosztatú világ révén a saját csoportban a magukra ruházott pozitív tulajdonságok miatt kiválóságérzet alakul ki, egyfajta morális fölény (Molnár, 2020:9). Növekszik az egységtudatuk, nő a lojalitásuk mértéke, illetve az ellenségtől való félelem miatt erősödik a társadalmi összetartozás érzése is (Gudkov, 2007).

Az itt felvázolt dichotóm világ azonban figyelmen kívül hagyja magát a beszélőt. Mivel ezeket a szerepeket maga határozza meg, így saját magának is kitüntetett szerepet biztosít (Molnár, 2020:9). Pál Gábor ennek a hármasnak a szemléltetésére adaptálta Stephen Karpman (1968) drámaháromszög-modelljét (1. ábra).

1. ábra: Stephen Karpman drámaháromszög-modellje Pál Gábor (2018) módosított értelmezésében (Forrás: saját ábrázolás Molnár Ivett (2020) nyomán)

A modell szerint a társas érintkezés jelentős része leírható a háromszög csúcsainál *Áldozat (Victim)*, *Üldöző (Persecutor)* és *Megmentő (Rescuer)* szerepekkel. Minden egyén egy-egy tranzakció során valamilyen szerepben jelenik meg és ezek a szerepek szituációnként cserélődnek. Ebben felismerhető Eric Berne amerikai pszichológus *tranzakcióanalízis* elmélete. Ennek lényegét az ellenségképzés szempontjából Molnár Ivett tanulmányában így foglalta össze: „a *tranzakció* a társas érintkezés egysége: amint egy társas összejövetelen az egyik fél beszélgetésbe kezd vagy jelzi, hogy tudomásul vette a többiek jelenlétét, *tranzakciós ingert* hoz létre, amellyel a *tranzakciós választ*, azaz a másik fél reakcióját váltja ki.” (Molnár, 2020:10). Tehát Karpman és Berne eredetileg valós élethelyzetekben felvehető tényleges szerepekre hozta létre a modellt. Pál Gábor (2018) több ponton is átértelmezte a modellt. Egyrészt nem személyközi, hanem csoportközi-társadalmi kommunikációs szintre vonatkoztatja. Másrészt nem valós szerepeknek tekinti a szerepeket, hanem a narratívában „kiosztott” szerepekként (Pál, 2018). E szerint a felfogás szerint tehát, a politikai vezető diskurzusában az *áldozat* a saját csoportja, az *üldöző* az ellenség, a *megmentő* pedig ő maga. Ezzel felszínre kerül még egy fontos szempont az ellenségkonstruálás kapcsán, mégpedig az ebből fakadó politikai előny.

ANALITIKUS KERET

A kutatás során diskurzuselemzést használtam, melyet Szabó Márton *Politikai idegen* (2006) és *Diszkurzív politikatudomány* (2016) című írására alapoztam. Szabó Márton a diszkurzív politikatudomány hazai atyja, számos műve jelent meg a témában az elmúlt két évtizedben. A *Politikai idegen* egy összefoglaló mű az ellenségképzésről, melynek már a címe is beszédes a kutatásom szempontjából. Eszerint nem csak azok lehetnek ellenségek, akik ártó szándékkal lépnek fel, hanem a kulturálisan idegenek, mint a diplomaták vagy a migránsok is megjelennek. Szabó szerint „a politikát csak akkor tudjuk helyesen értelmezni, ha a politizáló emberek nyilvános és interszubjektív értelemadását s értelemfejtését, vagyis diskurzusát, nem kivonjuk a politika „igazi” valóságából, és külsőleg „ragasztjuk” ehhez hozzá valamilyen feltételezett oksági kapcsolattal, hanem azt eleve benntartva írjuk le a politikát” (Szabó, 2016:13). Ez a szemlélet a beszédeket valóságteremtő gyakorlatként fogja fel. Valójában a beszéd, a nyelvhasználat segítségével teremtjük meg és fejezzük ki szubjektivitásunkat, ezáltal vagyunk képesek társadalmi tevékenységeket véghezvinni, hatalmi relációkat kialakítani (Carver, 2004:144). Éppen ezért fontos a kontextus vizsgálata is, hiszen Orbán Viktor beszédeiben reagál az aktuális politikai közegre, de meg is alkotja azt.

A koronavírus ellenségkép megalkotásának eszközeit igyekszem feltárni. Ahogy azt már korábban kifejtettem, az ellenségképek létrehozásának eszköze a nyelv és a beszéd. Fontos kiemelni, hogy ezek hatékonyságának alapja nem az állítások igazsága, hanem a konstruált veszélyesség hihetősége (Szabó, 2006:72). Murray Edelman arra is felhívja a figyelmet, hogy a politikai ellenség „minősítése független attól, hogy győztesként vagy vesztesként került ki az ütközetből, sőt még az sem számít, ha esetleg semmiféle politikai akciót nem hajt végre” (Edelman, 1998:90). Adódik tehát a kérdés, hogy hogyan lesz politikai ellenség az, aki sötétebb vagy világosabb bőrrel született, más istenek és hitek hívője? Az elméleti keret megadja választ: mert annak tartják őket, vagy eképpen értelmezik a helyzetet. A következőkben Szabó Márton nyomán öt nyelvi stratégiát ismertetek, amelyek meghatározó szerepet játszanak a folyamatban. Előzetes kutatásaim szerint a metafora a legmeghatározóbb eszköz, így a többit csak röviden ismeretem.

Az első az úgynevezett **átdefiniálások**. Az ellenségkonstruáló nyelvi kirekesztések gyakran ismert realitásokból és valódi problémákból indulnak, elfogadott gondolati sémák szerint szerveződnek (Szabó, 2006:313). Az átdefiniálás tehát valóságos különbségek átértelmezése, a kiindulópont nem valami önkényes vagy kitalált elem. Ennek klasszikus példája a migránsok Orbán Viktor retorikájában vagy a zsidók hibáztatása a náci rezsimben.

A második eszköz az **aszimmetrikus megnevezések**. Lényege abban rejlik, hogy a nevek jelentése és vonatkozása nem szimmetrikus, ugyanis ezek a gyakran pejoratív megnevezések másoktól erednek. Szeretjük, ha mások nekünk is tetsző nevekkal illetnek bennünket, pl.: nem kizsákmányolók, hanem munkaadók vagy nem nacionalisták, hanem hazafiak (Szabó, 2006:315).

A harmadik eszköz a **szemantikai oppozíciók**. Ennek során a beszélő az ellenséget egy szemantikai oppozíciós kategóriapárba helyezi bele (Szabó, 2006:317). A politikában ezek lehetnek pl.: gazdaság-szegénység, kormány-ellenzék, független-pártos, elit-nép, demokrácia-diktatúra.

A negyedik a **sztereotipizálás**, melynek eszköze a szemantikus nyelvhasználat. Az első a **hibáztatás** nyelve, mely az ok és okozat szisztematikus felcserélése. A második a **homogenizálás** nyelve, vagyis a rész és az egész összemosása. A **visszavezetés** nyelve pedig az a séma, amely minden társadalmi jelenség mögött az ellenség tevékenységét igyekszik megnevezni (Szabó, 2006:318). Ezeknek az előítéleteknek a bűnbak képzés során van kiemelt szerepük, lásd a zsidók kiemelése a náci retorikában.

Az ötödik pedig a **kinyilatkoztatás**, mely az ellenségkonstruáló beszéd fő témája. Ugyanis az ellenségkép nem egyenlő felek közötti diskurzusból jön létre, hanem egy cáfolhatatlan igazságként kerül kinyilatkoztatásra (Szabó, 2006:318). Ezt a totalitárius rendszerek, különösen a sztálinista rendszer alkalmazta, hiszen a saját embereiből is könnyedén csinált ellenséget az említett eszköz segítségével.

Szabó Márton szerint „minden látható társadalmi különbség alkalmas a kirekesztésre, a fontos az, hogy az „alapok” evidensek legyenek” (Szabó, 2006:80). Éppen ezért lehetnek megfelelő eszközök a **mestertrópusok**, melyek segítenek közelebb hozni, megérteni, „láthatóvá tenni” az elvont fogalmakat. Ezen kívül ezek a szóképek megfelelnek a Szabó Márton által felállított öt nyelvi eszköznek is. Kenneth Burke (1945) meghatározását használom, mely szerint a mestertrópusok körét a metafora, a metonímia, a szinekdoché és az irónia alkotja.

A dolgozatban **metaforán** „fogalmi metaforát” értek. A fogalmi metafora két fogalmi keret közötti megfelelések rendszere (Benczes–Kövecses, 2016:80). Másként megfogalmazva, a fogalmi metafora két fogalom közti megfelelések logikus módon összefüggő, koherens rendszere (Vámos, 2009:109). Hétköznapiban pedig a metafora „összevont, egybecsúsztatott hasonlat, két fogalom, tulajdonság tartalmi-hangulati hasonlóságán” (Bakonyi, 2007:2) alapuló szókép. Ebben az esetben a HÁBORÚ metafora kiemelkedően fontos. Ez a metafora krízis helyzetben nagyon gyakori, így nem meglepő, hogy a magyar kormány is használja a vírus keretezésére.

A szövegek végigolvasása után kirajzolódott egy, a háború fogalomköréhez tartozó szóhasználat. Az így talált szavakat kerestem minden beszédben, majd dátummal együtt egy táblázatba rendeztem az ide vágó szövegrészeket. A szavak a teljes háborús szakzsargont felsorakoztatták, ezek közül nyolcat emeltem ki: *háború, harc, csata, front, béke, katona(i)*,

fegyver, ellenség, illetve egy *egyéb* kategória is bekerült az elemzés során. A keresett szavak természetesen adtak ki olyan szövegrészeket is, amelyek nem voltak megfelelőek – pl.: csata más céltartományhoz csatolva, vagy a katona, mint valós katona nem pedig metafora – ezeket kiszűrtem az adatgyűjtés során.

KUTATÁS

Orbán Viktor 2020. március 27-én egy rádióinterjúban a Kossuth rádió „Jó reggelt Magyarországnak!” című műsorában maga írja le a kialakult helyzetet úgy, mint egy háborút, a bejelentett gazdasági intézkedéseit, pedig mint a „frontvonal” mögötti hátország segítségét. Éppen emiatt választottam ezt a dátumot az elemzés kezdetének, és Orbán Viktor ezen megnyilatkozásait kutatás korpuszának. A *miniszterelnok.hu* oldalon megtalálhatóak az interjúk leiratai, melyeket használtam. A kezdő dátum tehát 2020. március 27-e, az utolsó beszélgetés pedig 2021. április 30-án hangzott el, összesen 42 interjú jelent meg a vizsgált időszakban.

A 42 interjúból 13-ban nem fordultak elő a háborús metaforák. A koronavírus kapcsán az elemzett interjúkból 59 szövegrészetet emeltem ki, melyekben előfordultak a HÁBORÚ fogalmi keret különböző elemei. Egy részletben több altípus is megtalálható, így összesen 81 metafora található a kiemelt szövegrészekben. Ezeket egy táblázatba rendeztem, melynek első oszlopa a sorszám, a második a dátum, a harmadik a szövegrészlet és a negyedik a részletben felbukkanó metaforák.

A leggyakrabban a VÍRUSHELYZET CSATA metafora fordult elő. Orbán Viktor 16 alkalommal használta a csata metaforát, leggyakrabban „*első csata*” és „*második csata*” formájában. Az „*első csata*” rendszerint magára a járványra utal, a „*második csata*” pedig a járvány gazdasági következményeire. Akad azonban olyan példa is, melyben ő maga nevezi meg a csatát: „*(...) „hogyan jövünk ki a válságból”, „hogyan kezeljük a gazdasági válságot” nevű csatában*”, de előfordul a „*gyógyszergyártók csatája*” is.

Ezt követően egyforma gyakorisággal, 8-8 alkalommal fordulnak elő a háború és a béke metaforák. A HÁBORÚ, mint háborús helyzet magára a járványhelyzetre utal, pl.: „*Tehát most már a vírus elleni háborúnak az utolsó szakaszában, a célegyenesben vagyunk.*”. A BÉKE pedig értelemszerűen a járvány nélküli időkre, pl.: „*Ez azt jelenti, hogy ez egy valóságos szám, ami azt mutatja, hogy mennyi életet veszítettünk el az utolsó békeévhez képest.*”. Ezek a legtöbb esetben együtt szerepelnek, hiszen a két pólust, a két ellentétet jelölik.

A katona, a fegyver és a harc kategóriába sorolható metaforák 7-7-7 esetben azonosíthatóak be. Az ORVOS KATONA metaforának több változata is megtalálható a szövegrészekben. Egyrészt konkrétan azonosítja az orvost a katonával, például amikor azt mondja, hogy az orvosok élete jelenleg „*amolyan katonaélet*”. Más esetben csak utal az analógiára, amikor a katonai készleteket az egészségügyi készletekkel azonosítja, vagy a kórházakat érintő kormányzati intézkedéscsomagot „*haditervnek*” nevezi. A FEGYVER több céltartományhoz is tartozik a szövegben, így lehet a VAKCINA FEGYVER, a VÉDŐTÁVOLSÁG FEGYVER, az OTTHONMARADÁS FEGYVER vagy a FEGYELEM FEGYVER. Sok további esetben is megjelenik a fegyver metafora, azonban csak utalásszerűen. A HARC metafora nagyon érdekes, mert legtöbbször a gyógyítást, ellátást, egymásra vigyázást hivatott jelölni, ami véleményem szerint elég visszás. „*Ezért az a mondat, hogy egyetlen magyar sincs egyedül, igaz, mert nem mondunk le egyetlen beteg emberről sem, mindenkiért harcolni fogunk.*” – ez egy kifejezetten pozitív üzenet Orbán Viktortól, mégis egy ilyen agresszív metaforát használ.

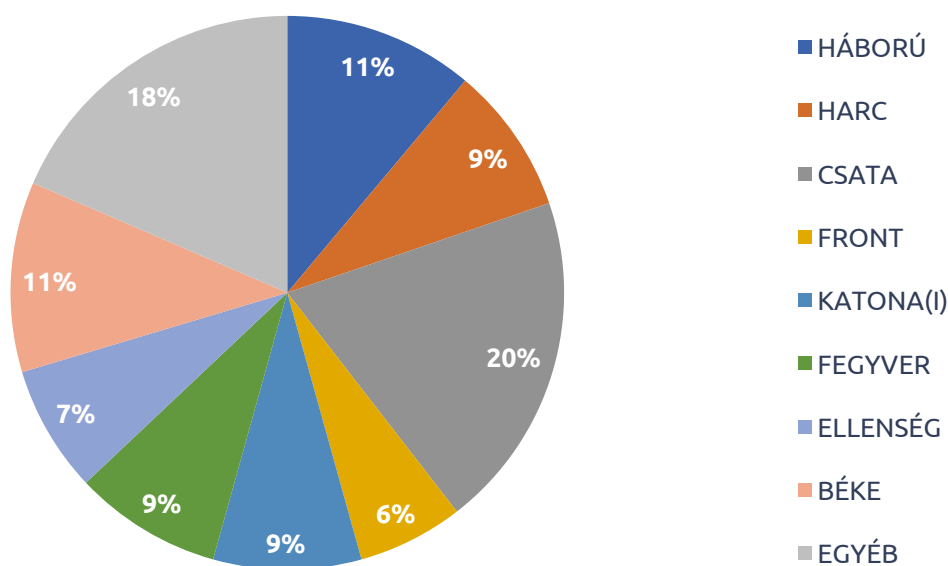
A következő leggyakoribb a VÍRUS ELLENSÉG. Mind a 6 esetben a vírus, mint ellenség képét jeleníti meg, ez lehet „láthatatlan” vagy akár „alattomos” is.

5 esetben jelenik meg a FRONT metafora. A KÓRHÁZ FRONTVONAL vagy az ISKOLA FRONTVONAL arra utal, hogy ezek azok a területek, ahol a legkönnyebb elkapni a vírust.

Az egyéb kategóriába soroltam, minden olyan esetet, összesen 15-öt, amely nem fért bele a többi, jól körülhatárolható kategóriába. Ilyen például a GAZDASÁG HÁTTÉRORSZÁG, vagy a MÁLHAZSÁK KÓRHÁZI RAKTÁR. Orbán Viktor saját katonai szolgálatából is merít ihletet a metaforák megalkotása során. A katonai köznyelvből került át a RAKTÁROZÁS BESTOKIZÁS metafora. Megjelenik a KÓRHÁZI FELSZERELÉS MUNÍCIÓ metafora is: „Tehát úgy látom, hogy ebben a háborús helyzetben a muníció, hogy így fogalmazzak, rendelkezésre áll, és Szijjártó Péternek és a munkatársainak köszönhetően egymás után érkeznek a különböző szállítmányok, különböző helyekről.”. Továbbá a gyógyulás, mint győzelem metafora is megjelenik, illetve ezzel kapcsolatban a KORONAVÍRUS ELLENSÉGES KATONA képe is: „Ez azonban nem ilyen vírus, ezt le kell győzni. Tehát ezt szuronyhegyre kell tűzni, át kell löni a tüdejét, szóval ezt meg kell semmisíteni, és az izolálás, a bezárkózás, az elzárás csak lassítani tudja a terjedését. Ez egy ilyen jól képzett vírus, megsemmisíteni csak vakcinával lehet.”.

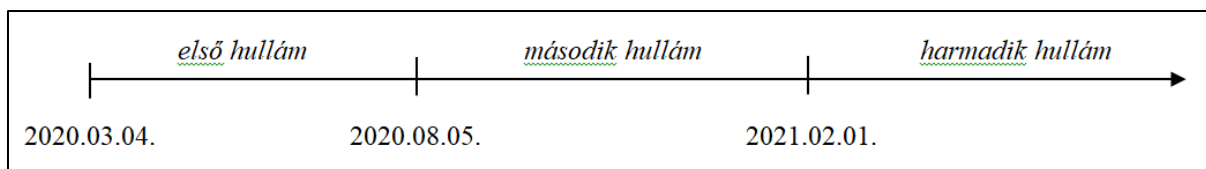
A kategóriák eloszlást az összes metafora között a 2. ábra szemlélteti:

A METAFORA KATEGÓRIÁK ELOSZLÁSA

2. ábra: A metafora kategóriák eloszlása

Ezen metaforák használata idővel változik, így érdemes megvizsgálni az ellenségképző retorika elemeit a koronavírus egyes hullámai alatt is. A járványügyi adatok alapján a vizsgált időszakban a koronavírus három hullámban volt jelen Magyarországon, melyet az alábbi idővonalon ábrázoltam.

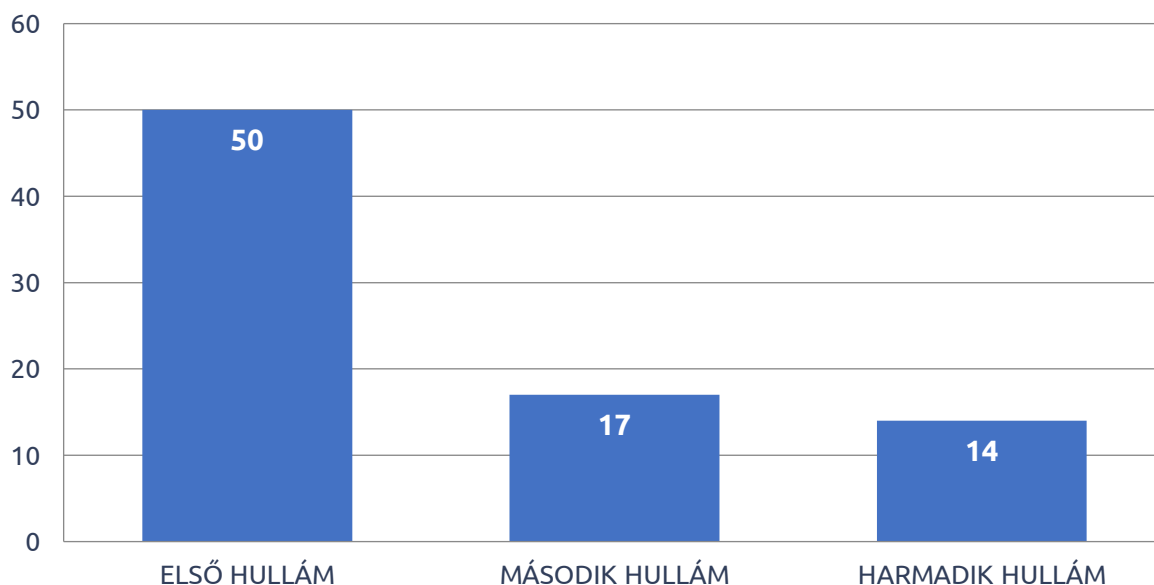

3. ábra: A koronavírus hullámai Magyarországon

Forrás: <https://atlo.team/ajarvanvegyeve/>

Az első hullám alatt Orbán Viktor 16 interjút adott a Kossuth rádióban, ezek közül csupán kettőben nem jelent meg a koronavírus, mint ellenség. Összesen 50 metafora fordult elő a szövegekben, nagyon változatosan minden kategória megjelenik. A második hullám során 14 interjút adott, melyek felében nem fordult elő a koronavírus ellenségképként. Ezekben 17 metafora található, szinten minden kategóriában. A harmadik hullámban pedig 12 miniszterelnöki interjú hangzott el ideáig, négy alkalommal nem jelent meg az ellenség, a koronavírus. 14 metafora található a szövegekben, azonban már sokkal kevésbé változatosan: három kategória nem jelenik meg (front, fegyver, ellenség) és kiemelkedő a béke, békeidő metafora előfordulása. Ezek megjelenését a 4. ábra szemlélteti.

METAFORÁK ELOSZLÁSA A KORONAVÍRUS HULLÁMAIBAN (DARABSZÁM)

4. ábra: Metaforák száma a koronavírus három hulláma alatt

Az adatok alapján jól látszik, hogy az első hullám alatt, mikor még új és ismeretlen volt a koronavírus jóval többen beszélt róla Orbán Viktor az interjúkban. A metaforák használata is intenzívebb volt, éppen az ismeretlenség miatt. Az ellenségkonstruálás során a metafora mellett megjelenik a *visszavezetés nyelve* is, mint eszköz. Ezen séma szerint Orbán Viktor igyekszik minden társadalmi jelenség mögött az ellenség tevékenységét megnevezni. Ennek során megjelenik a gazdasági károk és az Európai Unióval való konfliktusok okaként is a koronavírus. Ezek megjelenése a populizmus, mint kommunikációs stílus jelenlétére utal. A populizmus és az ellenségkonstruálás szoros kapcsolatban van egymással. Az egész

ideológia egy ellenfél központú koncepcióra támaszkodik, amelyben két, látszólag homogén csoport közötti dichotómiaként jelenik meg. A kortárs jobboldali populizmus estében a „jó”, „hétköznapi” emberek állnak szemben a „bűnös”, „korrupt” politikai, gazdasági és/vagy kulturális elittel. Ez a kettősség egy vertikális ellentét, de emellett horizontális ellentétek is megjelennek a populista retorikában. Hameleers tipológiája (2018) szerint vannak olyan helyzetek, amikor nem az elit az elsődleges ellenség a retorikában, hanem az idegen, ismeretlen csoportok, mint a bevándorlók. A populista kommunikáció alapvető elemei közül – mint a népre való hivatkozás (Jagers–Walgrave, 2007), az elit hibáztatása (Mudde, 2004) és mások kiközösítése (Oesch, 2008) – számos az ellenségkonstruálás eszköze is lehet. A koronavírus kapcsán is fellelhetőek ez az elemek, az emberéletek megmentésének és a munkahelyek megteremtésének hangoztatása a kisember narratíva része, a „brüsszeli” politikusok okolása pedig a klasszikus elit hibáztatás.

Az ellenségkonstruálás és a háborús metafora intenzív használata szoros összefüggésben van a Fidesz és Orbán Viktor politika-felfogásával, szocializációjával és a párt belső működésével. Ilyen elemek a voluntarizmus (Enyedi, 2004), az erőpolitika és a politikai cinizmus növekedése (Tóth–Török, 2015:411). A voluntarizmus itt az újítással áll szoros kapcsolatban, ez ugyanis egy „szocializációs reflex” (Tóth–Török, 2015:411) a párt vezetésében, a Fidesz számára alapélmény az „unortodox” megoldások használata. Ez leggyakrabban a gazdaságpolitikában érhető tetten. A második az erőpolitika, mely esetében a győzelem a fontos. A párt és Orbán Viktor, ha ellenállással találkozik, azt erőből próbálja letörni, nem keresi a kompromisszumot, sőt azt a gyengeség jelének tekinti. Az erőpolitika sokszor szimpatikus a választóknak, határozottságot sugároz és természetesen képes a célokat is elérni (Tóth–Török, 2015:412). A politikai voluntarizmus és az erőpolitika több tíz évre visszamenőleg jellemzi a pártot és vezetőjét, a politikai cinizmus azonban az ellenzéken töltött idővel jelent meg. Politikai cinizmuson itt azt az attitűdöt értem, melyet Tóth Csaba és Török Gábor a következőképpen definiált: „ennek értelmében a Fidesz tartalmi szempontok szinte teljes mellőzésével, tisztán a legegyszerűbb kommunikációs toposzok alapján alakított politikáját az ellenzéki időszakban” (Tóth–Török, 2015:412). Ez a kommunikációs toposz a „Gyurcsány hazudik”, mely nagyon hatékony volt, azonban borzasztó káros. Ugyanis így a Fidesz azt tapasztalta, hogy minden kérdésre adható ugyanaz a válasz, és bármit tesznek, a népszerűségük töretlen marad. Ennek hatására a párt elkezdett politikai elképzelésként, programként tekinteni ezekre a toposzokra (Tóth–Török, 2015:413). A kétharmados győzelem után ez az „emberek akarata” lett, ez a toposz adja a NER alapját és mindent ezzel indokolnak. A Nemzeti Konzultációk megadják ezt az alapot, a koronavírus kapcsán is, hiszen Orbán Viktor tudja „mi a magyar emberek akarata”. A voluntarizmus, az erőpolitika és a politikai cinizmus együttesen járulnak hozzá az ellenségképek intenzitásának növekedéséhez és a képszerű eszközök használatához, mint a konvencionálisnak számító háború metafora.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az ellenség kiváltotta félelem és a velük szemben megerősödött önkép okozta összetartás kedvez a politikai vezetőknek. Érdekévé válik a válsághelyzet és az azt kiváltó ellenségkép fenntartása, hiszen amíg fennáll a viszály, a drámaháromszög-modell szerint képes magát karizmatikus hősként ábrázolni. A kormányzat számára az úgynevezett nemzetegyesítő hatás (*rally 'round the flag effect*: Baker–Oneal, 2001) miatt is kifizetődő lehet a háború metafora használata. A jelenlegi helyzetben a politikai vezetőknek minden más ügyet a háttérbe szorítva a válságkezelés válik a legfontosabb feladatukká. A koronavírus válság

közvetlen politikai hatása megdöbbentő, a komoly korlátozások ellenére Magyarországon megnőtt a végrehajtó hatalom fejének, esetünkben a miniszterelnöknek a támogatottsága és az elfogadottsága (február: 54% -> március: 62% - Nézőpont Intézet, 2020). A kollektív szorongás, ha a kormányzaton kívülről származik, megnöveli a politikai döntéshozókba vetett bizalmat (Metz-Árpási, 2020). Ehhez számos tényező hozzájárul, ami azonban nagyon lényeges a kutatás szempontjából, az a szimbolikus véleményvezér tézis (Metz-Árpási, 2020). Egyszerre utal egyfelől a vezetőnek a közösség létét fenyegető helyzetben betöltött szimbolikus „parancsnoki-hadvezéri” funkciójára, másfelől pedig a történetnek és értelmezésnek a válságkezelésben játszott kulcsfontosságú szerepére (Körösényi–Illés–Metz, 2017). Ez a tézis jelenik meg Orbán Viktor háborús retorikájában.

Az ellenségképek kreálásából és fenntartásából tehát egyértelmű politikai előny keletkezik. Ennek a transzformációs folyamatnak érzékelhető egyfajta körforgása (Molnár, 2020:7). A folyamat a következő: a vezető válsághelyzetet teremt vagy újraértelmez, ezáltal a „mi” csoport biztonságérzete megrendül. Majd a válsághelyzet okozójaként egy bűnbakot jelöl ki, aminek fényében ő maga lehet a megmentő. Ezt a szerepet politikai eszközként használja fel támogatottságának növelése érdekében, amely a választásokkor szavazattá formálódik. Ennek eredményét a vezető narratíváinak, cselekedeteinek legitimálására használja fel. Amennyiben ez a folyamat „sikerrel” zárul, vagyis az ellenségkonstruálás eléri a kívánt hatást, nyilvánvalóan továbbra is ezzel az eszközzel fog élni, így megteremtve a körforgást.

Susan Sontag (1978) munkája felhívja a figyelmet arra, hogy a katonai metafora „meggyőző igazolást látszik szolgáltatni egy autoriter hatalomgyakorláshoz, másrészt közvetve azt sugallja, hogy szükség van az államilag támogatott elnyomásra és erőszakra”. Ez azért is kifizetődő a kormány számára, mert háborúban a cselekvés médiuma a *Vezető* lenne. Orbán Viktor remekül megtestesíti, a karizmatikus vezetőt, hiszen nap, mint nap látjuk őt. Még ilyen körülmények között is hangsúlyozza, hogy „ő is egy közülünk”, és felvesz egy a „háborúban is közel a néphez” szerepet. Gondoljunk csak arra, mikor egy kórházlátogatás során mért alacsony testhőmérsékletére azt válaszolta, hogy „*azonnal pálinkát kell innom*”² vagy arra, amikor őt is tesztelték és viccelt a doktornővel, hogy „*Ne döfjön le!*”³.

ÖSSZEFOGLALÓ

Az, hogy milyen metaforával élünk, annak a kérdése is, hogy mire készítjük fel a társadalmat. A háborúból következik, hogy sok negatív következménnyel kell számolnunk. A magyar konnotációban leginkább így hangzik: nem a felkészültséggel volt a baj, a háborús fél volt (túl) agresszív, rúgott fel minden szabályt. Valamint az is fontos, hogy ezzel a metaforával nem a gyógyításra és a segítségre helyezük a hangsúlyt. Sontag (1978) szerint, minél elterjedtebbek a betegséggel kapcsolatos háborús metaforák a közbeszédben, annál kirekesztőbb a társadalom a betegekkel szemben, és annál erősebb lehet a bűntudat, az önvád az érintett betegekben. A harc, a háború helyett a szolidaritást, az összefogást, a gondoskodást és a másikért kiállást kellene központi elemmé tenni. Ma a kormány gondoskodása, legalábbis kommunikációs szinten, az egyszemélyes megmentő figuráját

---

² Videó Orbán Viktor Facebook oldaláról: *Harminkettedik nap. Balassa János Kórház, Szekszárd.* <https://fb.watch/82Yu27hZ9w/>

³ Videó Orbán Viktor Facebook oldaláról: *COVID 2/16. Önkéntes munka. Teljes fegyverzetben védekezünk a vírus és a járvány ellen.* <https://fb.watch/82YJIKpL7Q/>

kínálja fel, ami kifejezetten autoriter, és ezzel megint csak a metafora stratégiai hasznához értünk vissza.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adamik, Tamás – A. Jászó, Anna – Aczél, Petra (2004):** *Retorika*. Budapest, Osiris Kiadó
- Adamikné Jászó, Anna (2019):** *Nyelv és stílus*. Magyar Nyelvőr. 143. évfolyam 1. szám
- Baker, William – Oneal, John (2001):** *Patriotism or Opinion Leadership? The Nature and Origins of the 'Rally 'Round the Flag' Effect*. The Journal of Conflict Resolution 45 (5) 661–687
- Bakonyi, Károly (2007):** *Metaforák a stratégiaalkotásban*. Vezetéstudomány XXXVIII. évfolyam 1. szám
- Benczes, Réka – Kövecses, Zoltán (2016):** *Kognitív nyelvészet*. Akadémia kiadó, Budapest
- Berne, Eric (1987):** *Emberi játszmák*. Budapest, Gondolat. Fordította: Hankiss Ágnes.
- Bíró-Nagy, András (2018):** *Politikai lottóötös: a migráció jelentősége a magyar politikában, 2014–2018*. In: *Várákosok és valóságok - Parlamenti választás 2018*. szerk.: Böcskei Balázs – Szabó Andrea. MTATKPTI. Budapest.
- Burke, Kenneth (1945):** *A négy alapvető trópus*. Helikon. 43. évf. 1–2. sz., 46–57.
- Carver, Terell (2004):** *Diskurzuselemzés és a „nyelvi fordulat”*. Politikatudományi Szemle, 4. 143–148.
- Edelman, Murray (1998):** *Politikai ellenség konstruálása*. Fordította: Erdei Pálma. In Szabó Márton (szerk.): *Az ellenség neve*. Budapest, Józsefvárosi Műhely Kiadó. 88–123
- Enyedi, Zsolt (2004):** *A voluntarizmus tere. A pártok szerepe a törésvonalak kialakításában*. Századvég, 3. szám, 3–26
- Gudkov, Lev (2007):** *Az „ellenség” ideológéája*. 2000. Irodalmi és Társadalmi havi lap. Fordította: Goretity József
- Hameleers, M. (2018):** *A Typology of Populism: Toward a Revised Theoretical Framework on the Sender Side and Receiver Side of Communication*. International Journal of Communication 12: 20.
- Jagers, Jan – Walgrave, Stefaan (2007):** *Populism as a political communication style*. European Journal of Political Research
- Koselleck, Reinhart (1998):** *Ellenségfogalmak*. Fordította: Szabó Márton. In Szabó Márton (szerk.): *Az ellenség neve*. Budapest, Józsefvárosi Műhely Kiadó. 12–23
- Körösényi, András – Illés, Gábor – Metz, Rudolf (2017):** *A politikai vezetők szerepe válsághelyzetekben: fogalmi-elméleti keret és kutatási kérdések*. In: Körösényi, András (szerk.) *Viharban kormányozni: Politikai Vezetők Válsághelyzetekben*. Budapest: MTA TK PTI, 9–48
- Metz, Rudolf – Árpási, Botond (2020):** *Miért sereglünk a vezetők köré ha baj van? A koronavírus járvány nemzetegyesítő hatása*.
- Molnár, Ivett (2020):** *Válságértelmezés és ellenségeképzés a politikai vezetői narratívában*. ELTE. Politikatudomány Online.

Mudde, Cas (2004): *The Populist Zeitgeist*. Government and Opposition 39 (4): 541.

Nézőpont Intézet (2020): „Orbán Viktor a járványkezelés nyertese”. 2020.11.01. Letöltve: <https://nezopont.hu/orban-viktor-a-jarvanykezeles-nyertese/?print=print>

Oesch, D. (2008): *Explaining Workers' Support for Right-Wing Populist Parties in Western Europe: Evidence from Austria, Belgium, France, Norway, and Switzerland*. International Political Science Review/Revue Internationale De Science Politique 29: 349.

Pál, Gábor (2018): *Politikai ellenségképek*. Oktatási segédanyag. Kézirat.

Levinszon, Alekszej (2007): *Alattam a „Kaukázus”. A „kaukázusi nemzetiségű személy” mint új ellenségkép*. In: 2000. Irodalmi és Társadalmi heti lap. Fordította: Goreity József

Sontag, Susan (1978): *A betegség mint metafora*. Budapest: Európa Kiadó, 1983

Szabó, Márton (2006): *Politikai idegen*. L'Harmattan

Szabó, Márton (2016): *Diszkurzív politikatudomány*. Budapest, Osiris Kiadó

Tóth, Csaba – Török, Gábor (2015): *Négy választás Magyarországon. A magyar politika az elmúlt 12 évben (2002-2014)*. Budapest, Orisis Kiadó

Vámos, Ágnes (2003): *Metafora a pedagógiában*. Oktatásmódszertani Kiskönyvtár. Budapest, Gondolat Kiadói Kör, ELTE BTK Neveléstudományi Intézet

Videó Orbán Viktor Facebook oldaláról: *Harminckettedik nap. Balassa János Kórház, Szekszárd*. <https://fb.watch/82Yu27hZ9w/>

Videó Orbán Viktor Facebook oldaláról: *COVID 2/16. Önkéntes munka. Teljes fegyverzetben védekezünk a vírus és a járvány ellen*. <https://fb.watch/82YJIKpL7Q/>

**DEMOGRAPHIC
PERSPECTIVE ON THE
SPREAD OF COVID-19
DURING THE FIRST WAVE
OF PANDEMIC: EVIDENCE
FROM SERBIA**

**SZEBIK BORBÁLA
CAMERIERE ROBERTA
MILOVANOVIĆ MILOŠ**

ABSTRACT

The study utilises simple linear regression (OLS) to analyse how the number of confirmed Covid-19 cases is related to the socio-demographic characteristics of local administrative units (cities and municipalities) in the Republic of Serbia. The statistical model uses data on socio-demographic characteristics of municipalities from the 2011 census and data on the number of Covid-19 cases published by the Government of the Republic of Serbia. The paper has found that local administrative units both with the older population and more populated recorded, on average, more Covid-19 cases for 10,84 (95% CI, 4,14- 17,55) and 0,5 (95% CI, 0,28-0,71), respectively. Also, local units with the larger households, the significant portion of the population without a job and those more dependent on the financial inflows from abroad have detected more cases for 73,8 (95%CI, 12,73- 134,87), 6,48 (95%CI, 2,1-10,85) and 8,34 (95% CI, 5,22-11,45) each. Additionally, the study re-estimated the regressions after adding a set of region fixed effects and found only the age coefficient at the alpha 0.05 level.

Keywords: *Covid-19; Serbia, Census; Infection cases; the first wave*

INTRODUCTION

Within the two decades, humankind has fought with three corona virus outbreaks: SARS in 2002, MERS in 2012, and SARS-CoV-2 in 2019. On 12 March 2020, the World Health Organization (WHO) declared the outbreak of the Covid-19 pandemic. Since then, the world, as we remembered, has changed significantly. According to Johns Hopkins COVID-19 Research Centre, there have been 7 277 489 confirmed cases on 10 June 2020. The outbreak has changed daily routine globally and locally, subsequently drawing the attention of the wider research community, not just those trained within epidemiological studies.

Serbia registered the first case of Covid-19 on 6 March 2020, and on 10 June there have been 10713 positive tests in all settings and not just in hospitals. On Tuesday, 17 March, the government announced that it will implement an overnight curfew in an attempt to limit the spread of the corona virus. As of 18 March, from 20:00 to 05:00, a nationwide curfew has been put in place. Moreover, all persons over 65 in urban areas and over 70 in municipalities with less than 5000 residents are forbidden from leaving their homes. After a few days, the curfew was extended, and movement was forbidden from 5 pm to 5 am. Ultimately, the longest curfew was on Easter, and one could not leave home for 83 hours. Finally, on 7 May, at five in the morning, the last curfew introduced to prevent the spread of the corona virus, ended.

Drawing upon various theoretical and empirical works, the study aims to shed light on the spreading of Covid-19 in Serbia, concerning the observed differences in population density, average age, ethnic composition, household size, health condition, unemployment, and financial inflow from abroad. Table 1 lists the ten municipalities with the highest number of infected per 100 000 people.

Table 1

Top 10 municipalities regarding the number of Covid-19 cases (from 8th of March to 10th of June 2020)

MUNICIPALITY	NUMBER OF COVID-19 CASES PER 100 000 PEOPLE
Blace	986,89
Ćuprija	877,79
Aleksinac	478,18
Niš	476,87
Vranje	439,39
Merošina	408,75
Leskovac	388,33
Vlasotince	334,52
Doljevac	319,55
Bor	298,26

Source: The Government of the Republic of Serbia
<https://covid19.data.gov.rs/infected?locale=en>

Undoubtedly, behind these numbers, many discrepancies are hidden. Davies and his associates argued that the age variations in recorded cases can be explained by children having a lower tendency to exhibit symptoms (Davies et al., 2020). The logic behind this is as follows: older persons have a weaker immune system and are more likely to have a pre-existed chronic disease. Consequently, they will have severe symptoms and be both more tested and detected in contrast to the younger age groups (Davies et al., 2020). Moreover, they estimated that clinical symptoms manifest in 69% (95% credible interval, 57–82%) at people older than 70 (Davies et al., 2020). Also, others argued that countries with older populations are more likely to record a higher number of infected (Dowd et al., 2020). Hence, one could expect that the rates of COVID-19 do not depend only on a population health condition but also on the regional difference in age distribution. Accordingly, the lower number of cases discovered in Africa is mainly due to the younger population (Dowd et al., 2020). Concerning Serbia, Arsenović (2020) considers population ageing as one of the determinants of Covid-19 dispersion. Therefore, by including the average age of populations and life expectancy (LE) at birth as variables of interest, the study expects to investigate the effects of age and health on the number of Covid-19 cases.

Also, countries in the Southern part of Europe (e.g. Spain and Italy) with the highest share of elderly have suffered the most from the first wave of infectious (Kashnitsky and Aburto, 2020). In addition to the age structure, the high infection rates were explained by the adopted cultural patterns since both countries are perceived as traditional regarding intergeneration living arrangements (Esteve et al., 2020). Moreover, intergenerational contacts and adopted models of cohabitation, as strategies of poverty mitigation, have also exposed the population to a higher risk since they could not abandon their living arrangements for financial reasons (Balbo et al., 2020). Consequently, the study will investigate the correlation between the average size of the household and the number of

infected in the Republic of Serbia, expecting to uncover a positive relationship between these variables.

Contrary to common expectations of how Covid-19 is spreading rapidly in dense areas (Wong & Li, 2020) and how the probability of infection is lower in areas with moderate population density, some researchers rejected this by arguing how infection rates are not related to population density (Hamidi et al., 2020; Carozzi et al., 2020). Therefore, the study will investigate the influence of population density on Covid-19 to confirm or reject former findings. In the context of Serbia, Arsenović (2020) also recognized densely populated urban areas as centres where the infection is spreading rapidly.

A recent analysis by De Lusignan and his colleagues (2020) evaluated the correlation between economic deprivation using the English Index of Multiple Deprivation, which includes both income and employment, and Covid-19 infection. In both univariate and multivariate analyses, people living in areas with the worse economic situation were more likely to test positive for COVID-19 (OR = 2.03, 95% CI: 1.51–2.71, $p < 0.0001$). Hence, by including the share of unemployed in the statistical model, we expect to find a similar correlation, arguing that unemployed people had to search for any job opportunity, which increased their physical contact with others and the likelihood to become infected.

Since the Covid-19 virus has been imported from abroad by Serbia citizens, the research will examine the impact of the financial inflows from abroad and the number of infected. Specifically, on March 14, 2020, the President of Serbia asked people from the diaspora not to return to their homeland from countries where the corona virus is present. Despite the appeal, 400,000 returned to Serbia, and out of 7,607 controlled, as many as 1,653 did not respect the isolation (DV, 2020). Also, Arsenović (2020) asserted migration flows as one of the principal drivers of Covid-19 transmission in the Republic of Serbia. That is why we expect to find a positive correlation between the share of remittances in the municipality GDP per capita and covid-19 cases on the municipality level. The main reason for choosing remittances as a proxy for cross-border connections of municipalities before, for example, the share of citizens temporary abroad, is due to the weak coverage of this mobile contingent (Stanković, 2014). Arguably, in the initial phase of the pandemic, municipalities in which the financial remittances from abroad made a significant share of GDP per capita had a higher number of infected due to the return of many temporary workers from abroad.

Also, by using the categorical variable for ethnic composition, the study intends to control ethnic bias in the incidence of infection. Namely, in municipalities, with a majority composed of an ethnic group other than Serbs (Bosniaks, Albanians, Hungarians, and Slovaks), the expected incidence of infection could be inconsistent due to distinctive patterns of behaviour regarding social distancing, due to the cultural or religious customs (e.g. special congregational prayers within Muslim communities on every Friday or *Jumu'ah* in Arabic), residence patterns, lack of trust in the state, or age structure.

Finally, one could also ask why within-country before between countries perspective? Arguably, the numbers of documented cases are highly conditioned on testing practice adopted on the country level and hence the exact number of infected cannot be efficiently compared across borders (Kulu and Dorey, 2021).

In what follows, after the introductory section, the study proposes the method, followed by data and data limitations. Subsequently, we present the results and conclude with the discussion and a summary.

METHODS

Since the study expects that the number of infected in the municipality and selected demographic determinants to have a linear relationship i.e. to be related in such a manner that their values form a straight line when plotted on a graph, the ordinary least squares (OLS) regression method was performed. Regression analysis is the most common statistical method used to determine the relationship between predictors and independent variables. A correlation can range between -1 (perfect negative correlation) and +1 (perfect positive correlation), with 0 indicating no linear relationship. There are several types of regression analysis, and all of them rest on the idea to predict the value of the dependent variable (y) based on the value of a predictive variable (x). Reasonably, adding more determinants to the model can be valuable for defining the response because it enables more control for other determinants and builds a more reliable model (Wooldridge, 2009). Such a model is labelled as multivariable because it has a single outcome and multiple covariates (Hidalgo & Goodman, 2013). The results will suggest which independent variables had a significant effect on the dependent variable, in our case number of infected, and give information about the relationship between several explanatory variables and a predicted variable.

The regression analysis was carried out in STATA. The method used was ordinary least-squares regression. Significance was assessed using the Student's t-statistic of the coefficient of regression in a two-tailed test. The critical value chosen was 0.05. The significance codes used below are: <0.01*; < 0.05**; <0.001***.

DATA

Data on the aggregate number of Covid-19 cases across municipalities (Table 2) were obtained from the Government of the Republic of Serbia official website (<https://covid19.data.gov.rs/infected?locale=en>), from March 6 to June 10, 2020⁴. The source of data regarding the number and spatial distribution of cases was the Institute of Public Health "Milan Jovanović Batut". Further, we joined these data on infection with data on socio-demographic characteristics of local populations. This combination has allowed us to obtain a relatively simple description of the socio-demographic characteristics for each of the 146 municipalities.

The demographic data from the 2011 decennial census at the municipality level are publicly available in the data archives maintained by the Statistical Office of the Republic of Serbia (SORS, 2019). We downloaded the following characteristics: the average age of the population, the population density, the average life expectancy, the average size of the household and ethnic composition. Regarding the share of remittances in the GDP per capita on the municipality, the estimated sum is 4,600 CHF per year to the individual household in Serbia (Petree & Baruah, 2006, p.36). Further, the average value of remittances concerning the Switzerland-Serbia remittances corridor was approximately 4,426 Euros according to the current exchange rate, per household. Next, we divided this total sum with the average household size for 2011 censuses. Finally, the remittances variable was operationalized as a share of remittances in the GDP per capita of a particular municipality. The municipality GDP

---

⁴ Unfortunately, accurate statistics concerning the number of infected on the lower administrative level (municipality and city), at least for those unaffiliated with public institutions, is available only until the 10th of June 2020.

per capita was obtained from the Statistical Office of Serbia (RZS, 2016). Importantly, this sum must be taken with caution and only for statistical analysis. An accurate assessment of the quantity of financial stream to the Republic of Serbia is hard to measure. Official figures published by the National Bank of Serbia and IMF have drastically underestimated the total flow due to the large portion of transfers was made through informal channels, which are difficult if not impossible to estimate (Bobić, 2009).

Table 2
Descriptive statistics for socio-demographic data

	Mean	Median	Std. Deviation	Minimum	Maximum	Obs
Average age	43.37	42.95	2.76	32.1	53.7	145
Population density	73.02	53	74.44	4	524	145
Share of unemployed	11.74	11.67	4.54	3.09	23.66	145
Share of remittances in the GDP per capita	31.03	32.72	5.73	14.35	45.52	145
Life expectancy	76.77	76.85	1.41	71.81	80.22	145
Household size	2.95	2.9	0.31	2.3	4.7	145
Ethnic composition	0.11	0	0.32	0	1	145

Notes: The sample has 145 observations. The data on the number of COVID-19 positive results were compiled by the Institute of Public Health of Serbia "Milan Jovanović Batut", and obtained from the website of the Government of the Republic of Serbia. The counts are cumulative to June 10, 2020. The data for the average age, the average size of the household, population density, life expectancy, the per cent of those without jobs, and municipality ethnic composition are drawn from the 2011 decennial census files. The data on the share of remittances in GDP per capita was calculated by the author based on the field research of the Switzerland-Serbia remittances corridor (Petree & Baruah, 2006, p.36).

Table 2 shows that all of these demographic characteristics vary substantially across Serbian municipalities. The difference between the largest and the smallest municipality is 2,4 persons(2,3 to 4,7). Also, the remittance in the GDP per capita ranges from 14,35 to 45,52 per cent, with a median of 32,72 per cent. Most notably, the population density in the Republic of Serbia varies from just four persons per square kilometre to a maximum of 524. Lastly, all data collected were publicly available and obtained legally.

DATA LIMITATION

All the data regarding the socio-demographic structure used in the study are from the decennial Census of the population conducted in 2011, so data are 10-years far from the actual situation on the field. Concerning data obsolescence used as the independent variable in the paper, the following variables: household size, population density, ethnic composition, average age, is given in the official publication of the Statistical Office of Serbia for 2020 by 2011 census. Thus only life expectancy remains questionable since we have calculated the share of unemployed according to 2020 data. But the changes in the values of these variables could not alter their statistical significance only the size of the effect.

It is important to note how it would be ideal investigating the incidence of testing since, in the initial phase of the pandemic, the number of tests was limited and not equally distributed (Borjas, 2020). Convincingly, he argues that infection rates depend on the testing frequency and the fraction of tests with a positive result. It would be interesting to study these two factors separately; however, data on the number of tests was not available for Serbia.

In addition, the lack of longitudinal data on a local level constrained the study to the cross-sectional analysis that does not observe entities (municipalities) across time. The panel data analysis would be a state-of-the-art method concerning possible findings, so better quality of data is an essential item for future researches. Finally, the dataset contains 145 local administrative units (cities and municipalities⁵) or around 84% of all the territorial organization units in the Republic of Serbia. The rest of the municipalities are located in the Autonomous Province of Kosovo and Metohija for which data were not available.

In the next section, by OLS regression, the paper intends to examine whether a number of Covid-19 cases were affected by socio-demographic characteristics of municipalities. But, before moving to the regression analysis, it's appropriate to provide a graphical illustration of the correlation between certain municipalities' features and the number of Covid-19 cases.

GRAPHIC EVIDENCE

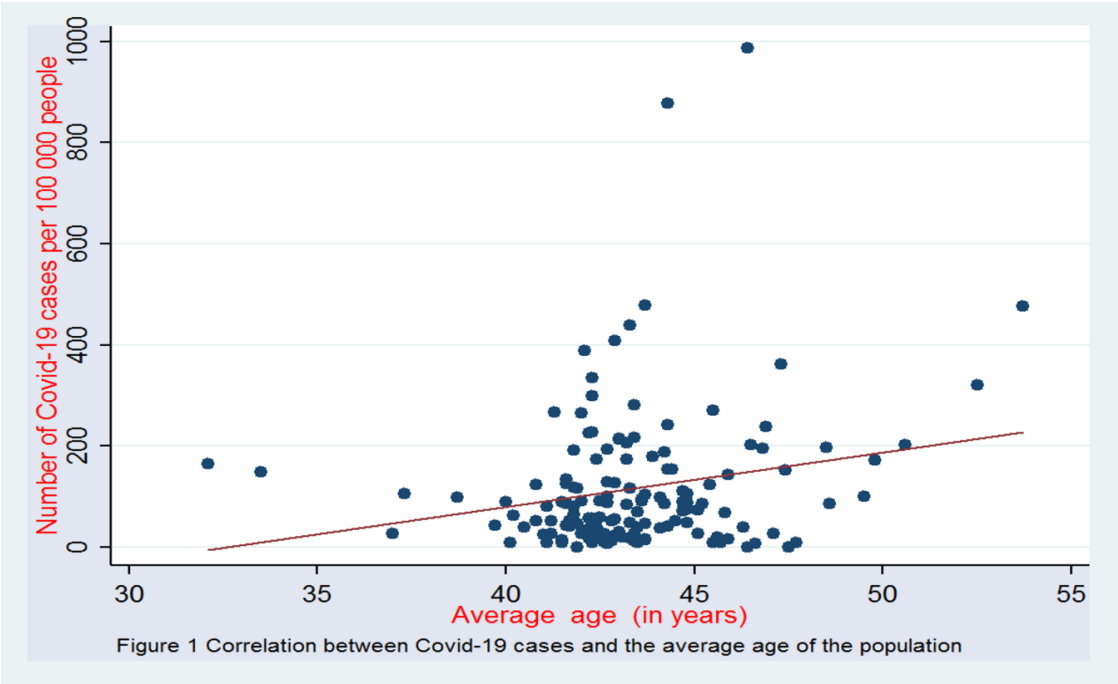
Before displaying the regression results, we investigate correlations between Covid-19 infection and socio-demographic characteristics of local administrative units, i.e. municipalities.

---

⁵ For Belgrade, Niš, Novi Sad, Požarevac, Vranje, and Užice the data were available only on the level of the city, i.e. aggregate for all municipalities that form the city

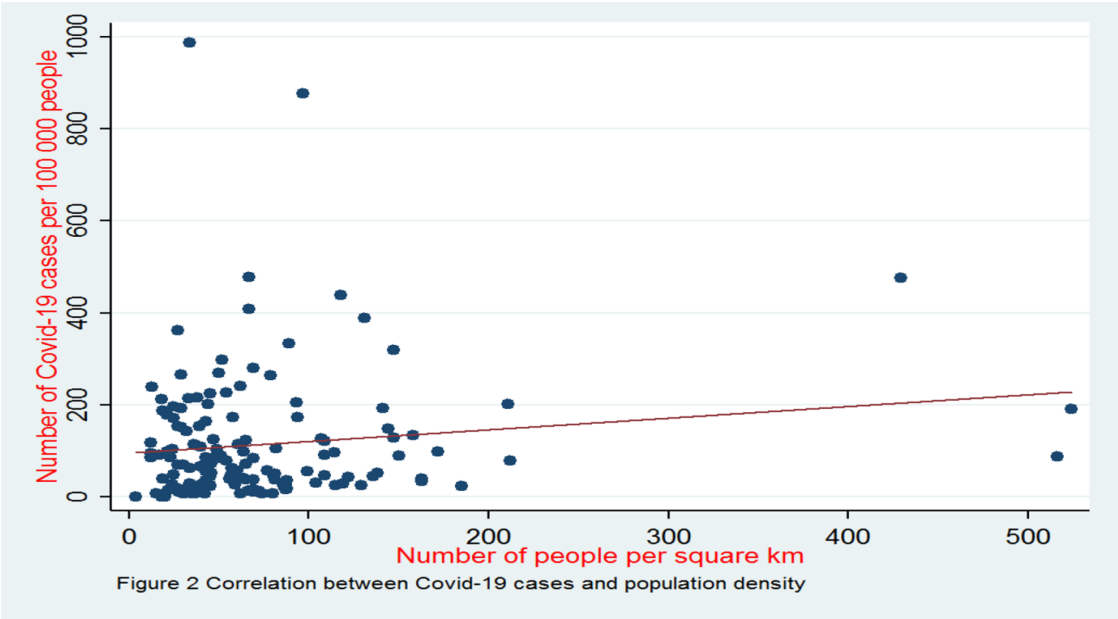
THE AVERAGE AGE

There is a positive correlation between the Covid-19 cases and the average age in a particular municipality. Figure 1 presents scatter diagrams that show how the average age relate to the number of infected. A similar pattern was found in studies conducted in other parts of Europe (Davies et al., 2020; Dowd et al., 2020). In other words, municipalities with higher average age were more likely to record more Covid-19 cases than local administrative units with a younger age structure.

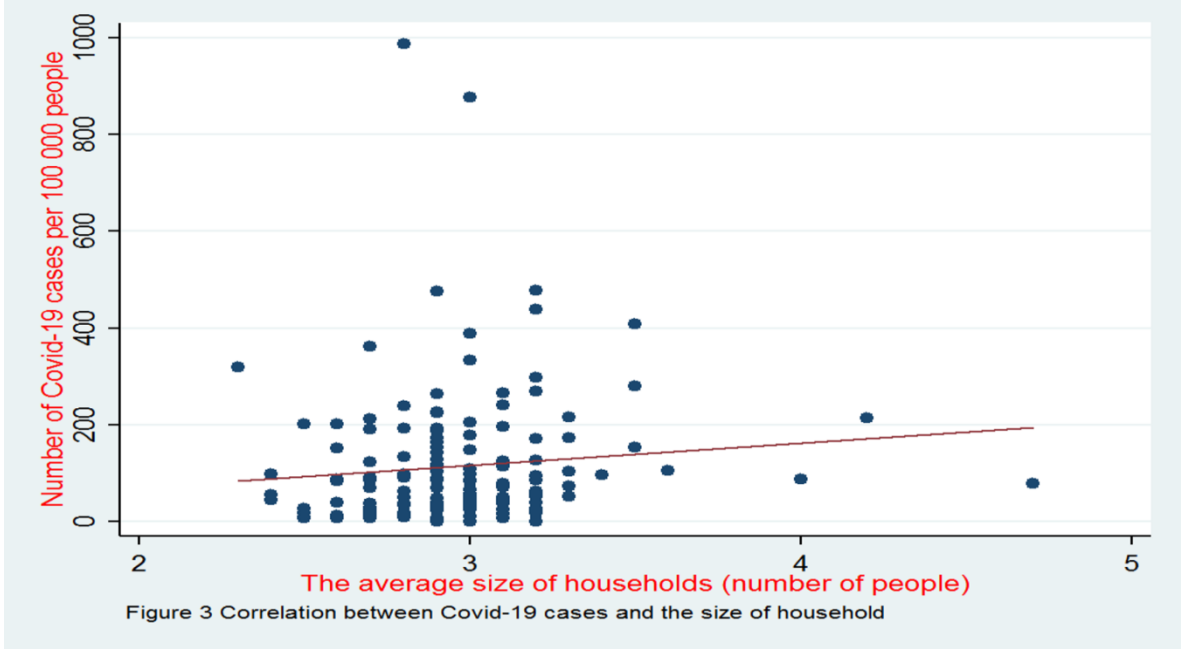
POPULATION DENSITY

Population density is also positively correlated with the number of infected (Figure 2). It is compatible with the inferences for New York City made by Borjas (2020).

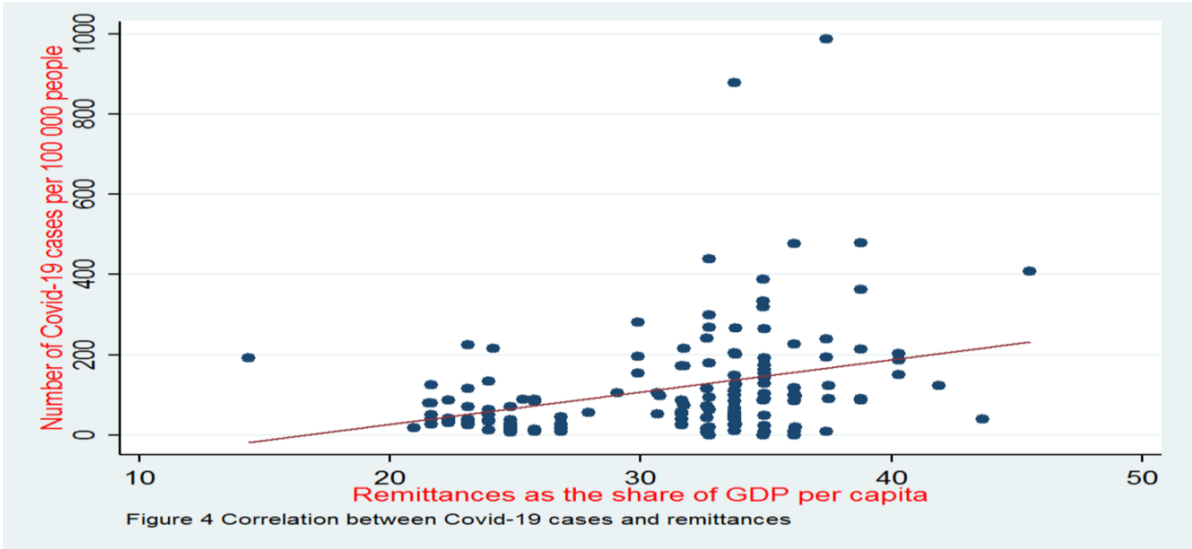
THE AVERAGE SIZE OF HOUSEHOLD

The average household size is also positively correlated with infections (Figure 3). Arguably, the higher infection rates are defined by intergeneration living arrangements (Esteve et al., 2020; Balbo et al., 2020).

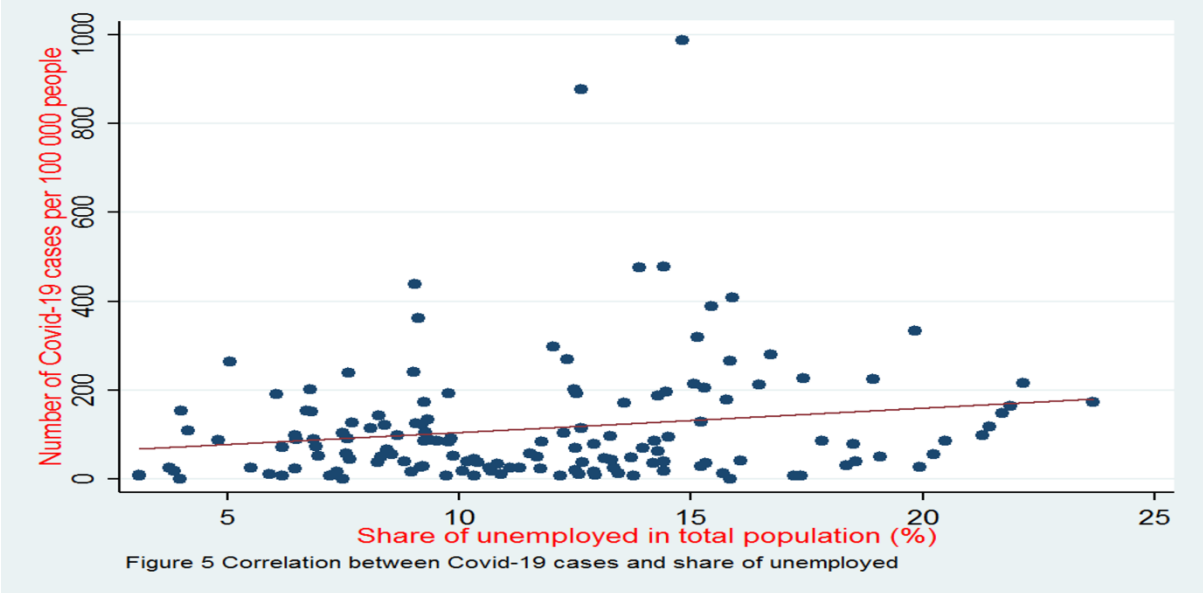
FINANCIAL REMITTANCES

This measure regarding the dependency on the financial inflows from abroad is in direct correlation with the number of infected.

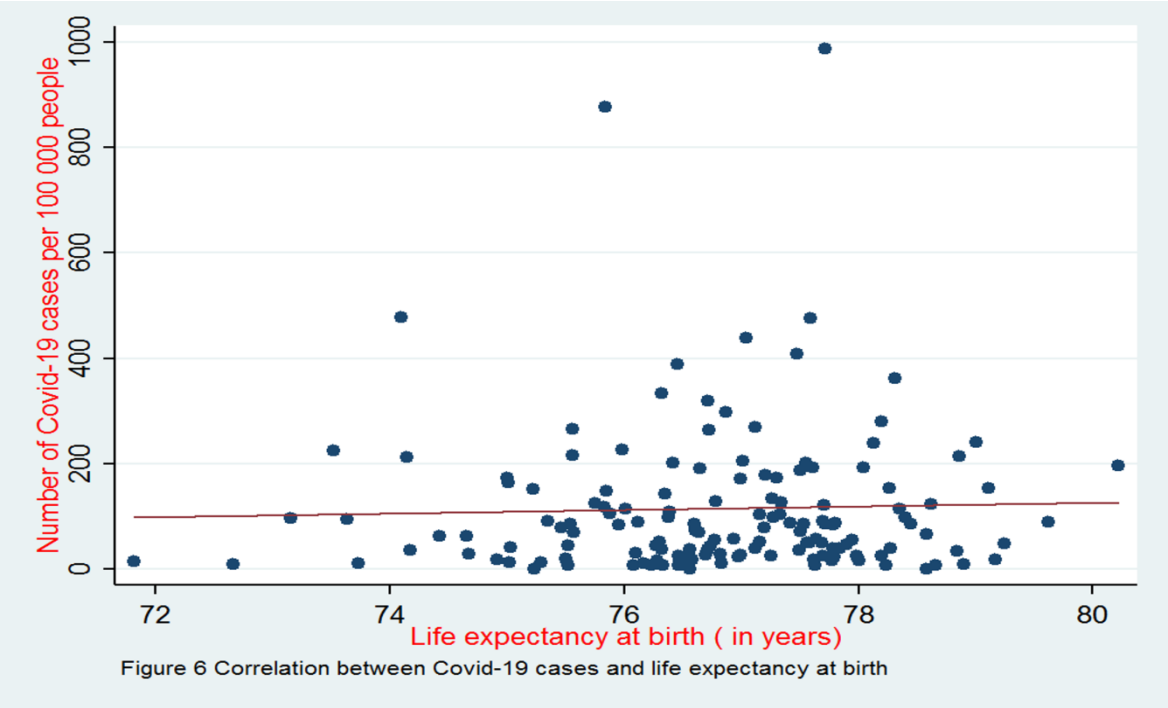
SHARE OF UNEMPLOYED

The local administrative units with a higher share of jobless people in the total population recorded more Covid-19 cases on average in comparison to municipalities with lower unemployment rates.

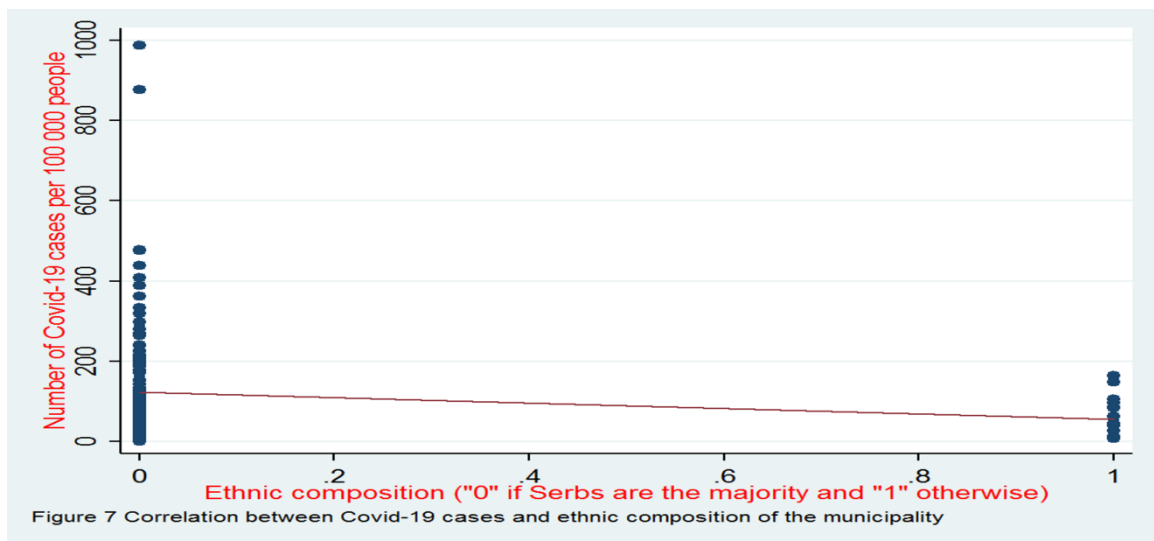
LIFE EXPECTANCY AT BIRTH

To measure health conditions in local units, we used data on life expectancy (LE) at birth from the 2011 Census. The graph suggests that there is no correlation between LE and infection.

ETHNIC COMPOSITION

In the local administrative units where ethnic groups other than Serbs make the majority, the number of Covid-19 cases was lower than those where Serbs are the majority.

As these graphical illustrations showed, examining how demographic variables may have affected the number of positive cases is crucial if one wants to understand the spread of Covid-19 infection in Serbia. Therefore, in the following section of the paper, the regression analysis will be used to validate the suggestions of these scatter diagrams.

REGRESSION RESULTS

The study assessed the linear regression of the number of infected based on socio-demographic characteristics. Firstly, we regressed the number of infected on the average age of the population (Model 1). Then, we included the size of the household, life expectancy, and population density (Model 2). Eventually, we added unemployment and remittance before controlling it for the ethnic composition of the municipality (Table 3).

Looking at infections cases, the municipalities with an older population, after holding constant other demographic characteristics, had on average a higher number of Covid-19 cases. Specifically, for a one-year increase in age, the number of positive cases increased by 10,84 (95% CI, 4,14- 17,55) (Model 3).

Model 3 in Table 3 shows, as the study expected, that both remittances and household size have a positive coefficient of 8,34 (95% CI, 5,22-11,45) and 73,8 (95%CI, 12,73- 134,87), respectively. Namely, an increase for the one percentage point of remittance in the municipality GDP per capita corresponds to an increase in the total number of cases for 8,34 per 100000 residents, holding all other variables constant ($p < .001$). Whereas, for an increase in the household size for one person, one can expect a rise in the number of infected by 73,8 ($p < .005$) on average.

Table 3 also reveals that the effect of population density is very limited in magnitude, contrasted to age, household, unemployment and remittances (Model 3). Namely, a coefficient of approximately 0,5 (95% CI, 0,28-0,71) indicates how an increase in density for a person per square kilometre corresponds to a rise in the total number of cases for just 0,5 per 100000 residents, holding all other variables constant ($p < .001$).

Table 3 OLS results

VARIABLES	MODEL 1	MODEL 2	MODEL 3
Average age	10.75** (4.569)	14.07*** (4.363)	10.84*** (3.395)
Population density		0.337*** (0.118)	0.50*** (0.110)
Household size		74.43** (36.92)	73.80** (30.88)
Life expectancy		-9.145 (8.042)	-12.08 (8.326)
Share of unemployed			6.48*** (2.214)
Remittances			8.34*** (1.574)
Ethnic composition			-29.66 (21.18)
Constant	-351.1* (194.1)	-37.67 (560.4)	-13.27 (627.7)
Observations	145	145	145
R-squared	0.044	0.096	0.251

Robust standard errors in parentheses

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Notes: The regression is estimated using STATA statistical package.

Also, for the alpha level of 0.01, one can reject the null hypothesis and conclude that the regression coefficient for the share of unemployed in the total population is statistically different from zero given that the average age, remittances, household size and density are in the model. Precisely, model 3 predicted that a one percentage point increase in the share of unemployed, keeping other variables constant, corresponds to the higher number of infected for 6,48 (95%CI, 2,1-10,85) per 100 000 people ($p < .001$). Finally, by including additional variables, the explanatory power of the study, expressed with the coefficient of determination (R-squared), increased from 0.096 in Model 1 to 0.251 in Model 3.

It should be noted here how the regression analysis examined the role of a large number of variables that should have captured crucial features of the COVID-19 pandemic in the Republic of Serbia. By focusing on a larger number of regressors, we consciously accepted the possibility of the emergence of multicollinearity between mine explanatory variables.

For that purpose, we have performed the VIF test (Table 4) to measure the amount of multicollinearity among the independent variables in a multiple regression model.

Table 4
VIF (the variance inflation factor)

VARIABLE	Vif	1/Vif
Average age	1.41	0.71
Household size	1.16	0.86
Share of remittances in the GDP per capita	1.24	0.81
Population density	1.09	0.91
Share of unemployed	1.18	0.85
The ethnic composition	1.27	0.79
Life expectancy	1.35	0.74
Mean Vif	1.24	

Notes: The variance inflation factor (Vif) estimates how much the variance of a coefficient is inflated because of linear dependence with other independent variables. The low VIF values indicate that there is no multicollinearity, so there is no single variable that should be omitted.

REGRESSION AT THE REGIONAL ADMINISTRATIVE LEVEL

Nonetheless, OLS ignores the evident fact that the municipalities are located in one of the three distinguished regions that make up the Republic of Serbia. North Region is the most developed region and includes the capital city of Belgrade. Then, East Region as least developed and least populated, and West Region as less developed than the North region but slightly better in comparison to the East Region concerning both economy and demography. Considering the above distinctiveness, the possible differences in the infection incidence within the region could offer more profound insight into the virus spreading mechanism (Figure 8). Thus, the study re-estimated the regressions after adding a set of regions' fixed effects (Table 5) and found only coefficients of population age and density at the alpha level of 0.05 and 0.01, respectively (Table 5). The regression with a set of region fixed effects suggests that, even within regions, the magnitude of the effects of age is important in explaining Covid-19 infection. Namely, for a unit change in the age, the number of Covid-19 cases increase by 7,81 (95%CI, 2,07-13,55) per 100 000 people ($p < .005$). Namely, a reduction of 3,03 in age coefficient occurred because the OLS model does not control for unobserved regions' fixed effects, i.e. the OLS estimate the total difference in Covid-19 cases associated with a change in age. However, other factors not measured in the OLS model correlated with age, thus there is likely to be some omitted variable bias involved

with age that purified the size of coefficients. Contrary, the value of the density coefficient stayed the same (0.50 to 0.48).

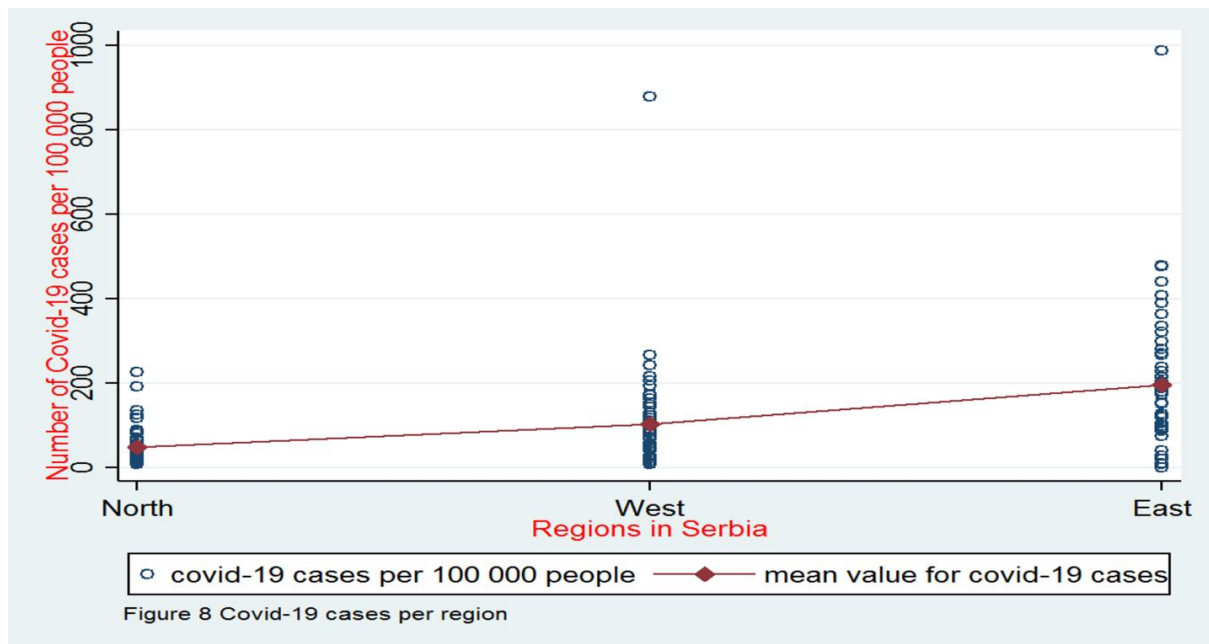
Table 5
OLS vs. Fixed Effect

VARIABLES	OLS	With regions' fixed effect
Average age	10.84*** (3.395)	7.81** (1.334)
Population density	0.50*** (0.110)	0.484* (0.137)
Household size	73.80** (30.88)	81.93 (33.77)
Life expectancy	-12.08 (8.326)	-6.330 (10.57)
Share of unemployed	6.48*** (2.214)	6.000 (4.306)
Remittances	8.34*** (1.574)	8.488 (3.421)
Ethnic composition	-29.66 (21.18)	-35.21 (29.56)
Constant	-13.27 (627.7)	-344.9 -1,066
Observations	145	145

Robust standard errors in parentheses

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Notes: The regression is estimated using STATA statistical package.

DISCUSSIONS

The results of the regression analysis presented in this paper showed that municipalities with higher average age, higher unemployment rates, the larger size of household, and those densely populated had more Covid-19 infections per 100,000 people. These results informed us about the socioeconomic factors that shaped Covid-19 spreading in its initial phase.

Regarding the positive correlation between age and Covid-19 cases, this finding is consistent with the results of previous studies (Davies et al., 2020; Dowd et al., 2020; Esteve et al., 2020). Arguably, a higher propensity of the elderly to be infected means that local units with older populations will also have more deaths. Therefore, knowing the age structure of the Republic of Serbia (see Stojilković Gnjatović & Devedžić, 2015, for more detail), the study, at least partially, justified the imposition of both curfew and the lock-down. As confirmation, one can compare the excess deaths in Serbia for 2020 (January-November) to the number of excess deaths in the EU. The Statistical Office of the Republic of Serbia documented 5473 more deaths from January to November than the number of deaths for the same period in 2019 or an increase of 5.9% (SORS, 2020), while EUROSTAT recorded 580 000 more deaths in the EU between March and December 2020, with an increase of 25% for April, 18% increase in October, and reaching its peak at 41% in November (EUROSTAT, 2021).

Since physical distancing has been declared as one of the most effective instruments to stop the spread of COVID-19 (Wong & Li 2020), finding that one can reject the null hypothesis (at a 0.01 alpha level) how the coefficient showing the difference between municipalities regarding population density is equal to zero, is not a surprise. However, the size of the effect of 0,5 is not convincing enough in order to validate its importance. Namely, Table 1 presents the top 10 municipalities regarding the number of infected per 100 000 people, and the difference between municipality Blace, which occupies the first place and 10th ranked Bor, considering population density, is 34 people per square km to 54 (see Appendix "Covid-19_Serbia Data"), respectively. Thus, although Bor is almost twice as populated as Blace, it has recorded a three times lower number of infected. Perhaps, the modest

magnitude of the population density effect is the reason for different conclusions on its importance in some articles.⁶

The regression results confirmed my assumption that both remittances and unemployment rates have positively correlated with the number of infected. The logic behind the observed sign and size of the coefficient of the remittances variable is consistent with Arsenović's statement (2020), who argued that despite implemented restrictions by the government (lock-down and curfew), Covid-19 spreading occurred due to the return of our residents from abroad. Consequently, finding the coefficient of the remittances to be statistically different from zero at alpha 0.01 confirmed how the selection of remittances as an independent variable, rather than the share of the population temporarily abroad, was justified.

Regarding the impact of unemployment on the number of infected, the positive sign of the coefficient corresponds to the assumed higher mobility of jobless people because they are searching for any employment opportunity. In addition, higher unemployment rates imply worse living standards and health conditions, whereas lower unemployment corresponds to a better standard of living, better immunity answers and more undetected asymptomatic cases.

Eventually, the average size of the household exerted by far the most substantial effect regarding magnitude; hence, one can conclude how adopted living arrangements have a decisive role in spreading Covid-19 in the Republic of Serbia. Most likely, because of precarious financial position, younger members of the household cannot abandon current living arrangements in Serbia and adopted models of intergenerational cohabitation have exposed the older population to a higher risk of infection. The same was true for the countries in the south of Europe (Balbo et al., 2020).

Finally, the R- squared of .25, classified as weak according to Cohen (1988), as an overall measure of the strength of association, imposes the need for further exploration of additional variables in our quest for the more powerful explanatory model.

SUMMARY

As the Covid-19 pandemic become a principal threat to public health, many researchers and academics try to explain and understand the mechanism behind it. Arguably, demographical forecasts could predict COVID-19 pressure precisely (Dowd et al., 2020). Thus, this limited research could be illustrative and informative for policymakers and bodies responsible for pandemic management on a local level. The paper reported to which extent the number of Covid-19 cases, on the municipality level, correlated with the socio-demographic structure in Serbia by using cross-sectional data. It used data compiled by the Institute of Public Health "Milan Jovanović Batut" that were further merged with data from the 2011 decennial census. The study utilized Ordinary Least Squares (OLS) as the most common estimation method for linear models to get the best possible predicting model for available data. It revealed how differences regarding selected socio-demographic characteristics offered schemes for better understanding the spreading mechanism within the country. The study rejected the null hypothesis (at a 0.05 alpha level) that the coefficient showing the difference between municipalities regarding a number of

---

⁶ Compare findings by Wong & Li (2020) with conclusions regarding the correlation between density and Covid-19 rates by Hamidi et al. (2020) and Carozzi et al. (2020)

Covid-19 cases per 100000 people is equal to zero on four dimensions: average age, density, financial remittances, and household size.

Finding the positive correlation between the age and the number of infected, at least partially, justified the imposition of severe lock-down as a proven method to reduce the number of people exposed to the virus, especially those from the oldest and the most vulnerable group.

In contrast to studies conducted by Hamidi et al. (2020) and Carozzi et al. (2020) and consistent with the results provided by Wong & Li (2020), the paper identified the population density coefficient as a reliable predictor of the number of cases at the municipal level, despite limited effect magnitude.

Regarding household size, the statistical analysis revealed a positive correlation between the average size of the household and the number of infected. Evidently, the more household's members assume more frequent intergenerational contact, subsequently increasing Covid-19 positive cases.

The study found a direct correlation between unemployment and the number of infected. The higher unemployment requires greater mobility and physical contact from jobseekers, thus exposing them to a higher probability of becoming infected. Also, municipalities with higher unemployment are less developed and economically weaker, which means worse living conditions and health of the inhabitants of these local administrative units.

The evidence suggested that the share of remittances in GDP per capita is a reliable proxy for the over-border connectivity of a particular municipality. Moreover, knowing that the Republic of Serbia has a large diaspora and how many of them have decided to return home due to lack of job opportunities or unavailability of health services in the destination country, the existence of a correlation between Covid-19 spreading and remittances should not surprise us, at least for those familiar with migration studies. In addition, after adding a set of region fixed effects, the study found only the coefficients of age at the alpha 0.05 level, with reduced size of the effect for 3,03 and density at the alpha 0.01 with the unchanged size of the effect (0.5 to 0.48).

Finally, the weak explanatory power of the model urges the need for better data, especially for a wider time frame. Perhaps the most important thing is access to information related to Covid-19, which would, in turn, allow anyone to confirm or deny a variety of theories and speculations on its own. We need more data to explain the patterns by which this virus is spreading because a better understanding, while not all-inclusive, will help public officials and health policymakers to more effectively appropriate resources in an effort to better respond to the pandemic. Current analysis of COVID-19 infection rates is still indicative in understanding how the pandemic develops; however, better datasets are required. Eventually, in confronting Covid-19, epidemiologists and policymakers in Serbia should consider how the age structure, living arrangements, migration behaviour, unemployment and population density can shape the development of infection.

REFERENCES

- Esteve, A. & Permanyer, I. & Boertien, D. & Vaupel, J.W. (2020).** National age and coresidence patterns shape COVID-19 vulnerability," *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol. 117(28).
<https://doi.org/10.1073/pnas.2008764117>
- Arsenović, D. (2020).** Covid-19 in Serbia: Demographic Reflection and Response. Poster presented at "DEMOGRAPHIC ASPECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC AND ITS CONSEQUENCES", November 30 - December 1, Vienna, Austria. Retrieved from
https://www.oeaw.ac.at/fileadmin/subsites/Institute/VID/PDF/Conferences/2020/COVID19/Posters/3.1_arsenovic.pdf
- Balbo N, Billari F, Melegaro A.** The strength of family ties and COVID-19. *Context* 2020.
<https://contexts.org/blog/structural-shocks-and-extreme-exposures/#balbo>
Accessed June 10, 2020.
- Bobić, M. (2009).** Diaspora as the economic and social capital of Serbia. *Sociological Review*, vol. XLIII, no. 3, p. 361–377 Retrieved from
https://www.researchgate.net/publication/320185192_Diaspora_as_economic_and_social_capital_of_Serbia
- Borjas, G. J. (2020).** Demographic Determinants of Testing Incidence and Covid-19 Infections in New York City Neighbourhoods. *Covid Economics: Vetted and Real-Time Papers*, Issue 3. Retrieved from
https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26952/w26952.pdf
- Carozzi F., Provenzano S., Roth S. (2020).** Urban density and COVID-19, discussion paper series, IZA Institute of Labor economics, IZA DP No. 13440.
Retrieved from <http://ftp.iza.org/dp13440.pdf>
- Cohen, J. (1988).** *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*, 2nd Edition. Routledge. Retrieved from
<http://www.utstat.toronto.edu/~brunner/oldclass/378f16/readings/CohenPower.pdf>
- Davies, N.G., Klepac, P., Liu, Y. et al. (2020).** Age-dependent effects in the transmission and control of COVID-19 epidemics. *Nat Med* 26, 1205–1211.
<https://doi.org/10.1038/s41591-020-0962-9>
- Dowd, J. B., Andriano, L., Brazel, D.M., Rotondi, V., Block, P., Ding, X., Liu, Y. & Mills, M.C. (2020).** Demographic science aids in understanding the spread and fatality rates of COVID-19. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. Retrieved from
<https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2020.03.15.20036293v2.full.pdf>
- Dedović, D. (2020, March 24).** Vučićev menadžment straha. *Deutsche Welle*. Retrieved from <https://www.dw.com/bs/vu%C4%8Di%C4%87ev-menad%C5%BEment-straha/a-52898973>

- de Lusignan S., Dorward J., Correa A., Jones N., Akinyemi O., Amirthalingam G., et al. (2020)** Risk factors for SARS-CoV-2 among patients in the Oxford Royal College of General Practitioners Research and Surveillance Centre primary care network: a cross-sectional study. *Lancet Infect Dis.* 2020. pmid:32422204. Retrieved from <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S1473-3099%2820%2930371-6>
- EUROSTAT (2021)** 580 000 excess deaths between March and December 2020. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20210312-2>
- Hamidi S., Sabouri S., Ewing, R. (2020).** Does density aggravate the COVID-19 pandemic? *J Am Plan Assoc.* <https://doi.org/10.1080/01944363.2020.1777891>
- Hidalgo, B., & Goodman, M. (2013).** Multivariate or multivariable regression? *American journal of public health, 103*(1), 39–40. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2012.300897>
- Kalmijn, M., Saraceno, C. (2008).** A comparative perspective on intergenerational support. *Eur. Soc.* 10, 479–508. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/233219689_A_COMPARATIVE_PERSPECTIVE_ON_INTERGENERATIONAL_SUPPORT
- Kulu, H., Dorey P. (2021).** Infection rates from Covid-19 in Great Britain by geographical units: A model-based estimation from mortality data. *Health Place.* Jan;67:102460. doi: 10.1016/j.healthplace.2020.102460. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7572059/pdf/main.pdf>
- Petree, J. and Baruah, N. (2006).** A Study of Migrant-Sending Households in Serbia-Montenegro Receiving Remittances from Switzerland, International Organization for Migration, Geneva. Retrieved from https://www.iom.int/sites/default/files/jahia/webdav/shared/shared/mainsite/published_docs/mrs28.pdf
- Republički zavod za Statistiku Republike Srbije (2016).** Regionalni bruto domaći proizvod. Regioni i oblasti Republike Srbije, 2014 (preliminarni rezultati). ISSN 1820-0141 Retrieved from <https://publikacije.stat.gov.rs/G2016/Pdf/G201610093.pdf>
- Stanković, V. (2014).** Srbija u procesu spoljnih migracija. Statistički Zavod Srbije, Beograd. Retrieved from <https://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/Popis2011/Inostranstvo.pdf>
- Stojilković Gnjatović, J. & Devedžić, M. (2015).** Demografski profil starog stanovništva Srbije. Statistical Office of the Republic of Serbia. Belgrade. ISBN: 978-86-6161-148-3. Retrieved from <http://publikacije.stat.gov.rs/G2015/Pdf/G20154007.pdf>
- Statistical Office of Republic of Serbia (2020).** Live births and deaths, January-November 2020. Belgrade. Retrieved from <https://www.stat.gov.rs/en-US/vesti/20201225-zivorodjeni-i-umrli-januar-novembar-2020>
- Statistical Office of Republic of Serbia (2019).** Municipalities and regions of the Republic of Serbia, 2019. Belgrade. Retrieved from <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/PdfE/G201913046.pdf>
- Wooldridge, J. M. (2009).** *Introductory econometrics: A modern approach* (4th ed., international student ed.). [Mason (OH)]: South-Western, Cengage Learning.

Wong, D., & Li, Y. (2020). Spreading of COVID-19: Density matters. PloS one, 15(12), e0242398. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0242398>

SUPPLEMENTARY INFORMATION

In order to make this study reproducible, we offer the following supplementary information that others might consider useful: an excel file labelled "Covid-19_Serbia Data" which contains additional variables not used in this study, the STATA datasheet for the STATA users, accompanied with STATA do-file.

STATA DO-FILE USED FOR DATA ANALYSIS

***Demographic Determinants of the First wave of COVID-19 Infection in the Republic of Serbia

***Import excel file "Covid-19_Serbia Data"

xlsx", sheet ("Sheet1") firstrow

***In order to convert variables in the variables' list from string to numeric, use command destring, replace. Since the variables' list is not specified, destring will convert all variables in the dataset from string to numeric (doubles have 16 digits of precision).

destring, replace

***Now we can better inspect our variables i.e. one can see minimum and maximum, standard deviation, number of observations, etc.

summarize

summarize, detail

***With command summarize, detail it is possible to examine further mode, variance, minimum, etc.

***Finally by using command mean we can find values of standard error

mean old dens unmar urb le house mino abro

***Now when we acquainted with our data, one can perform OLS linear regression

***But, before displaying the regression results, the study investigates simple correlations between Covid-19 positive cases and socio-demographic characteristics of local administrative units i.e. municipalities.

***Descriptive statistics

twoway (scatter cov19 age) (lfit cov19 age)

twoway (scatter cov19 dens) (lfit cov19 dens)

twoway (scatter cov19 house) (lfit cov19 house)

twoway (scatter cov19 remittances) (lfit cov19 remitt)

twoway (scatter cov19 le) (lfit cov19 le)

twoway (scatter cov19 unem) (lfit cov19 unem)

twoway (scatter cov19 ethnic) (lfit cov19 ethnic)

*** This graphical depiction of the data hints that it is vital to study the distinct ways through which demographic variables can alter the incidence of positive cases. Also, I managed to check for linearity between my predicted variables (explanatory or independent) and a criterion variable (dependent) as one of the assumptions of simple linear regression and to identify outliers

***Thus, the next part will estimate regression models that validate many of the suggestions of these scatter diagrams.

reg cov19 age dens house unem remitt le ethnic, robust

***Eventually, the share of elderly, population density, average age, and share of remittance as a percentage of GDP per capita for a given municipality are positively correlated with the number of Covid-19

***In the end, we use command vif in order to check the existence of multicollinearity between our variables. Vif calculates the variance inflation factor for the independent variables in the linear model.

vif

***In this example, the VIF and tolerance (1/VIF) values for our variables are good. The low VIF values indicate there is no multicollinearity, so there is no single variable that should be omitted

***Ordinary Least Squares (OLS) is the most common estimation method for linear models. It is a powerful analysis that can analyze multiple variables simultaneously to answer complex research questions. However, if we don't satisfy the OLS assumptions, the result can be unreliable.

***Evaluation of assumptions for simple linear regression

***When the linear regression model satisfies the OLS assumptions, the procedure generates unbiased coefficient estimates that are almost close to the true population values.

***Assumptions

*** One of the underlying assumptions of a linear regression model is that of homoskedasticity, so the presence of heteroskedasticity in any form violates this assumption. It increases the variance of the coefficient estimates. So both OLS estimators and regression predictions remain unbiased, but estimators are no longer the BLUE (Best Linear Unbiased Estimators) and the regression predictions will be ineffective.

***One of the underlying assumptions of linear regression is that residuals have a normal distribution. Skewness relates to the distribution curve, and the residuals are skewed if the curve is asymmetrical.

***Another underlying assumption of a regression model is kurtosis. It relates to the tails and peak of the distribution curve. Specifically, the residuals have kurtosis if the tails are long, or short in comparison to a normal distribution.

***If the regression model contains heteroskedasticity, skewness or kurtosis then it is violating the assumptions of a linear regression model, and one cannot make any inferences about the data.

***To make sure a model is not violating any of these assumptions I use the White's General Test for Heteroskedasticity

estat imtest, white

***The assumption of normal distribution applies only for residuals. My independent and dependent variables can contain both skewness and kurtosis and this will not affect the validity of my model. According to the result of White's General Test for Heteroskedasticity, my regression model doesn't contain heteroskedasticity.

***Also, one can use Breusch-Pagan / Cook-Weisberg test for testing if the error variances are all equal.

hettest, rhs fstat

*** A p-value higher than .05 indicates that heteroskedasticity is significant. In my model, according to the result of both tests, heteroskedasticity is not a problem.

*** Further, we have to check did we have included all variables we need to explain Y. In Stata to test for omitted-variable bias, we use the command

ovtest

***The null hypothesis is that the model does not have an omitted variables bias. In my model, the p-value is higher than the regular threshold of 0.05, and thus I fail to reject the null and conclude that I do not need more variables.

**Another command to test model specification is in order to check whether we need more variables in our model is

linktest

***The null hypothesis is that there is no specification error. The p-value of $\hat{u}^2$ is not significant in my model so I fail to reject the null and conclude that the model is correctly specified.

Another assumption of the regression model (OLS) is that residuals behave normally. Residuals are the difference between the observed values Y and the predicted values $\hat{Y}$ that. Firstly we predict residuals

predict r, resid

**After we generate a variable called "r" i.e. residuals, two graphs will help us check for normality in the residuals

kdensity r, normal

histogram r, kdensity normal

***Also non-graphicly with command

swilk r

***Since in my model residuals do not follow a normal pattern I have to reassess model. In practice, command cluster- or -robust- options are enough, as non-normality in residuals distribution is, in fact, heteroskedasticity. Finally, normality does not represent an issue when we dealing with a big sample.

*** Regression at the regional administrative level***

*** Fixed effects: Heterogeneity across regions graph***

```
twoway scatter cov19 regions, msymbol(circle_hollow) || connected y_mean regions,  
msymbol(diamond) || , xlabel(1 "North" 2 "West" 3 "East")
```

```
***to set our data as panel***
```

```
xtset regions
```

```
***regression with regions' fixed effect***
```

```
xtreg cov19 age dens le house unem remitt ethnic, fe vce(cluster regions)
```

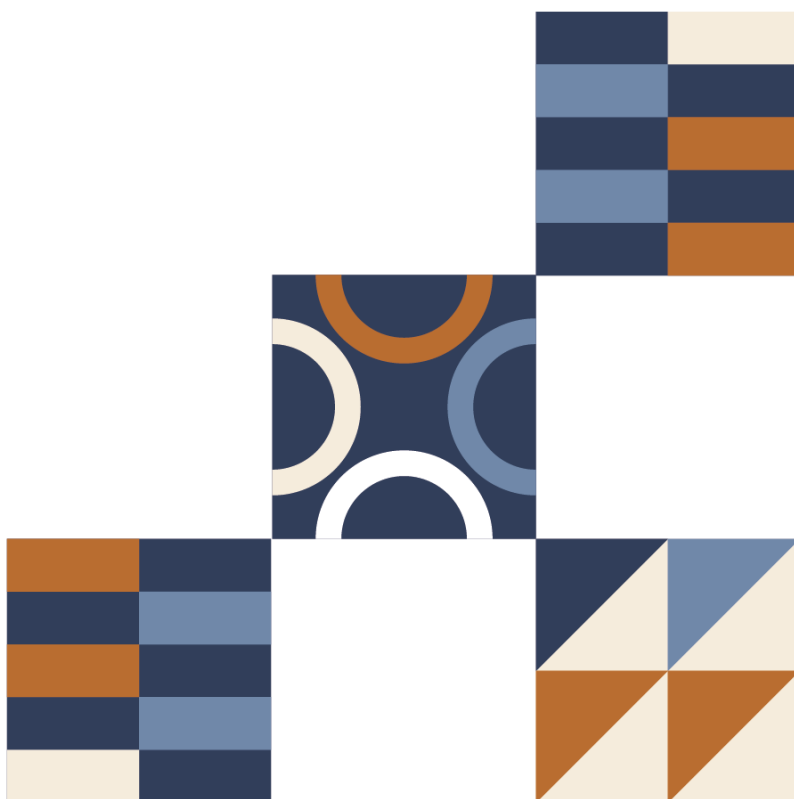
```
*** vce(cluster regions) will produce true standard errors even if the observations are  
correlated. Arguably, the benefit of examining a case to a related case (e.g. from the same  
country, classroom, or municipality) is that this comparison often decreases the variability,  
and analyses that overlook the correlations will overestimate the variability and increase P  
values (Sainani, 2010).
```

```
***** end of do-file*****
```


COVIDŐS MÉMEK IDŐSEKKEL KAPCSOLATOS MÉMEK A JÁRVÁNY IDEJÉN

KÁLDY MÁRTON

ABSZTRAKT

Tanulmányomban a 2019-ben kitört SARS-CoV-2 vírus hatására megjelent internetes mémeket vizsgálom. Az általam összegyűjtött, majd megvizsgált mémek kizárólag magyar nyelvűek, az idősek és a koronavírus kontextusában jelentek meg. A tartalmakat két általam kiválasztott, egy hónapos időintervallumban gyűjtöttem, amely időszakok között pontosan egy év telt el.

A kutatásom elsődleges célja, hogy a járványhelyzet alatt, a kritériumoknak megfelelt mémek alapján kirajzolódjon egy kép arról, hogy az időseket hogyan reprezentálják ezek a gyorsan terjedő tartalmak. Ezentúl felfedezhető-e generációs surlódások, ugyanakkor milyen minőségi jellemzői fedezhetőek fel az internetes mémeknek és milyen hatással van egy rendhagyó jelenség (ez esetben egy világjárvány) a mémkultúrára.

Az összegyűjtött mémeket kódkönyv alapján elemeztem, azok jellemzőit figyeltem meg, például mi látható az adott tartalmon, népszerű vagy prototipikus mémnek titulálható-e vagy éppen milyen kategóriába lehetne besorolni. A kategorizálás volt az egyik kulcspontja a kutatásomnak, amellyel leszűkítettem a vizsgálat fókuszát. A kategorizáció során külső kódolókat is bevontam, akik jelentős mértékben hozzájárultak a kutatás hitelességéhez és a csoportosítás megkönnyítéséhez.

Az öregek tisztelete.

„Egy külföldi Spártában járt és észrevette, mennyire tisztelik a fiatalok az idősebbeket. Véleményét így foglalta össze:

- Egyedül ebben a városban érdemes öregnek lenni.,,

(Szabó György 1971, 15. old)

Spárta akár a világháló is lehetne.

BEVEZETÉS

2019 decemberében a kínai Vuhan tartományban egy ezelőtt ismeretlen nevű vírustörzset azonosítottak, amely globális járványt okozott. A dolgozat írása idején is zajló járvány a SARS-CoV-19 névre keresztelt új koronavírus, amely által okozott megbetegedést COVID-19-nek hívunk (W17). Magyarországon az első hivatalos vírusfertőzöttet 2020. március 4-én azonosították, majd ezt követően számos korlátozó intézkedés és rendelet lépett életbe, amelyek a járványvédekezést segítették elő (W1).

Az emberek élete globális szinten megváltozott, hiszen az eddig megszokott mindennapi rutint teljesen átírta a vírushelyzet. A COVID-19 esetében nem lehet olyan területet vagy platformot találni, amire ne lett volna valamilyen mértékben hatással.

A kutatásom során az interneten terjedő és jelen levő, internetes mémeket vizsgálom, amelyek az időseket és a koronavírust helyezik a középpontba, mindezt tovább szűkítve a magyar nyelvű mémekre. A vizsgálatot két különböző időpontban begyűjtött tartalmak

segítségével végzem, amelyek esetében az idősök reprezentációját, az idősök mémeken történő megjelenítésének milyenségét és a felmerülő generációs különbségeket figyelem. A mémgyűjteményemet az átláthatóság érdekében kategorizálom, amelyet kódkönyv és külső kódolók segítségével végzek. Természetesen mindezt a teljesség igénye nélkül teszem, hiszen a két, általam kiválasztott időintervallum alapján az eredmények elsősorban egy helyzetfelmérésnek vagy kórle nyomatnak tekinthetők (Veszelszki 2020).

KUTATÁSI KÉRDÉSEK

Az esettanulmányhoz három főbb kérdés tartozik:

1. *Milyen összefüggés figyelhető meg az összegyűjtött mémek és a COVID-19 járvány magyarországi eseményei között?*
2. *A két vizsgált időszak kategóriái között milyen hasonlóságok és különbségek jellemzők?*
3. *Felfedezhető-e generációs különbségek a vizsgált mémek esetében a külföldi példák és szakirodalmak viszonylatában?*

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTŐ

Richard Dawkins által írt, *Az önző gén* című könyvből megismerkedhetünk a mém fogalmával, amely definíció szerint a mém lehet egy gondolat, egy dallam, egy divat vagy éppen boltívek építésének stílusa (Dawkins 1976). A memetikát sok kérdés övezte, például Blackmore (1999) a mémek három fő hibáját írja le, Sperber (2000) rámutat arra, hogy milyen nehéz pontosan definiálni a mémeket, valamint Mérő (2004) egy táblázatban is szemlélteti, hogy gyakorlati síkon még keveset tudunk róluk. A Dawkins által bevezetett fogalom jelentős változásokon ment keresztül, amelyet elsősorban az internet reformált meg.

Érdeemes összegyűjteni néhány definíciót, amelyek az internetes mém fogalmát határozzák meg. Számos kutató foglalkozott a témával, köztük Börzsei (2013), aki szerint az internetes mém a vizuális szórakozás egyik formája, amely GIF-ként, videóként és állóképként is megjelenhet. Veszelszki (2013) a tartalmukra is kitér, amely lehet pletyka, vicc vagy akár álhír is, közös jellemzőjük a gyors, interneten való terjedés. Csordás (2015) az internetes mémek terjedését folklórszerűnek titulálja és Díaz (2013) kiemeli, hogy a legfontosabb mozgató erejük a humor. A részletesség jegyében Istók (2018) definíciója szemiotikai perspektívából közelíti meg az internetes mém fogalmát és prototipikusság szerint is vizsgálja azokat. Gyakori esetben kép alapú mémekkel találkozunk, amelyek más művészeti szférákból is előszeretettel kölcsönzik az alapanyagot, mint például filmek, sorozatok vagy műalkotások (Milosavljević 2020).

Veszelszki (2020) kiemelte, hogy az internetes mémek szinte azonnali reflexiót mutatnak adott eseményekre, amely a koronavírus járvány alatt is bebizonyosodott. Pulos (2020) a járvány idején született mémeket, krízismémeknek hívja, amelyek dekódolása csakis úgy lehetséges, ha a megjelent tartalmakat a járványra vezetjük vissza. Norstrom és Sarna (2021) a lengyelországi, Msugheter (2020) a nigériai, Veszelszki (2020) illetve Szőke és Csörgő (2021) pedig a magyarországi viszonyokat elemezték az internetes mémek és a koronavírus kapcsán. Az említett kutatók a koronavírussal kapcsolatos mémek egészét vizsgálták, azonban találhatunk olyan friss kutatásokat, amelyek a generációs surlódások szempontjából is tanulmányozzák a megjelent mémeket. Sparks (2020) említi cikkében a nagy vitát elindító *Boomer remover* kifejezést, amelyet elsősorban a fiatalok, a koronavírusra

használtak több mém esetében. Hoffower (2020) az új elnevezést borzalmasnak titulálta, cikkében egy amerikai újságírótól idéz, aki szerint ez rámutathat arra, milyen kevés empátia van a mai világban vagy rámutathat a generációk közötti hatalmas különbségekre. Pauliks (2020) szerint a vírus kontextusában megjelent, idősebb generációt fókuszba helyező mémek következtében újabb generációk közti konfliktusok alakulnak ki. Számos mém utal az OK Boomer jelenség kapcsán is megfogalmazott klímakrízisre, amely miatt a fiatalabb generációk a Boomereket okolják. Például a következő felirattal: „*When Boomers kill the Earth but Corona kills Boomers*” (Amikor a boomerek megölik a Földet, de a korona megöli a boomereket). Azonban található olyan mém is, amely az OK Boomer jelenségre reflektálva K.O. Boomernek nevezi a koronavírust. Ennek kapcsán releváns Allen, Ingram és Finn (2020) kijelentése, miszerint a járványhelyzet a generációs súrlódásokat is elmélyítette.

AZ INTERNETES MÉMEK KIVÁLASZTÁSÁNAK FELTÉTELEI

Az internetes mémek kiválasztása során olyan kritériumokat kellett megfogalmazni, amelyek konkrét keretet biztosítanak, segítenek leszűkíteni és konkretizálni azokat a tartalmakat, amelyekre a kutatásomhoz szükség volt.

Mivel a vizsgálatom fókuszában az idősek és a koronavírus kapcsolatának, internetes mémeken megjelenő reprezentálása áll, így az elsődleges kikötés, hogy olyan internetes mémek kerüljenek górcső alá, amelyek a koronavírussal és az idősekkel kapcsolatosak. Ezentúl a dolgozatomban kizárólag magyar nyelvű mémoldalokról származó, magyar nyelvű és kép alapú internetes mémeket válogattam a mintába. Minden olyan kép alapú mém, amelyen az idősek és a koronavírus vagy ezekre egyértelműen utaló vizuális és/vagy verbális tartalom megjelent, bekerültek a „mémgyűjteménybe”.

A fontos kritériumok listáján szerepel, hogy egy időintervallumot is meghatároztam, amely időszakban vizsgáltam és begyűjtöttem az internetes mémeket. Tekintettel, hogy a dolgozatomban 2020-ban és 2021-ben megjelent mémeket elemzek és hasonlítok össze, törekedtem arra, hogy a kiválasztott intervallumok a lehető legkevésbé legyenek véletlenszerűek. Ennek függvényében a kutatási időszak a következőképpen alakult.

Az első mémeket 2020. március 4-től kezdtem begyűjteni, amely időpontot azért választottam mivel ezen a napon regisztrálták Magyarországon az első hivatalos COVID-19 fertőzöttet (W1). Ettől a naptól kezdve pontosan egy hónapon keresztül (2020. április 4.) figyeltem az interneten felbukkanó tartalmakat. Ehhez viszonyítva és erre reflektálva a második időintervallumot pontosan egy évvel későbbre, azaz 2021. március 4. és április 4. közötti időszakra helyeztem.

A platformok esetében kizárólag a Facebook és az Instagram felületein megjelent és elterjedt mémek kerültek kiválasztásra. Az internetes mémeket kizárólag egyedül kerestem, így külső személyeket nem vontam be a gyűjtési folyamatba.

A kulcsszavak, amelyek alapján kerestem: *nyugdíjas, nyugger, nyuggerlife, öregek, idősek, maradj otthon, koronavírus, karantén, covid.*

A kulcsszavakat 2020-ban az első „mémgyűjtemény” megalkotásának kapcsán határoztam meg. Azért döntöttem az említett kulcsszavak mellett, hiszen a népszerűbb „mémgyártó” oldalokról kiszűrt, számomra hasznos tartalmak leírásában vagy a mémeken verbálisan ezek a szavak jelelték meg a leggyakrabban. Ezek segítségével számos további internetes mémet tudtam összegyűjteni.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

Miután a mémeket összegyűjtöttem két fontos lépés következett a kvalitatív tartalomelemzés szempontjából, amelyek egyikéhez külső személyeket is bevontam.

Az első lépés a kódolás volt, amely esetben Strauss és Corbin nevéhez kötődő metódust használtam, amely gyakorlatilag a mémek kódolásának alapjául szolgált. A módszertan lényegét Heath és Cowley (2004) átláthatóan egy táblázatba foglalták, amelyre Mitev (2012) is hivatkozik a grounded theory⁷ bemutatásáról és népszerűsítéséről írt tudományos munkájában.

Az elemzési folyamat során három fontos lépésen megy keresztül a vizsgált minta. Elsőként úgynevezett *nyílt kódokat* alkotunk, amelyek úgy születnek meg, hogy az elemezni kívánt mintából leíró jelleggel kiemeljük azokat a fontos részeket, amelyek a kutatásunk szempontjából fontosak lehetnek. Ezután a második szűrő következik, a kiemelt információkat *axiális kódokká* alakítjuk, amelyek a leíró jelleget konkrétabb, néhány szavas kategóriákra redukálják. Ebben a szakaszban már érdemes olyan módon megfogalmazni az axiális kódokat, hogy azok között keressük a kapcsolatokat, hiszen fontos információkat nyerhetünk ki belőlük. A harmadik szűrő után következnek a *szelektív kódok* vagyis a kész kategóriák, amelyek az axiális kódok közt kialakult kapcsolatok alapján jönnek létre (Mitev 2012; Szokolszky 2006; Heath és Cowley 2004).

Tehát ezen módszertan alapjait használtam fel a tartalomelemzés során, ahol a nyílt kódolás periódusát elhagytam. Ezt azért éreztem szükségesnek, mivel az internetes mémek a kép mellett alapvetően alig néhány szóból, maximum mondatból állnak. Ennek értelmében leíró jelleggel, néhány szóban meghatároztam, hogy mi látható a mémén, és mi olvasható rajta, amely a kutatásom szempontjából fontosnak bizonyul. Ezután pedig meghatároztam egy konkrét kategóriát, esetenként alkategóriát.

További két szempontot is vizsgáltam a mémeken, amelyek a textualitás és a prototipikusság. A textualitás esetében azt figyeltem, hogy az összegyűjtött internetes mémek esetében, minden esetben jellemző-e a kép és a szöveg kapcsolata. A prototipikusság alapján összegyűjtött információk arról adhatnak számunkra hasznos eredményeket, hogy egy krízishelyzetben, mint jelenleg a járvány, mennyire jellemzők az egyedi, nem megszokott mémek megjelenései. Ezen szempontonál többek között Istók (2018) elméletét is bevontam, amely segítségével könnyebb volt a vizsgálatot elvégezni. A szempont relevanciáját az is erősíti, hogy a külső kódolók egyike alkotott egy olyan kategóriát, amelybe – ahogyan ő nevezte – a „klasszikus mém-etalonokat” sorolta.

Az elemzés második lépése a kategóriák megalkotása volt. Bár a kódolás során kialakultak az általam meghatározott kategóriák, fontosnak tartottam, hogy – a már említett – külső kódolókat is bevonjam, hiszen a segítségükkel új perspektívából láthatom az összegyűjtött tartalmak szelektálását. Ennek érdekében összesen 8 külső kódolót választottam, akik közül 4-en megkapták a mémgyűjtemény felét és azokból szabadon kategóriákat alkottak; a másik 4 ember szintén megkapta a mémeket, azonban az ő feladatuk az általam meghatározott kategóriákba való besorolás volt.

---

⁷ Olyan kutatási módszer, amely során az elmélet az empirikus adatokból fejlődik ki és abban gyökerezik (Mitev 2012)

KIALAKULT KATEGÓRIÁK ISMERTETÉSE

A meghatározott kritériumok alapján az első időpontban (2020. március 4. – 2020. április 4.) összesen 68 darab mémet sikerült összegyűjteni. Ennek ellenére a pontosan egy évvel későbbi időpontban mindössze 5 darab mém felelt meg a feltételeknek – ezeket nem küldtem ki külső kódolóknak, hiszen majdnem mindegyik pontosan egy jelenségről szól.

Az összegyűjtött mémek esetében meghatározott kategóriákat azért ismertetem, hogy egyértelműsítsem melyikbe, milyen alapon kerültek be a tartalmak.

A 2020-AS GYŰJTÉS UTÁN KIALAKULT KATEGÓRIÁK:

VÁSÁRLÁS: A vírus kapcsán fontos kérdés (volt) a vásárlás, amely több esetben visszaköszönt az internetes mémeken, ennek eredményeképpen az egyik főkategória a vásárláshoz kötődő tartalmakat foglalja magába.

- **Film/sorozat:** A szakirodalmi áttekintőben már néhány kutató is megfigyelte, hogy az internetes mémek egyik gyakori alapanyaga a különböző film- vagy sorozatjelenetek, amely ebben az esetben sem volt másként. Olyan mémek kerültek ebbe a csoportba, amelyek alapanyaga animációs vagy élőszereplős filmekből/sorozatokból kiragadt képek vagy azokra utaló szövegrészek.

- **Boomerek a fotón:** Ez az alkategória kifejezetten azokat a mémeket foglalja magába, amelyek azon túl, – a kutatás alapvető kritériuma miatt – hogy az idősekről szólnak, vizuálisan meg is jelenítik őket. A kódkönyvben „idősek a fotón” címszót alakítottam át „Boomerek a fotón”-ra illeszkedve a generációs elnevezéshez.

- **Általános:** Ez az alkategória egy gyűjtőcsoport, amely a főkategóriákon belül nem besorolható egyik alkategóriába sem és belőlük új alkategória nem hozható létre.

MARADJ OTTHON: A járvány alatt számtalanszor visszatérő felszólításról kapta nevét a második főkategória. Olyan internetes mémeket soroltam ide, amelyeken megjelent a *Maradjanak otthon!*, vagy *Maradj otthon* esetleg valamilyen formában erre utaló verbális vagy vizuális tartalom. Fontos a kategória kapcsán, hogy akkor került ebbe a csoportba mém, ha az otthonmaradás volt fókuszban – tehát, ha vásárlás, mint elem is megjelent, akkor már nem.

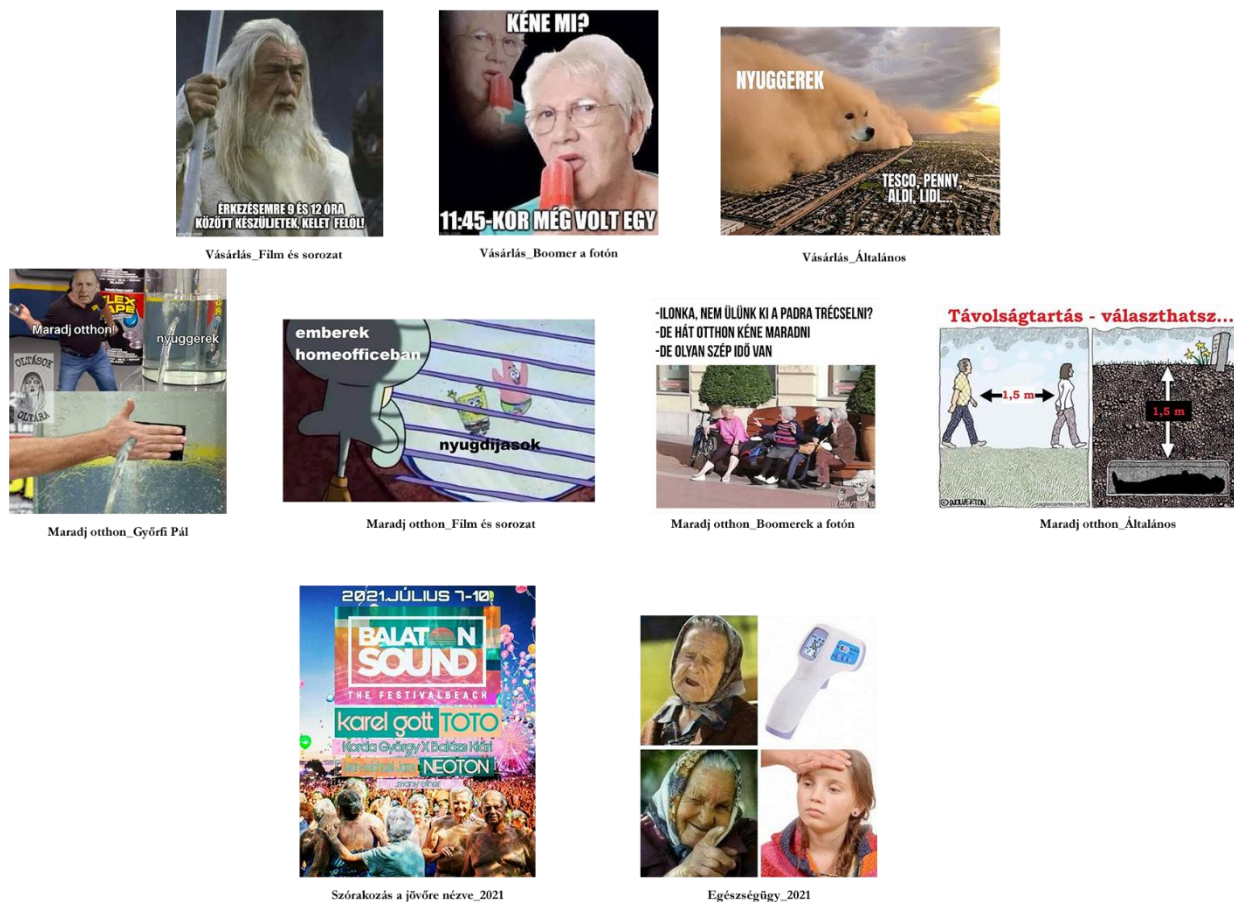
- **Győrfi Pál:** a rendkívüli helyzetben rendszeresen találkozhattunk Győrfi Pál arcával, hiszen az OMSz szóvivője szerepelt a televíziós és online reklámokban, amelyek a kormány megbízásából készültek a járvány idején. Ennek hatása a memkultúrában is meglátszódt, így a reklámok mellett a kutatásomban alkategóriaként is megjelent. Minden olyan tartalmat ide soroltam, amelyen a neve és/vagy arca feltűnt.

- **Film/sorozat:** hasonlóan az előzőkhöz, ebben a főkategóriában is jellemzőek voltak a filmes/sorozatos alapanyagok.

- **Boomerek a fotón:** ugyancsak elmondható, hogy a talált tartalmak vonatkozásában e főkategórián belül is jellemző volt, hogy az időseket vizuálisan is reprezentálták.

- **Általános:** ez az alkategória egy gyűjtőcsoport, amely a főkategóriákon belül nem besorolható egyik alkategóriába sem és belőlük új alkategória nem létrehozható.

A 2021-ES GYŰJTÉS UTÁN KIALAKULT „KATEGÓRIÁK”⁸:

1. ábra: Kategóriánként egy-egy begyűjtött mém

MILYEN ÖSSZEFÜGGÉS FIGYELHETŐ MEG AZ ÖSSZEGYŰJTÖTT MÉMEK ÉS A COVID-19 JÁRVÁNY MAGYARORSZÁGI ESEMÉNYEI KÖZÖTT?

A kategóriák során pontosan kirajzolódik a mémek azon jellemzője, miszerint azonnal reflektálnak az eseményekre (Veszelszki 2020). Azonban leszűkítve az összefüggést a COVID-19 eseményeire és az idősek mémeken való reprezentációjára, úgy a kapcsolatot az újonnan megjelenő rendeletek és különböző médiumok által közölt információkban keresendő. Az előző kutatási kérdés esetében megmagyaráztam, hogy a járványhoz kötött magyarországi viszonylatban megjelenő jelenségek vagy személyek miképpen köszönnek vissza a mémeken, és ez hogyan hat a kategóriák kialakulására. Fontosnak tartom azonban az idősekkel és koronavírussal kapcsolatos internetes mémek evolúcióját is megfigyelni.

⁸ Összesen 5 darab mém esetében nem érzem, hogy a kategóriáknak olyan súlya lenne, mint a 2020-as évben.

A kutatás során azt a következtetést vontam le, hogy a megjelent internetes mémek változását és az általuk hordozott információkat az új rendeletek és a rendeletekkel foglalkozó médiumok befolyásolták. Ebben az esetben különösen azokra a rendeletekre és hírekre gondolok, amelyek elsősorban az idősekre vonatkoznak.

- Magyarország Kormánya Youtube csatornáján 2020. március 6-án tűnt fel első alkalommal Győrfi Pál, aki már akkor kitért az egyik videóban arra, hogy idős honfitársainkra fokozottan figyelni kell, hiszen nagyobb százalékban veszélyezteteti őket a vírus (W2).

- Március 11-én a kormány az egész országra kiterjedő vészhelyzetet hirdetett ki (W3).

- Március 12-én ugyancsak feltűnt Győrfi Pál, aki a videóban kihangsúlyozta az idősek védelmét és az idősekhez szólt néhány fontos tanáccsal (W4).

- Nem sokkal később, március 14-én a digitális oktatásra való átállásról rendelkezett a kormány (W5).

- Március 16-án a Magyar Közlönyben megjelent kormányrendeletek között szerepelt, hogy a 70. életévüket betöltött személyeket a kormány arra kéri, hogy lakóhelyüket ne hagyják el (W6).

- Március 18-án egy újabb videóban beszélt Győrfi Pál az üzletekről, amelyek a védekezés érdekében csupán 15:00 óráig tarthatnak nyitva és külön kiemelte, ha tudunk segítsünk idős társainknak (W7).

- Március 20-án a televíziókból is ismert, talán legnépszerűbb járvány elleni védekezésről szóló videóban kifejezetten az idősekhez szóló tartalmat készítettek Győrfi Pál segítségével, ahol hangsúlyozzák, hogy az idősek maradjanak otthon (W8).

- Március 28-án lépett életbe a kijárási korlátozás, amely szerint a 65. életévüket betöltött idősök kizárólag 9-12 óra között mehetnek a piacra, élelmiszerboltokba vagy drogériákba. Ugyanezen a napon Győrfi Pál által reprezentált videóban is összefoglalják a rendelet fontosabb, így idősekre vonatkozó részeit is (W9, W10).

- Ezek mellett azonban fontos kihangsúlyozni, hogy az Operatív Törzs által tartott mindennapi sajtótájékoztató során is számos alkalommal elhangzott, miszerint az időseket külön kéri, maradjanak otthon (W11).

Összefoglaltam⁹ tehát azokat a megjelent rendeletek és változókat, amelyek kifejezetten az idősekhez köthetők az első vizsgálati időintervallum alatt. Ezek mentén pontosan felismerhető a megjelent mémek evolúciója, hiszen ezekből táplálkozva, ezeket felhasználva alkották meg őket a mémkészítők.

Ami a 2021-es csekély mennyiségű mémet illeti, azokra nem voltak nagy hatással a különböző rendeletek, hiszen az idei év első felétől kezdve a középpontban az oltási terv teljesítése került. Mennyi oltóanyag és honnan érkezett? Mennyi ember kapta meg az oltást?

---

⁹ Nyilvánvalóan az erről szóló cikkeket vagy éppen a kormány közösségi médiafelületein megjelent fotóalapú felhívásokat nem említettem.

Mikor kezdődhetnek a nyitások? Ehhez hasonló kérdések foglalkoztatták a közvéleményt, amelyek kapcsán az idősek, mint már regisztrált vagy beoltott személyek jelentek meg (W12). Mivel a nyári fesztiválszezon kérdéssé vált, amikor még nem voltak információk arról, hogy a népszerűbbek elmaradnak, több helyen előkerült, hogy csak oltási igazolással lehet majd ezeket a rendezvényeket látogatni – persze azt is közölték, hogy ez egy felvetés, hiszen még átgondolva nincsen teljesen. Ezen híreknek tulajdonítható elsősorban az elhanyagolható mennyiségű mém, amelyek az időseket helyezik kontextusba az oltási elsőbbségük miatt (W13).

Végső soron elmondható, hogy az idősekre és koronavírusra fókuszáló internetes mémek a járványhelyzet alatt hozott rendeletekkel és közölt információkkal hozhatók párhuzamba. A folyton változó szigorításokra reagálva – jellemzőbb a 2020-as mémekre – jelentek meg az internetes mémek, amelyek képi vagy jelentésbeli forrásának gyakorlatilag kivétel nélkül valamilyen médium tekinthető.

A KÉT VIZSGÁLT IDŐSZAK KATEGÓRIÁI KÖZÖTT MILYEN HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBSÉGEK JELLEMZŐK?

Érezhetően nagy különbség van a két vizsgált időszak eredményei szempontjából, amely önmagában az összegyűjtött mémek esetében számszerűen is feltűnő. Azonban van olyan összetevő, amely nem egyértelműen a számokból látszódik.

Elsőként érdemes a hasonlóságokkal kezdeni, hiszen azokból viszonylag kevesebb van és egyszerűbben megfogalmazhatók. Gyakorlatilag – a legtriviálisabb egyezőségen kívül: idősekről szólnak – a mémek szerkezeti összetételét tekintve fedezhetünk fel hasonlatosságot. Mindegyik időszakban megjelent internetes mémek jellemzően egyedinek, nem prototipikusnak mondhatók. Továbbá mindegyik esetben a mémek az éppen aktuális eseményekre reagálnak (maradj otthon vagy éppen az oltás).

A különbség nagyobb, a kérdés, hogy mi lehet ennek a fő oka? Az előző kutatási kérdés kapcsán már említettem a különböző, idősekhez kötődő eseményeket, rendeletek vagy a kifejezetten hozzájuk szóló videóanyagokat, amelyek őket helyezik középpontba, ezáltal a mémkultúra egy szegmensében is ők kerülnek fókuszba. Ennek elsődleges oka, hogy az idős korosztály tagjai a legveszélyeztetettebb korosztály – legalábbis a koronavírus első időszakában.

Az első vizsgálati időszakban a 65 év felettiekről/nekik/értük szólt a védekezést elősegítő kommunikáció, akiket – sarkítva – a fiatalabbak védtek, hiszen fontos volt, hogy ne legyenek családi vagy nagyobb összejövetelek és adott esetben segítsünk például bevásárolni az idősebbeknek. Mindegyik kategóriában megfigyelhető volt, hogy az óvintézkedéseket figyelmen kívül hagyó idősek a mémek központjába is kerültek. Azonban a nyári időszakban az esetszámok csökkentek és, ha nem is a megszokott módon, de enyhítések között zajlott az élet (W14). Következett egy második hullám, amely hatására további szigorításokat vezettek be, majd a 2021-es év elején terjedni kezdett a vírus brit mutációja, amely azonban már a fiatalabb generáció tagjaira is nagy veszélyt jelentett (W15).

A két vizsgált időszak közötti legfőbb különbség, hogy az első időszakban rengeteg internetes mém, amíg a második időszakban elhanyagolható mennyiségű mém felelt meg a kritériumoknak. Gyakorlatilag a második vizsgálat időszakára az idősek kikerültek a mémkultúra középpontjából. Következtetésem szerint ennek elsődleges oka a fentebb,

nagyon röviden összefoglalt események sorozata, amelyek oda vezettek, hogy a megjelenő mutáns(ok) már nem csupán az időseket, hanem a fiatalokat is veszélyeztetik. Ezáltal már nem az „elsősorban idős honfitársainkhoz szólok” tartalmú figyelmeztetések jutottak el az emberekhez. A veszély és a kommunikáció többnyire már nem csak egy kifejezett korosztályt (65 év felettiek) célzott, hanem valóban mindenkit. Főként a kórházakba került betegek és a halálozások során egyre gyakrabban megjelenő fiatalkorúak száma alapján elmondható, hogy a járvány első szakaszában a kockázat 65 év felett volt a legnagyobb, azonban 2021-re (ezzel együtt a második vizsgálat időpontjára) ez, a 18 éves kortól a legidősebb polgárig terjedt. Ez a mémeken is meglátszik, hiszen, ahogyan az idősek mellett az egyre fiatalabbak is veszélyeztetettek lettek úgy a védekezésre sarkalló kommunikáció és rendeletek középpontjából is kikerültek az idősek, ezáltal a mémkultúra is kevesebbet foglalkozott velük, kevesebbszer helyezték őket kontextusba. Természetesen ennek további oka, hogy a második időintervallum idejére – ahogyan már említettem – az oltás vált a fő témává.

Természetesen ezen következtetésem alapján nem azt szerettem volna közölni, hogy az általam vizsgált első időpontban csak az idősek fertőződtek meg vagy csakis kizárólag őket kérte a kormány az otthonmaradásra. A következtetésem alapja és a két időszak közötti különbség legfőbb oka, hogy az első alkalommal vizsgált időszakban több, az idősekkel külön foglalkozó alkotórésze volt a kommunikációnak és a rendeleteknek, amíg a másodikban már ez nem volt jellemző. Ez pontosan így történt az idősek mémek általi reprezentációjával is.

FELFEDEZHETŐK-E GENERÁCIÓS KÜLÖNBSÉGEK A VIZSGÁLT MÉMEK ESETÉBEN A KÜLFÖLDI PÉLDÁK ÉS SZAKIRODALMAK VISZONYLATÁBAN?

Említettem az éles vitákat kezdeményező *Boomer remover* vagy *K.O. Boomer* esetleg *Boomer doomer* kifejezések jelenlétét is (W16). Fontos megfigyelni, hogy a generációs különbségek az imént említett kifejezések tekintetében jelentősen élesebbek, hiszen ezek valóban durvák és sértők. Ennek tükrében, mivel ezen elnevezések nem jelennek meg, egyetlen általam vizsgált magyar mémem sem, állíthatjuk-e, hogy azok nem bántók, nem táplálják a generációs súrlódásokat? A rövid válasz, hogy nem.

Attól, hogy az angol kifejezések nem kerültek rá az általam mintába besorolt tartalmakra korántsem jelentik, hogy azok nem okoznak generációs feszültségeket. Természetesen nem létezik „generációs különbségmérő” azonban a vizsgált tartalmakból akad néhány, amelyekből következtetések vonhatók le.

Az egyik fontos változó az idősek reprezentációján túl, hogy az adott mém, ha verbálisan hivatkozott az idősekre, akkor azt milyen szavakkal tette. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni Székely és Benczes (2019) kutatását, amelyben az *idős*, *nyugdíjas*, *öreg* és a *senior* szó hallatán felszínre kerülő asszociációkat vizsgálták 18 éves kor felett. Ennek eredményeiből kiolvasható, hogy a *senior* szó kivételével szinte mindegyik esetben hasonló (egészségügyi problémákkal küzdő, tapasztalt, nagyszülő, koros stb.) szavak jutottak a résztvevők eszébe. Az *idős* fogalom esetében megállapítható, hogy a legfiatalabbak számára az *idős* inkább pozitív jelentéssel bír.

Ennek kapcsán meg kell említeni a *nyugger* szót, amely 17 alkalommal jelent meg a mémeken mint az időseket azonosító szó. Ebben a megszólításban már alapvetően érződik

a gúny, amely sok korosabb ember számára bántó hatást érhet el. Azonban néhány esetben a mémeket készítő a pozitív jelentést hordozó idős vagy nyugdíjas szavakat is használták az azonosításukra.

A sztereotípiák közül a vásárlás kapcsán érdemes kiemelni a csirkefarhátat. Ez a szó legalább 6-7 alkalommal előkerült, amely az idősek szerény nyugdíjára utal, amiből a boltban a legolcsóbb termékeket veszik meg, amely a csirke esetében jellemzően a farhát. Ez alapvetően humoros tud lenni, azonban egyértelműen nem egy dicséret vagy a tisztelet jele. A vásárlás tekintetében, főként vizuális tartalmak segítségével úgy mutatták be az időseket, akik szorongásként élik meg, ha nem tudnak boltba menni a vírus miatt, amely véleményem szerint ugyancsak sértőnek titulálható.

A begyűjtött mémek között akadt egy, amely utal a halálra vizuális szempontból és ezt a mémet egy *Boomer remover* szintű kifejezéshez tudnám hasonlítani. Ugyancsak erősnek és durvának hat a *The Walking Dead* című sorozatra való utalás, amellyel az idősekre gondolt a mém készítője. A sorozat ismerete mellett ez a tartalom is eléri a sértő tartalmak szintjét.

Ha a Magyarországon megjelent tartalmakat, amelyeket a vizsgálatom alkalmával összegyűjtöttem, összevetem azokkal a mémekkel, amelyek éles vitákat indítottak el külföldön – különösen az USA-ban – akkor azt a következtetést vonom le, hogy a külföldiekhez képest nem olyan sértők a hazai tartalmak. Ennek elsődleges oka, hogy a mintámban az OK Boomer kifejezés vagy az ehhez köthető (politikai pozíciókban csak boomerek vannak, klímakrízis) jelenségek nem felfedezhetők. Halálra való utalás vagy extrém módon trágár azonosítás csekély mennyiségben megjelenik, de nem mondható jellemzőnek, amíg a vizsgált szakirodalmak és azok által bemutatott példák alapján a külföldi mémek esetében igen.

Ennek értelmében elmondható, hogy generációs különbségek felfedezhetők az általam vizsgált tartalmakban, hiszen azontúl, hogy nagyobb százalékban a fricska, humor és csipkelődés vicces reakciót válthat ki az emberekből, mégiscsak az idősebb generáció tagjaiból csinálnak viccet a mémkészítők. Azonban amíg ezek a generációs surlódások a külföldi tartalmak esetében az OK Boomer jelenségből fakadnak, úgy hazánkban leginkább a sztereotípiák és az idősekre (is) vonatkozó rendeletek megszegése szolgál táptalajként.

JAVASLAT A PROBLÉMA KEZELÉSÉRE

A következtetések alapján láthatóvá válik, hogy a generációs ellentétek, – ha nem is olyan mértékben, mint külföldön – de felfedezhetők a mémek esetében. Érdemes tehát a generációs feszültségek mérséklésére összpontosítani.

A 60 feletti idős a személyes jelenlétet, amíg például egy Z generációs fiatal a világhálót használja kapcsolatai megélésére (Albert, Dávid és Huszti 2020, Pásztor és Bak 2020). Ennek tükrében a köztük levő különbségekre a legjobb megoldás az, ha találkoznak. Médiatudatos fiatal szervezetek vagy gimnáziumi diákszervezetek bevonásával egy olyan programsorozatot lehetne megvalósítani, ahol élőben találkozik a két generáció és a fiatalok a médiatudatosság útjára terelik az időseket. Egyik fontos alappillérként szükséges az interaktivitás, hiszen egy prezentáció formájában nehéz átadni azt az ismeretet, amely idegen tőlük. Továbbá fontos, hogy az átadni kívánt tudás rendkívül fókuszált legyen, tehát elkerülendő, hogy egyetlen alkalommal bemutatásra kerüljön a deep web, a különböző közösségi-média platformok jellemzői és az álhírek. Egyetlen jelenségre kell összpontosítani és azt minél kreatívabb módon megismertetni a boomer generációval.

Reflektálva az esettanulmány témájára, a memékultúrát olyan formában érdemes az idősebbek számára bemutatni, hogy illeszkedünk a háttértudásukhoz és az ő perspektívájukból közelítjük meg a jelenséget. Ennek értelmében feltételezzük, hogy a *Bosszúállók* című filmből kiemelt képkocka, amely egy mém alapjául szolgált, nem szerencsés példa, hiszen a film ismerete hiányában (feltételezhetően) a kontextust is nehéz megteremteni. Érdemes olyan mém alapanyagot felhasználni, amely kontextusát biztosan értik. Továbbá érdekes lépés lehet egy „mém-workshop” esetében, ha a tartalmak elsőként papír formában kerülnek az idősek elé, amelyen a kellő ismeretek megszerzése után maguk készítenek meméket, majd csak kicsivel később helyezzük át a gyakorlatot egy memgeneráló online oldalra.

A jógyakorlat esetében nem az a cél, hogy egy adott jelenség szakértőjévé tegyük az időseket, hanem hogy a megismerés rendhagyó módja segítsen a generációs feszültségek csökkentésében. Ennek segítségével az idős és a fiatal generáció oly módon találkozik, amely az idős ember számára mindennapos, és ott az idős olyan dolgokhoz kerül közelebb, amely a fiatalabb mindennapjainak a része. Ennek eredményeképpen egy olyan kommunikáció indulhat el a két generáció között, amely jelentős mértékben hozzájárul a másik fél megértéséhez, megismeréséhez és megbecsüléséhez.

HIVATKOZÁSJEGYZÉK

Albert Fruzsina, Dávid Beáta, Huszti Éva (2020): *Magyar szociológusok: Nem csoda, hogy az idősek nehezen maradnak otthon a járvány idején.* Qubit
<https://qubit.hu/2020/04/15/magyar-szociologusok-nem-csoda-hogy-az-idosek-nehezen-maradnak-otthon-a-jarvany-idejen>

Allen, Kim, Kirsty Finn, Nicola Ingram (2020): *(Are you) OK Boomer? Discursive Constructions of Millennials & Generation through COVID-19*
<https://archive.discoversociety.org/2020/03/31/are-you-ok-boomer-discursive-constructions-of-millennials-generation-through-covid-19/>

Blackmore, Susan (1999). *The meme machine.* Oxford University Press.

Börzsei K. Linda (2013). *Makes a Meme Instead A Concise History of Internet Memes*
Utrecht University
https://www.academia.edu/3649116/Makes_a_Meme_Instead_A_Concise_History_of_Internet_Memes
Letöltve: 2021. 04. 01.

Csordás Tamás (2015): *A fogyasztói részvétel mint marketingkommunikációs eszköz a digitális médiában* (Ph. D. értekezés) Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest 110. old
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/891/1/Csordas_Tamas_dhu.pdf
Letöltve: 2021. 04. 11.

Díaz, C. M. (2013). Defining and characterizing the concept of Internet Meme. *Revista CES Psicología*, 95.

Heath, H. – Cowley, S. (2004): Developing a grounded theory approach: a comparison of Glaser and Strauss. *International Journal of Nursing Studies*, 41, 141–150. o.

Hoffower, Hillary (2020): A certain horrible subset of the internet is calling the coronavirus 'boomer remover' In: *Business Insider*
<https://www.businessinsider.com/millennials-gen-z-calling-coronavirus-boomer-remover-reddit-2020-3>

Dawkins, Richard (1976). *The selfish gene* (1. kiadás). Oxford: Oxford University Press.

- Dawkins, Richard (2005):** Az önző gén; Ford. Síklaki István; 2. bőv. kiad.; Kossuth, Bp.
- Istók Béla (2018):** Humoros vagy sértő? Az internetes mémek elmélete és gyakorlata. *Századvég 87 (2018/1):* 127–153.
- Mérő, László (2004a)** *Memetika – blöff vagy új tudomány?* In: J. László, J. Kállai és T. Bereczkei (szerk.) *A reprezentáció szintjei.* Budapest, Gondolat Kiadó. 294–303.
- Milosavljević, Ilija (2020):** *The Phenomenon of the internet memes as a manifestation of communication of visual society. Research of the most popular and the most common types.* (tudományos cikk) 9-15. old
DOI: <https://doi.org/10.46630/msae.1.2020.01>
- Mitev, Z. A. (2012).** Grounded theory, a kvalitatív kutatás klasszikus mérföldköve. *Vezetéstudomány folyóirat,* 24-25.
- Msugheter, A.E. (2020).** *Internet meme as a campaign tool to the fight against Covid-19 in Nigeria.* *Global Journal of Human-Social Science: A Arts & Humanities – Psychology,* 20(6), 27-39.
<https://bit.ly/33S4W2s>
Letöltve: 2021. 04. 06.
- Norstrom, R., & Sarna, P. (2021).** *Internet memes in Covid-19 lockdown times in Poland. [Memes de Internet en tiempos de confinamiento por Covid-19 en Polonia].* *Comunicar,* 67, 75-85.
DOI: <https://doi.org/10.3916/C67-2021-06>
Letöltve: 2021. 04. 04.
- Pauliks, Kevin (2020):** *Memes of the virus: social criticism of the corona pandemic on the internet*
DOI: 10.25969/mediarep/13875
Letöltve: 2021. 04. 17.
- Pásztor Judit és Bak Gerda (2020):** *Z generáció online - Közösségi média használat, FoMO és társas kapcsolatok közötti összefüggések* Conference: XXIII. Tavasz Szél Konferencia At: Budapest
DOI: [10.6084/m9.figshare.12751049.v1](https://doi.org/10.6084/m9.figshare.12751049.v1)
- Rick Pulos (2020):** *COVID-19 crisis memes, rhetorical arena theory and multimodality* *Journal of Science Communication.*
DOI: <https://doi.org/10.22323/2.19070201>
Letöltve: 2021. 04. 09.
- Sparks, Hannah (2020):** Morbid 'boomer remover' coronavirus meme only makes millennials seem more awful. In: *New York Post*
<https://nypost.com/2020/03/19/morbid-boomer-remover-coronavirus-meme-only-makes-millennials-seem-more-awful/>
- Sperber, Dan (2000).** *An objection to the memetic approach to culture* In Robert Aunger ed. *Darwinizing Culture: The Status of Memetics as a Science.* Oxford University Press, 163-173 old.
DOI: 10.1093/acprof:oso/9780192632449.003.0008
Letöltve: 2021. 03. 30.
- Szabó György (1971):** *Antik Anekdóták* Kriterion Könyvkiadó Bukarest.
- Székely, L., & Benczes, R. (2019).** Forever young senior. Generációs percepciók. In *MÚLT-JELEN-JÖVŐ A társadlomtudományi és nemzetközi kapcsolatok kar 30 éve* (old.: 68-77.). Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.

Szoke, Orsolya; Csörgő, Blanka (2021), "Mémek a koronavírus idején", Mendeley Data, V1,
<http://dx.doi.org/10.17632/ij992d7cvd.1>
Letöltve: 2021. 04. 06.

Szokolszky Ágnes (2006): *Kutatómunka a pszichológiában: gyakorlatok* Budapest.
<https://mek.oszk.hu/04800/04897/04897.pdf>

Veszelszki Ágnes (2020): *Karanténosztár. Virális tartalom*. Budapest: IKU.

Veszelszki Ágnes (2020): „A komment teszi fel rá a koronát”. Humor és mémek a
koronavírus idején. *E-nyelv Magazin 2020/2*
<https://e-nyelvmagazin.hu/2020/05/18/koronamem/>

Veszelszki, Ágnes (2013): Humor a digitális kommunikációban: az internetes mémek. In:
Sokszínű humor. A III. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai. Vargha
Katalin, T. Litovkina Anna, Barta Zsuzsanna (szerk.). Budapest: Tinta Könyvkiadó – ELTE
Bölcsészettudományi Kar – Magyar Szemiotikai Társaság. 11–25. old.
https://www.veszelszki.hu/images/honlap/publ_vezszelszki_mem.pdf
Letöltve: 2021. 04. 03.

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

W1: <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/ket-koronavirusos-beteg-van-magyarorszagon>

W2: <https://www.youtube.com/watch?v=x93DcbwkeNo>

W3: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6ddbac40c788cb35b5bd5a5be4bb31294b59f9fc/megtekintes>

W4: <https://www.youtube.com/watch?v=7uXhae1NZb4>

W5: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/9421b74af54379d07ba8934a5fe3180c7f62d0be/megtekintes>

W6: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/c4210b08dd73832b3ca261193f85d508498c9718/megtekintes>

W7: <https://www.youtube.com/watch?v=GbMDqC04KMU>

W8: <https://www.youtube.com/watch?v=UQOCgPtBYCk>

W9: https://www.youtube.com/watch?v=qvfxp_ZK2tw

W10: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/19f1d27b1584ffb22ff468a3635013b9f1813b5e/megtekintes>

W11: <https://www.youtube.com/watch?v=Y4rrKRlvOuk>

W12: <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/qyorgy-istvan-az-eddig-regisztralt-idosek-tobb-mint-felet-mar-beoltottak>

W13: <https://index.hu/belfold/2021/03/13/elkepzelheto-hogy-csak-a-beoltottak-mehessenek-fesztivalokra/>

W14: <https://hu.euronews.com/2020/07/13/a-szomszedainknal-egyre-tobb-a-fertozott-itthon-tombol-a-nyari-szezon>

W15: [https://hvg.hu/itthon/20210228 Most a fiatalabbakra veszelyesebb a jarvany](https://hvg.hu/itthon/20210228_Most_a_fiatalabbakra_veszelyesebb_a_jarvany)

W16: <https://www.latimes.com/lifestyle/story/2020-05-01/im-a-boomer-afraid-of-covid-19-and-the-millennial-under-my-roof-thinks-its-a-joke>

W17: <https://koronavirus.gov.hu/virusrol>

1. ÁBRÁN SZEREPLŐ MÉMEK FORRÁSA:

https://www.instagram.com/p/B-ZFT_5AU1t/?utm_source=ig_web_copy_link

<https://m.facebook.com/tibiatya/photos/a.191488314324804/1916205695186382/?type=3&theater>

<https://www.facebook.com/oltasok.oltara/photos/a.243093939736618/534796580566351/?type=3&theater>

<https://www.facebook.com/illiberalmemes/photos/a.1478170668941892/2865309970227948/?type=3&theater>

<https://www.facebook.com/tibiatya/photos/a.191488314324804/1903069653166653/?type=3&theater>

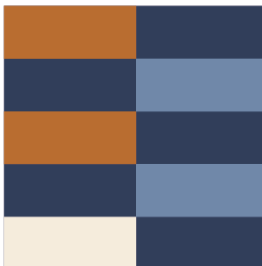
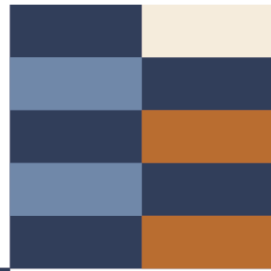
<https://bit.ly/2PHclNs>

<https://m.facebook.com/photo?fbid=277323333799045&set=q.751576038728895>

THE COORDINATION OF THE FISCAL AND MONETARY POLICIES IN THE FIRST YEAR OF THE COVID-19 CAUSED RECESSION IN HUNGARY

MÁTÉ DÁNIEL TÓTH

ABSTRACT

In this study, the coordination of the Hungarian fiscal and monetary policies in 2020 was analyzed. Four fields were formed to touch upon the direction of movement in a more focused ground: 1) accumulating foreign reserves and the question of foreign exchange; 2) sovereign debt management; 3) assuring the continuity of the lending in the banking sector; 4) economic stimulating and investment facilitating actions. Based on the analysis, it is stated that different levels of coordination took place between the fiscal and monetary policies among the four selected fields – the strongest coordination was touched upon at the banking and the private sector, while at the foreign exchange it was rather a cohesion.

The paper is an extract from the author's thesis which was written in the frame of the MSc Finance program at the Corvinus University of Budapest in 2021.

INTRODUCTION

A little after that alarming news over the European spread of the coronavirus disease 2019 (COVID-19) could be captured, the pandemic reached Hungary on 4th March 2020. This was the day when the first two cases were officially registered. In less than two weeks, the pandemic claimed the first death in the country.

The ultimate goal of the study is to describe the potential harmony between the Hungarian Government and the National Bank of Hungary during the COVID-19 pandemic in 2020. In this paper, I have no intention to address the necessity and the rightfulness of restrictive measures such as the restriction on the clientele of hotels, the banning at-stay-consumption at restaurants, the closing of internal borders of Schengen Area, and so forth.

LITERATURE, SOURCES

Taking into account the topic's novelty, comprehensive literature was not available. This resulted in that the analysis relied on officially published raw datasets (especially from the National Bank of Hungary and the Eurostat). In addition, the sources involve laws, press releases, online conferences and articles.

METHODOLOGY

Regarding the broad range of sources, the study includes both qualitative and quantitative analyses. Four fields are formed to touch upon the coordination in a more focused ground: 1) accumulating foreign reserves and the question of foreign exchange; 2) sovereign debt management; 3) assuring the continuity of the lending in the banking sector; 4) economic stimulating and investment facilitating actions. These topics were designed to analyze the potential coordination of the fiscal and monetary policies and, at the same time, not leaving out a field where one of the policies is overwhelmingly active. However, these are neither mutually exclusive nor collectively exhaustive items. The thesis places the economic policy in the center of interest: it shows how the economic policies were experimenting at the above mentioned four fields. For the sake of the broad understanding, values are presented in EUR, and the yearly average exchange rate is used if not stated otherwise.

Since its join in 2004, Hungary has been a member of the European Union. As a consequence of such a degree of international integration, it is inevitable to refer to certain European Union level decisions even when solely Hungary is analyzed.

THE OBJECTS OF THE ECONOMIC POLICIES

Members of the Hungarian assembly are elected for a four-year term, and the exact fiscal policy is determined by the prevailing government. However, the fundamental principles applied do not differ from the traditional fiscal approach (Encyclopaedia Britannica, 2021): encouraging employment, boosting economic growth on a sustainable path, stabilizing prices and wages. Besides performing well-defined public service missions, sometimes it can be supplemented by ideas relating to equitable distribution of wealth or optimum allocation of certain resources.

On the contrary, the head of the monetary policy, The National Bank of Hungary, has a precise pre-determined transparent objective among the above listed: achieving and maintaining price stability. This primary aim is complemented by subordinated secondary objectives: assuring the operation of the financial intermediary system and backing its resistance; assisting sustainable growth; and supporting the government's economic policy (Act CXXXIX of 2013, Article 3). Among them, the latter one is especially exciting for the topic of this paper, as albeit on a secondary level, but the integration between the fiscal and monetary policies presents itself. It is a point of interest that all these secondary objectives came into effect with the new central bank law in 2013 as an answer to the Global Financial Crisis.

In general, one of the main expectations from the fiscal policy is to follow the principle of countercyclicality (Encyclopaedia Britannica, 2021) in order to track a sustainable path. In practice, it means that the government is not required to maintain a balanced budget; in fact, it should distinguish between periods when overspending is needed and when it does not; based on which point of the business cycle the economy is. The government should replace the lack of spending from the private sector, and when the private sector performs exceedingly, then the government expenditure should tighten to balance the overall demand. At times when the economy is shrinking, the so-called automatic stabilizers could activate themselves to foster the countercyclicality. Progressive schemes at the personal income tax and the corporate tax serve this aim, since the state budget receives automatically more in booming periods, and leaves more money at the citizens in lean years. The unemployment benefit works under the same principle. At the time of need, the government fills the wallet of the citizens, and this measure is automatically effaced during upturns. Automaticity means that no special governmental decision is needed for activation and deactivation. From this paper's point of view, it is important to note that if automatic stabilizers are incorporated into the policies, the required stimulus is expected to be lower – since it works as a social safety net. Under certain conditions, decision-makers must decide to stimulate the economy to a reduced extent in order to avoid highly costing borrowing.

In the followings, the actual Hungarian fiscal and monetary policy decisions are overviewed.

ACCUMULATING FOREIGN RESERVES

The high exposure to the foreign exchanges originates from the small-and-open-economy characteristics of Hungary. The Hungarian forint does not belong to the global currencies – a significant discount is calculated at conversions. Consequently, foreign investors have to pay attention not only to the profitability of the business at the point of sale, but the volatility of the exchange rate must be taken into consideration as well. The National Bank

of Hungary (NBH) and the Ministry of Finance prepared for a potential turbulence in the exchange rate respectively by accumulating outstanding financial reserves.

The central bank has a unique approach to the foreign exchange rate. On the one hand, “within the framework of the exchange rate regime [...], the NBH¹⁰ shall protect and influence exchange rates on domestic and foreign currency markets when necessary and possible” (Act CXXXIX of 2013, Article 22). Thus, the central bank has a codified right and obligation to move the exchange rates. On the other hand, the central bank emphasized several times in the previous years that it has no direct exchange rate target. Király (2019, p. 61.) added to this statement by saying that it is indeed nowhere codified, but the central bank would like to apply the exchange rate channel to take the edge of the inflation – since the weak forint boosts the inflation through import products, and the utmost objective is linked to inflation.

The central bank has the financial ability to influence the exchange rate, but it must be done in agreement with the government (Act CXXXIX of 2013, Article 22). It is justified by that along with the National Bank of Hungary, the government also maintains a foreign exchange reserve precisely due to the execution of foreign liabilities and reinforcing the picture of a solvent partner in its creditors' eyes. The image of forex solvency is partly assured by the direct transactions of EU funds. In 2020, 3% of the GDP came from the EU (NBH, 2021, sh. 7.), equaling one-fifth of the total forex liabilities at the end of 2020. These predictable euro-denominated transactions probably contributed to the 'stable' opinion of the country. Fortunately, all the three large rating agencies held their Hungary-related euro ratings in the investment grade category¹¹ in 2020. Going into details, the overwhelming share of the gross foreign exchange debt of the central government came from three deals: 1) loans from the European Investment Bank (EIB); 2) loans from the Council of Europe Development Bank (CEB); 3) debt took over from the local governments (Hungary's Government Debt Management Agency, 2021b).

Regarding the foreign exchange-currency denominated financing, the Hungarian State took the chance not only to take loans but to issue non-forint denominated sovereign bonds. The weight of the FX sovereign bond is approximately five times higher than the FX bond's. Hungary held four relatively large FX bond auctions in 2020 (Portfolio, 2020a); it started with a 2-billion-euro in April, then a 1.5 billion euro-denominated green bond in June, followed by a 0.5-billion-euro Samurai in September, and finally issued EUR 2.5 billion in mid-November. The last was initially planned to be EUR 2 billion; however, having seen the significant demand Hungary's Government Debt Management Agency raised it. In the end, the auction ended up with a five-time oversubscription to its 10-year and 30-year bonds. The necessity of the mid-November issuance was supported by that 1) in the first quarter of 2021 sizeable amount of FX liability piled up (Hungary's Government Debt Management Agency, 2021c); 2) there was an uncertainty relating to the approval of the EU Budget 2021-2027 and the Next Generation EU recovery fund.

---

¹⁰ The act writes MNB in the unofficial English version, but it was modified to retain the coherence within the study.

¹¹ Standard & Poor's: BBB; Moody's: Baa3; Fitch: BBB (Hungary's Government Debt Management Agency, 2021a).

The foreign exchange policy is the odd one out among the appointed four fields within which the coordination is analyzed in this study. This topic is highly embedded in the other three. The forex denominated sovereign debt affects the public sector, the forex denominated corporate and household loans could mean a great exposure for the private sector which results in a systemic risk in the banking sector. In the wake of the pandemic, the National Bank of Hungary recalled the picture of the forex loan crisis and took steps to assure the continuity of lending. In this frame, the central bank applied a stricter regulation temporarily (NBH, 2020, p. 11.) in the foreign exchange funding adequacy ratio and the foreign exchange coverage ratio. Thus, the exposure to the move in the exchange rates was diminished.

PUBLIC SECTOR: MANAGING SOVEREIGN DEBT

During a crisis, the public sector tends to fill the overall demand gap caused by the overshadowed private sector. Naturally, the government only has room for action which exceeds its estimate of expenditure if its solvency is seemed to be secured. In March, the yields of the Hungarian sovereign bond jumped in parallel with the other European Union member states'. In response to this growing concern over the governments' solvency, decision-makers resort to a tool applied successfully during the Global Financial Crisis: the quantitative easing. The NBH brought the decision of starting a sovereign bond purchase program on 7th April; the first purchase took place on 4th May. Nevertheless, the Hungarian central bank did not cause an extreme surprise as it followed the conditions of the ECB's new asset purchase program, announced two weeks earlier. In general, the NBH reached its object to stabilize the yield of the government bond since on the week of the first purchase, the 10-year yield dropped from 2.81% (7th April) to 1.84% (18th May). Though, the credibility of the central bank become tainted after not keeping its signal about the pre-communicated amounts. In April, Deputy Governor Márton Nagy (Portfolio, 2020b) outlined a 0.22-0.29-billion-euro weekly sovereign bond purchase and planned with two or three months run-out. As opposed to this, in the first three months EUR 0.45 billion got among the assets of the NBH. The fact that Mr. Márton Nagy left its office in weeks after the successful quantitative easing (on 28th May) added to the concerns.

The credibility of the state in the investors' eyes is not the only issue that keeps away the government from the excessive expenditure. The second factor is the legal barrier that is interconnected mainly with the fear of the quick capital outflow from the state budget. The Fundamental Law of Hungary (Article 36, 5-6§) orders that "as long as government debt exceeds half of the total gross domestic product, the National Assembly may only adopt an Act on the central budget which provides for a reduction of the ratio of government debt to the total gross domestic product" – but as a far-seeing rule, it adds that derogation is allowed in the event of a recession. In addition, not only national regulations are applied in order to stop fiscal overspending; the Stability and Growth Pact (sometimes, these points are mentioned under the Maastricht Treaty) controls the government spending at an EU level. Its central elements are: 1) annual government deficit is not allowed to exceed 3% of GDP; 2) those whose public debt is over 60% of its GDP have to reduce that (with pre-determined certain amount). However, the European Commission (2020a) activated the general escape clause of this pact on 20th March, which meant a vast sense of relief for all the member states.

In this subchapter, it was described what circumstances made it possible to perform a stimulus: the NBH calmed the market down and brought the yield of the sovereign bonds

down; determining national and EU-specific fiscal burdens were not a severe challenge anymore. Before answering the question how the deficit financed fiscal stimulus filtered down to the private sector, first, let us go through what happened in the banking sector.

BANKING SECTOR: ASSURING THE CONTINUITY OF LENDING

Liquidity and financing risks rose in parallel with uncertainty and risk averseness. As the crisis kicked in, all three expected credit loss elements pointed toward problematic lending conditions. The probability of default increased because of the forecasted decrease in corporate revenues and household income. This storm warning went hand in hand with the potential devaluation of the specific collateral's asset price, resulting in elevated loss given at default. Finally, there were signs that the exposure might rise as well, with respect to the easy and quick usage of credit cards and current account loans.

The fiscal policy focused on reducing the probability of default by introducing the extensive moratorium. On the contrary, assuring the continuity of lending and maintaining the loaning capacity were in the monetary policy's limelight. The steps taken were directed to diminish or even remove the liquidity barriers of the commercial banks caused by the moratorium and the accompanying delayed instalments. As a matter of fact, the National Bank of Hungary boosted the liquidity of the banking sector from four aspects: 1) loosening capital requirements; 2) lifting liquidity obligations; 3) providing additional liquidity by extending the circle of accepted covered-security types; 4) designing new covered loans structure to commercial banks at a fix interest rate.

In connection with handling the difficulties that the lending procedure as a whole was exposed to, the fiscal policy's decision-making came before the monetary policy's. The moratorium came into force on 19th March, and the first monetary package was announced on 23rd March. Regarding the enormous effects of the moratorium on the economy and the short reaction time of the central bank, it is unimaginable that there was no coordination between the Ministry of Finance and the National Bank of Hungary. Both economic policies responded quickly and in a long-lasting way to the problems concerning the continuity of lending. Needless to say, that in this procedure, apparently, the fiscal policy played a dominant role, seeing that the monetary policy must have responded to mitigate the potential partner and liquidity risk derived from the moratorium between the commercial banks.

It is true to say that at assuring the banking sector's stability, there was a coordination between the two economic policies. However, a disharmony popped up between the fiscal principles applied: problems were handled in the private sector and the banking sector differently. In the non-financial private sector, the government believed that it can ideally monitor the economy and provide subsidy to the suffering sectors in advance with the perfect timing. The fact that the social safety net remained a neglected pillar backs this up. Citizens who lost part of their jobs and received temporary wage subsidies (discussed in the *Employment-support actions* subchapter) or lost them entirely¹² had to face one of the shortest unemployment benefits (Bucsky, 2020).

---

¹² This might have occurred because their employers did not take or were not offered state subsidy (including privileged loan product).

By contrast, in the banking sector, the government lived with a general approach to maintain the lending procedure by not differentiating among bank clients under the moratorium's entry conditions. The measure which matches the underlying principle of moratorium – reserving the pre-pandemic financial conditions of the (borrowers) as a default setting by delaying their instalments and not considering how their financial situation has changed – is the unconditional helicopter money. The subject-to-condition moratorium could be paired up with a sector-specific subsidy method. Therefore, the design of the policies is not consistent concerning the set conditions.

Another contradictory aspect, besides the different underlying principle applied in the banking, and the private sector, lies in the definition of the phrase: moratorium only supports people who have already taken loans. Although the moratorium based on its default settings seems to be a comprehensive measure, it does not involve households, self-employed people and small and medium-sized enterprises who financed themselves on equity-bases (or net working capital bases or bond-bases) – large companies are supposed to have easier access to bank loans, and there is more room for restructuring their operation that is the reason they are set against. These segments of the private sector could find themselves underprivileged compared to the loan-financed ones because the latter received liquidity support through the moratorium. One solution for reconciling this conflict could have been the modification of the loan-to-value and the payment-to-income obligations intending to let them access credit. In the government's judgment, between two companies that performed at the same level in the pre-pandemic period, the borrowers got into considerably bigger financial trouble against the equity-financed companies. The answer for this might be that the moratorium was first and foremost designed not to provide financial assistance to the private sector (for this object, there were other dedicated tools), but to support the long-term stability of the financial system – which remained in the center of interest after the Global Financial Crisis.

PRIVATE SECTOR: STIMULATING THE ECONOMY, FACILITATING INVESTMENTS

In connection with the recovery of the private sector, at first, an inevitable factor should be highlighted: the accommodative low interest rate environment, which ranged between 0.6-0.9% in 2020¹³ (NBH, 2021d). Due to the consumer price index, which moved within the explicit tolerance band of the NBH since the crisis kicked in (until the end of the examined period), it was a viable option from the central bank to keep the base rate below 1%. On the one hand, the low interest rate incentivizes the private sector to invest; not only enterprises are supposed to embark on building new factories and purchasing new machines, but households are also motivated to invest their money into real assets, such as properties. On the other hand, this has a vital role in the government's credit-taking opportunity – the Hungarian state was able to afford an 14.9%-point change itself in sovereign debt (Eurostat, 2021a) because it does not have to pay high interest. The following subsections are called

---

¹³ Although the NBH decreased the base rate at its rate-setting meetings in June and July as well (it ended up from 0.9% at 0.6%), it had lost its relevance when regular tenders were launched for the special one-week deposit instrument, started in April 2020. In September, the deposit's interest increased to 0.75%, while the base rate was left at 0.6% (Portfolio, 2020c). This difference resulted in a contradiction because the base rate, which is by definition the leading value, it was overridden by the one-week instrument's interest.

to describe how the Hungarian economic policy stimulated the private sector by different channels, and how these programs were highly dominated by the fiscal side since it is able to provide a more specific assistance.

The European Union had a significant part in specific other programs, thanks to 1) the EU annual budget (from the seven-year financial framework); 2) the 4.3-billion-euro incentive which comes from the Next Generation EU fund as an epidemic recovery package to Hungary in mostly 2021 (Jennen, 2020). These European Union level funds and decisions keep coming back in the forms of, among others, the Zero-Interest Restarting Loan, Business Development and Innovation Operative Programme, state-funded information technology course, Workplace Protection Wage Subsidies Program (through the SURE).

CORPORATE INVESTMENT- AND OPERATION-SUPPORT ACTIONS

The launch of the state-guaranteed credit-support program is the one which bears the best the marks of the coordination between the monetary and fiscal policies: the monetary policy determined the conditions of lending (under Funding for Growth Scheme Go! and Bond Funding for Growth Scheme) and the fiscal policy joined as a guarantor. Unsurprisingly, the 1.4-billion-euro blanket sum scheme became popular in Hungary; the lent-out debt reached EUR 0.7 billion in October, out of which almost 90% was covered (Palkó, 2020). Another verification of its marketability is that the state had to recapitalize the Hungarian Development Bank because the previous capital stock was not found satisfactory as its guarantee portfolio increased by 70% in year-over-year term. Typically, the government-backed credit support program served as a safety net facility for the banking system, as the collateral provided by the state was upmarket, and at the same time, it was free of charge (not counting the administration cost). Thus, both the corporate and the banking sector were glad for the continuity of the lending process, but one of the most significant advantages was the short reaction time – under the principle of ‘he gives twice who gives quickly’.

Although the decision on the Zero-Interest Restarting Loan¹⁴ does not belong to the examined period as it was announced in February 2021, it focused on a critical segment, self-employed people besides the SMEs (Hungarian Development Bank, 2020b), thus it should be mentioned. Approved applicants had access to up to EUR 0.03 million zero-interest loans, which lasted maximum 10 years with a temporary 3-years days of grace. Considerable criticisms were raised regarding its budget, as the EUR 0.3 billion seemed to be meagre compared to the 1.3 million citizens (HCSO, 2021) who worked self-employed. The restarting loan was carried out in the frame of the React-EU fund financed program.

EMPLOYMENT-SUPPORT ACTIONS

The government designed new programs in connection with job retainment, which had direct labor market effects – these programs were: 1) Workplace Protection Wage Subsidies Program (including a special one for people who work at R&D); 2) competitiveness grant (including a dedicated program which targeted the Hungarian high tech and green SMEs); 3) Workplace Creating Wage Subsidies Program. The very first was the equivalent of the German *kurzarbeit* measure, a state-funded short-time working benefit. According to the

---

¹⁴ In Hungarian: Kamatmentes Újraindítási Gyorskölcsön.

Eurofound (2020, pp. 36-40.), Hungary made this support available with one of the shortest durations among other European Union member states (on average, the 25 analyzed member states provided support for 7 months, Hungary did for 3 months). Moreover, Hungary deviated from this group of countries not only in terms of duration but also in the number of people involved: the rate of take-up of short-time working or temporary unemployment benefits was around 2% in Hungary in April 2020, compared to the approximately 20% rate of the average European Union member state. The data provided by the Hungarian Ministry of Finance (Varga, 2020) show that this rate went up to 8.5% by the second half of the year.

The sizeable difference between the Hungarian and the European figures might be explained by the other two programs listed next to the Hungarian *kurzarbeit*, as the competitiveness grant and Workplace Creating Wage Subsidies Program involved another 8% of the economically active population. The primary aim of the competitiveness grant was to encourage investments, but with a key condition: those who applied for the subsidy had to commit themselves to preserve their workplaces (HIPA, 2020, p. 8.). This lifted the employment point to a secondary objective. The job creation program was more straightforward; it was believed to subsidize companies where the cost of creating a new workplace was less than preserving one at another company suffering from the recession. Another possible explanation for not intervening at such a degree as the *kurzarbeit* program could be that the Hungarian decision-makers did not find employment circumstances critical. This train of thought is supported by the estimation that the median income loss of the employees before the wage compensation (in 2020 compared to the previous year) was the lowest in Hungary among the EU countries, according to Eurostat (2020). Hungarians' budget tightened by less than 1% while the median income decreased 5.2% at the EU level. It is supposed to be reflected on the per capita financial assistance withdrawal from the EU program called Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency (SURE). Behind Bulgaria and Estonia, which did not disburse any credit, Hungary was the third country with the lowest SURE credit claim with its 52 euro per capita – at the EU level, this figure is 211 euro (Eurostat, 2021b; European Commission, 2020b).

HOUSEHOLD INVESTMENT-SUPPORT ACTIONS

The phrase household investment covers the renovation and construction of the household properties. At first, it is essential to note that over 90% of the Hungarian population lives in an owner-occupied home; by contrast, 70% of the EU-27 average (Eurostat, 2021c). The high rate of the owner-occupied home facilitates the efficiency of incentives related to household construction as legal questions related to the tenancy do not spoil the investors' mood. The announcement which stirred up the quiet waters came on 4th October when it was introduced that the VAT paid on the real estate constructions will be re-reduced from 27% to 5% from 2021 until 2022 (the same condition was prevailing until November 2018). The consequences of the VAT cut involve that the number of constructions is predicted to grow; home prices are supposed to fall; meanwhile, the price of building materials and wages in the construction sector are expected to increase. All in all, the weightiest purely economic critique is that the yearly amendments of the VAT in such a determining sector of the economy (and the change is more than 20%-point) massively hamper the long-run planning while making the sector entirely exposed to government measures (Ditróy, 2020).

An additional incentive was provided for families as the remaining 5% VAT is reclaimable for them. The Hungarian government heavily subsidizes the home renovation sector, and it provides families other than the VAT change: a non-repayable direct transfer. This is available for those who start home improvement during the pandemic, the state budget covers half of their cost (up to 9 thousand euro) in the form of repayment.

GOVERNMENT INVESTMENTS

At first glance, it might look odd that the general government's investment is detailed in a chapter which discusses the private sector. Even though Hungary is a market economy, it would not be enough to subordinate the government's actions to the private sector¹⁵. The reason it is discussed here is that public investments count on the players of the private sector, which involves private companies as suppliers and contractors.

Economic policy advisor Márton Nagy (2020) stated that Hungary was going back 8 years in the sovereign debt management to handle the recession properly. Mr. Márton Nagy emphasized the importance of appointing 50-100 public investments (primarily from the building industry and the infrastructure programs) and handle these with a project approach. It was added that according to his calculations, the share of domestic funds would grow from 65% to 72% among the financing structure of the national economy within the period of the next seven-year EU budget. In the meantime, FDI is expected to remain unchanged (while EU funds are prognosticated to shorten, decreasing from 18% to 12%). In the frame of the Economy Protection Action Plan, several public infrastructure projects were re-announced – among others: National Athletics Center, Budapest-Belgrade railway line, Renovation of Buda Castle District renovation (Heti Világgazdaság, 2021).

SUMMARY

The coordination of the Hungarian fiscal and monetary policies in 2020 was analyzed in this study. Four fields were formed to touch upon the direction of movement: 1) foreign exchange policies; 2) sovereign-debt-management-related decisions; 3) acts on assuring the continuity of lending in the banking sector; 4) economic-stimulating and investment-facilitating actions concerning the private sector. The strongest coordination was touched upon at the banking sector: the introduction of the moratorium from the fiscal side and the liquidity-support actions from the central bank were designed for a long term and it was harmonized greatly. At the foreign exchange market, a cohesion could be obtained rather than a coordination; they took individual steps, but those pointed to the same direction.

REFERENCES

REPORT, ARTICLE, PRESS RELEASE, ONLINE CONFERENCE

Bucsky, P. (2020) **A fejlett világ legszűkmarkúbb ellátása vár a sok százezer magyar munkanélkülire** [Internet]. Available from: <<https://q7.hu/kozelet/20200325/a-fejlett-vilag-legszukmarkubb-ellatasa-var-a-sok-szazezer-magyar-munkanelkulire/>> [Accessed 21 March 2021].

---

¹⁵ Previously, it was directly declared in the constitution that public and private property are handled with the same respect.

- Ditróy, G. (2020) **Hogy tessék? 5% lesz újra a lakásáfa? - Teljes újratervezés jön a lakáspiacon** [Internet]. Available from: <<https://www.portfolio.hu/ingatlan/20201007/hogy-tessek-5-lesz-ujra-a-lakasafa-teljes-ujratervezes-jon-a-lakaspiacon-451966>> [Accessed 10 April 2021].
- EIB (2021) **COVID-19 recovery support drives EIB Group investments in Hungary to record high levels** [Internet]. Available from: <<https://www.eib.org/en/press/all/2021-095-covid-19-recovery-support-drives-eib-group-investments-in-hungary-to-record-high-levels>> [Accessed 7 March 2021].
- Encyclopaedia Britannica (2021) **Fiscal policy** [Internet]. Available from: <<https://www.britannica.com/topic/fiscal-policy>> [Accessed 28 February 2021].
- Eurofond (2020) **COVID-19: Implications for employment and working life** [Internet]. Available from: <https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef20050en.pdf> [Accessed 6 April 2021].
- European Commission (2020a) **Communication from the Commission to the Council on the activation of the general escape clause of the Stability and Growth Pact** [Internet]. Available from: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/2_en_act_part1_v3-adopted_text.pdf> [Accessed 18 March 2021].
- European Commission (2020b) **The European instrument for temporary Support to mitigate Unemployment Risks in an Emergency (SURE)** [Internet]. Available from: <https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/financial-assistance-eu/funding-mechanisms-and-facilities/sure_en> [Accessed 9 April 2021].
- Eurostat (2020) **COVID-19 impact on employment income** [Internet]. Available from: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/DDN-20201210-2?utm_source=mandiner&utm_medium=link&utm_campaign=mandiner_202104> [Accessed 8 April 2021].
- Heti Világgazdaság (2021) **A gazdaságvédelemre szánt pénzeknek legfeljebb a negyede mehetett válságkezelésre** [Internet]. Available from: <https://hvg.hu/gazdasag/20210119_gazdasagvedelmi_alap_szamok> [Accessed 20 January 2021].
- HIPA (2020) **Új állami támogatások a gazdaság újraindításához** [Internet]. Available from: <https://hipa.hu/images/dokumentumok/Economic_Action_Plan_webinar_HIPA_HU_20200409.pdf> [Accessed 6 April 2021].
- Hungarian Development Bank (2020b) **Kamatmentes Újraindítási Gyorskölcsön Hitelprogram** [Internet]. Available from: <<https://www.mfb.hu/vallalkozasok/mukodo/hitel/kamatmentes-ujrainditasi-gyorskolcson-hitelprogram-t199-p199>> [Accessed 3 April 2021].
- Jennen, B. (2020) **Here's Who Gets What in the EU's 750 Billion-Euro Recovery Deal** [Internet]. Available from: <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-08-26/here-s-who-gets-what-in-the-eu-s-750-billion-euro-recovery-deal>> [Accessed 28 March 2021].
- Király, J. (2019) **A tornádó oldalszele**. Szubjektív válságtörténet 2007–2013. 1st edition, Budapest, Park Könyvkiadó.

Nagy, M. (2020) **Mit tesz a gazdaságpolitika a koronavírus-válságban?**. [online conference] Budapest Economic Forum. ed. Portfolio, Budapest.

Palkó, I. (2020) **Sorban állnak a magyar cégek az újfajta garanciáért, már készül a következő nagy dobás** [Internet]. Available from: <https://www.portfolio.hu/bank/20201013/sorban-allnak-a-magyar-cegek-az-ujfajta-garanciaert-mar-keszul-a-kovetkezo-nagy-dobas-452462?fbclid=IwAR1nE1xsxTpn5JhSlv-G_SfHSDMxlyRVAH4fKRmdTbfsMPXWkHHzUi-MNwSk> [Accessed 2 April 2021].

Portfolio (2020a) **Hungary allocates over EUR 2.5 billion FX bond in response to huge demand** [Internet]. Available from: <<https://www.portfolio.hu/en/equity/20201112/hungary-allocates-over-eur-25-billion-fx-bond-in-response-to-huge-demand-457218>> [Accessed 8 March 2021].

Portfolio (2020b) **Sorozatban negyedik hete nem vesz kötvényeket az MNB a kereskedelmi bankoktól** [Internet]. Available from: <<https://www.portfolio.hu/deviza/20200623/sorozatban-negyedik-hete-nem-vesz-kotvenyeket-az-mnb-a-kereskedelmi-bankoktol-438264>> [Accessed 11 March 2021].

Portfolio (2020c) **Szép csendben kamatot emelt az MNB!** [Internet]. Available from: <<https://www.portfolio.hu/gazdasag/20200924/szep-csendben-kamatot-emelt-az-mnb-450078>> [Accessed 26 March 2021].

Varga, M. (2020) **Magyar válságkezelés, kilátások**. [online conference] Budapest Economic Forum. ed. Portfolio, Budapest.

DATABASE

Eurostat (2021a) **Quarterly government debt** [Internet]. Available from: <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_10q_ggdebt&lang=en> [Accessed 23 April 2021].

Eurostat (2021c) **Distribution of population by tenure status, type of household and income group - EU-SILC survey** [Internet]. Available from: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_lvho02/default/table?lang=en> [Accessed 9 April 2021].

Hungary's Government Debt Management Agency (2021a) **Rating history of Hungary's debt** [Internet]. Available from: <<https://www.akk.hu/statistics/public-debt-finance/rating-history-debt>> [Accessed 7 March 2021].

Hungary's Government Debt Management Agency (2021b) **The foreign currency loan debt of Hungary** [Internet]. Available from: <<https://www.akk.hu/statistics/public-debt-finance/foreign-currency-loan-debt-hungary>> [Accessed 7 March 2021].

Hungary's Government Debt Management Agency (2021c) **Maturity profile of the central government debt (annual and quarterly figures), 30-09-2020** [Internet]. Available from: <<https://www.akk.hu/content/path=maturity-profile-debt-annual-quarterly>> [Accessed 9 March 2021].

NBH (2020) **Macroprudential Report** [Internet]. Available from: <<https://www.mnb.hu/letoltes/macroprudential-report-charts-2020.xlsx>> [Accessed 1 March 2021].

HCSO (2021) **9.2.1.2. A regisztrált gazdasági szervezetek száma havonta, gazdálkodási forma szerint – GFO'14** [Internet]. Available from: <https://www.ksh.hu/stadat_files/gsz/hu/gsz0051.html> [Accessed 3 April 2021].

Eurostat (2021b) **Population on 1 January by age and sex** [Internet]. Available from: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan/default/table?lang=en> [Accessed 9 April 2021].

NBH (2021) **Report on the Balance of Payments - January 2021** [Internet]. Available from: <<https://www.mnb.hu/letoltes/abrak-charts-web-3.xlsx>> [Accessed 8 April 2021].

CONSTITUTION, LAW

Act CXXXIX of 2013 on the Magyar Nemzeti Bank. [Internet]. Available from: <<https://www.mnb.hu/letoltes/mnb-torveny-2020-12-26-en.pdf>> [Accessed 28 February 2021].

The Fundamental Law of Hungary. [Internet]. Available from: <https://hunconcourt.hu/uploads/sites/3/2021/01/theadfundamentallawofhungary_20201223_fin.pdf> [Accessed 23 April 2021].

POPULISM AND HEALTH CRISES

**A COMPARATIVE STUDY OF FELIPE
CALDERÓN AND ANDRÉS MANUEL
LÓPEZ OBRADOR AND THEIR
RESPONSE TO THE AH1N1 2009
PANDEMIC AND THE COVID-19
EMERGENCY IN MEXICO**

SEBASTIAN MUNOZ RUIZ ESPARZA

ABSTRACT

Over the past two decades, Mexico has encountered two severe health crises that have caused widespread disruption on the country's social and economic life while testing the response capabilities of the respective administrations at the time. This work focuses on the role that populism has played in the rhetoric and behaviour of President Andrés Manuel López Obrador (2018 – Present) during the 2020 COVID outbreak, in contrast with the non-populist response of the Felipe Calderón administration (2006 – 2012) to the AH1N1 pandemic. Using an inductive approach, the paper sheds a light into the degree to which populism, understood as a *thin-centred* ideology, can influence a government's response to a health emergency in a context of uncertainty and insufficient information.

INTRODUCTION

According to March & Olsen (1975), organisations facing uncertainty tend to rely on prior beliefs to make sense of these circumstances and take decisions. Few events generate more uncertainty for governmental organisations than the outbreak of novel viruses, which can result in severe healthcare crises and demand swift public policy responses. With limited information available, governments rely on past experiences, beliefs, and ideologies, leading to a wide range of different responses among various administrations.

Although the 2009 AH1N1 outbreak and the COVID-19 pandemic are different in epidemiological terms, a comparative case study is possible with a set of key similarities. Both crises started with outbreaks of novel respiratory viruses, which could be transmitted from human to human and eventually became pandemics after spreading across different regions of the world. In both cases, national governments had to respond in a context of limited information and recommendations from health authorities such as the World Health Organization.

The set of beliefs upon which the Calderón and Obrador governments based their response to these health crises are at least partially informed by the contrasting ideologies of both leaders. More specifically, the concept of populism, defined as a “thin-centred ideology” (Mudde, 2004), plays a vital role in the nature of the public policies implemented by governments in response to a given crisis. Taking the response to an unexpected health crisis as the dependent variable and the populist or pluralist ideology of Calderón and AMLO as the independent variable, a comparative exercise can lead to a better understanding of the different responses of both presidents.

In the context of an ongoing pandemic and the global rise of populism, it would be relevant to deepen our collective understanding of the link between this thin-centred ideology and the response of a given government to a health crisis. While we could all wish for a future without pandemics, both authorities and societies will undoubtedly continue to face similar emergencies and a variety of contrasting governmental responses (World Health Organization, 2021).

AH1N1 AND COVID – THE PANDEMICS THAT HAVE MARKED A GENERATION

The concepts of school closures, bans on mass events and mask-wearing policies have been experienced twice by the Mexican society in the past 15 years. In April 2009, the first case of a novel strain of the H1N1 influenza virus was detected in the United States, causing

symptoms similar to those of the seasonal flu. By March, this new strain had also been identified in the Mexican state of Veracruz before continuing to spread worldwide and being declared a Public Health Emergency of International Concern in April and a pandemic in June (Centers for Disease Control and Prevention, 2019).

At the end of the AH1N1 pandemic, a total of more than 70,000 confirmed cases had been identified in Mexico, along with more than one thousand deaths (Ferri, 2020), (Mundo & Miranda, 2019). Overall, the country has been widely commended for its rapid and transparent response to the outbreak, with measures such as an early closure of schools and the suspension of non-essential economic activities (Minna Stern & Market, 2009), (Ear, 2012). While the pandemic was much less severe than the current COVID-19 outbreak, it provided an insight into the way in which the Calderón administration could respond to an unexpected health crisis.

In February 2020, the first three cases of COVID-19 were confirmed in Mexico, a little over two months after the initial reports of a novel coronavirus spreading in the Hubei province of China. At the time of writing this paper, Mexico had confirmed a total of 2.3 million cases and more than 200,000 deaths, making it the third country with the most cumulative confirmed COVID-19 deaths in the world, after the United States and Brazil (Johns Hopkins University, 2021). The early response of President Andrés Manuel López Obrador in the context of a severe pandemic is also a token of the set of beliefs informing his actions.

POPULISM AND NON-POPULISM

The concept of populism has been the subject of numerous debates among scholars and political analysts, who have yet to agree on a universally accepted definition of the term. Most of these contrasting definitions, however, refer to its polarising nature. Populists tend to portray society in terms of two opposing bands. The concept, as defined by Mudde, is “an ideology that considers society to be ultimately separated into two homogeneous and antagonistic groups, ‘the pure people’ versus ‘the corrupt elite’, and which argues that politics should be an expression of the *volonté générale* (general will) of the people” (Mudde, 2004, p. 543).

The definition of populism as an ideology is not shared by all scholars, with some claiming it can be better understood as a political style (Moffitt, 2016), (Ionescu & Gellner, 1969). Mudde and Rovira Kaltwasser (2017), however, portray populism as a *thin-centred* ideology, which addresses only a limited set of issues and must be coupled with one or more *thick-centred* ideologies. Examples of the latter include right-wing nationalism, socialism, fascism, and liberalism.

Conceptualising populism as a *thin-centred* ideology is a useful reminder of the fact that, although populist leaders share certain traits such as their understanding of society in terms of *the people* and *the elite*, it cannot be studied in a vacuum. In other words, a right-wing and a left-wing populist will share a view of society as a polarised entity. Their understanding of who belongs to *the people* and who is part of the *elite*, as well as the roles that these two groups play in the political arena, depend on the *thick-centred* ideology their populism is coupled with.

Finally, an additional way to understand the concept of populism is by looking at what it opposes. According to Drezner (2017, p. 26), populism can be illustrated as the opposite of elitism and pluralism. Populists, portraying themselves as true representatives of *the people*,

tend to blame *the elite* for the problems of society, often minimising the role of established institutions in favour of what they perceive as a direct representation of *the people's* will.

ANDRÉS MANUEL LÓPEZ OBRADOR AND THE MEXICAN POPULIST REGIME

Although most Latin American countries have had extensive experience with left-wing populist leaders in recent history, Mexico had been an exception. The election of Andrés Manuel López Obrador in 2018 changed this, bringing upon a left-wing populist administration in what some characterise as the late arrival of the pink tide to the country (Jack Daniel, 2019).

In both rhetoric and policy, López Obrador fits the definitions of populism as a *thin-centred* ideology which, in his case, is coupled with left-wing economic nationalism. Throughout his political career, AMLO has continuously portrayed himself as a legitimate representative of *the people*, labelling *the elite* as the cause of the ailments of the Mexican society (Balderas Zavala & Tapia Ornelas, 2019). In his daily press conferences, López Obrador reinforces this narrative, showcasing himself as part of “el pueblo” – *the people* – in a continuous confrontation against “los fifís”, “los conservadores” and “las élites” – *the posh, the conservative, and the elites* – (López Obrador, 2019), (López Obrador, 2020).

Using Mudde’s ideational approach to populism, it would be hard to construct a case against the labelling of AMLO as a populist leader. Throughout his political career, López Obrador has portrayed *the people* as a homogeneous group composed by the majority of the Mexican society, and himself as its true representative. Conversely, AMLO refers to *the elite* as the enemy of his movement, an equally homogeneous group comprised by members of the previous administrations, opposing parties, technocrats, journalists, and political analysts, among others.

In press conferences, interviews, and other public appearances, López Obrador continuously highlights this polarising view of the Mexican society, arguing that his belonging to *the people* is what provides his movement the moral right to govern the country. Any criticism, challenge, or alternative point of view is dismissed as an attack from *the elite*. Under the AMLO administration, pluralism has been neglected in favour of the single, biased view of the *legitimate* government of *the people*.

FELIPE CALDERÓN AND HIS ANTI – POPULISM

The Mexican presidential election of 2006 ended with the closest results in the electoral history of the country, a series of disputes and the refusal of Andrés Manuel López Obrador to recognise his loss against Felipe Calderón. Throughout the campaign, the clashes between both candidates often touched upon the concept of populism, which became a pejorative adjective used by Calderón to dismiss AMLO’s political project. In turn, López Obrador often referred to Calderón as an *elitist* who failed to represent *the people* and responded only to corporate interests.

To understand the variation in the independent variable of this comparative case study, it is important to explain why Felipe Calderón is not regarded as a populist leader. Although these clashes are evidence of Calderón’s public stance against populism, a review of his political background and ideology presents a clearer picture.

The first years of the Calderón presidency were characterised by pluralism and multipartyism, which were necessary after the historically fragile majority he secured in the 2006 elections (Méndez, 2015, pp. 128-130), (Ortiz de Zárate, 2018). To pass legislation and carry out his project, the president had to rely on the support of members of the Institutional Revolutionary Party and other fractions of the political spectrum beyond the strong opposition led by López Obrador (Meyer, 2015, p. 22). Calderón, therefore, could not afford to portray his movement or his National Action Party as the only legitimate leaders of the country in the way AMLO did.

Furthermore, neither throughout his campaign nor his term as president did Calderón's actions correspond to the traits of populist leaders introduced by Mudde (2004, p. 543). Whether it was a result of his razor-thin majority or his ideology, Calderón's rhetoric did not rely on a polarising discourse, nor on a constructed division between *the people* and *the elite*. Rather, the president relied on a pragmatic call to investors, political adversaries, and the society at large to work towards the continuity of his predecessor's project and make changes in punctual areas (Reveles Vázquez, 2008, p. 81).

The political ideology of Felipe Calderón is characterised by Reveles Vázquez (2008, p. 91) as one informed by neoliberalism, pluralism, and the construction of meritocratic frameworks for the selection of members of government. Throughout his political career, there is no pattern that would support labelling Calderón as a populist, neither because of his rhetoric nor as a result of the policies of his administration.

METHODOLOGY

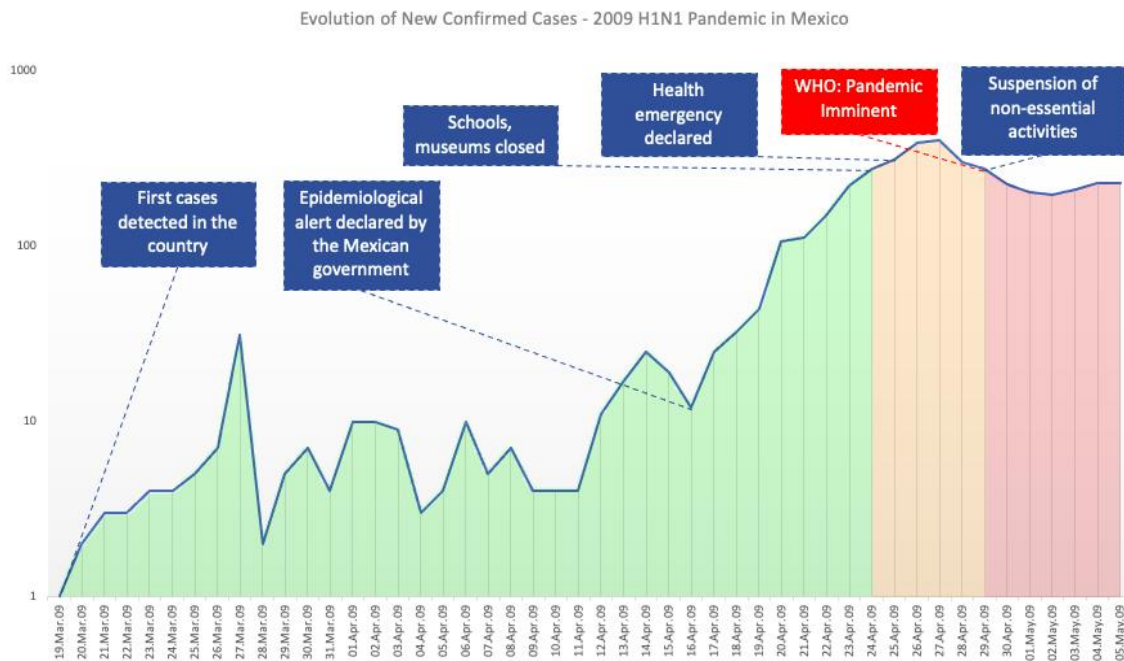
To analyse the case of Andrés Manuel López Obrador's response to the unexpected circumstances of a health crisis, a comparative case study can provide useful insights. Although a comparison between AMLO's response to the COVID crisis and that of Calderón to the H1N1 outbreak of 2009 might seem inappropriate due to the epidemiological differences of both viruses, it is relevant when both emergencies are understood exclusively as challenging, unexpected situations requiring governmental response in a context of uncertainty and limited information. Furthermore, the fact that both López Obrador and Calderón were at the head of the Mexican government at the time of the outbreaks removes differences in key variables that would arise from an international comparison.

This exploratory comparison between the responses of Calderón and López Obrador ensures that all dependent variables are as similar as possible, following the most-similar case selection strategy described by George and Bennett (2005, p. 66). In this comparative case study, the main dependent variable is the undertaking of governmental actions in the face of a pandemic caused by the outbreak of a novel respiratory virus. The outcome of this comparison would therefore be a result of a variation in the independent variable, namely whether the Mexican federal administration at the time was led by a populist leader or not.

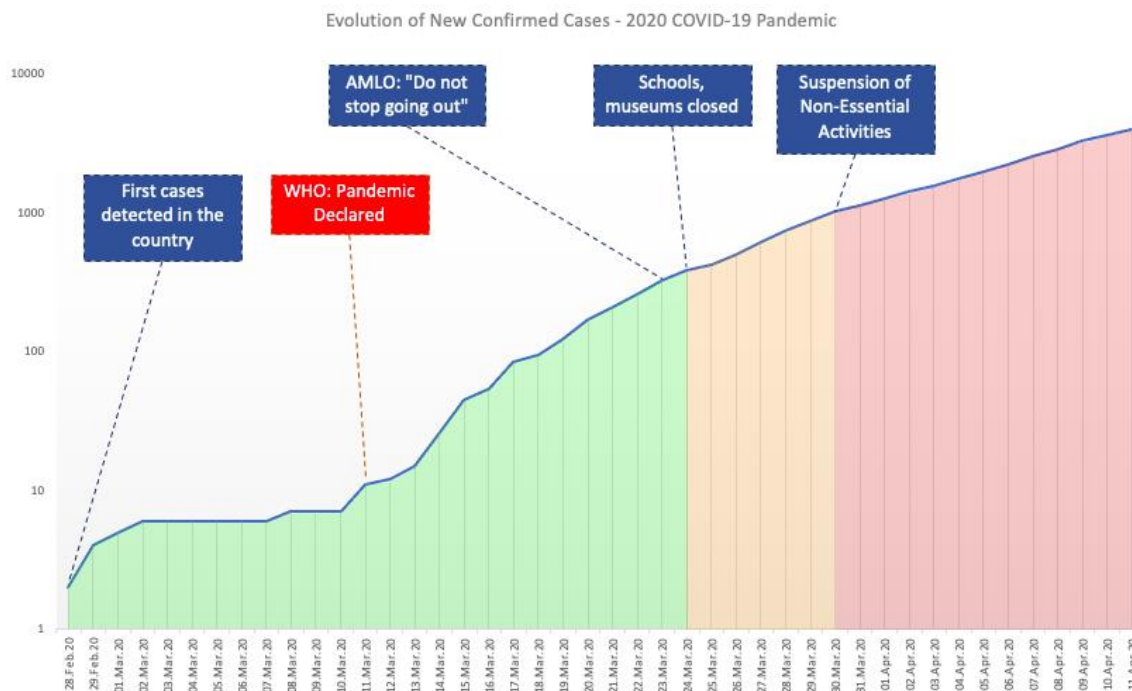
The data used for this comparative analysis relies on official communications from the federal government throughout the crises, as well as information from the World Health Organization regarding the evolution of the outbreaks. Following an inductive approach, the objective is to identify the sets of beliefs and ideological standpoints behind the different responses of Calderón and López Obrador to the pandemics.

CONTRASTING RESPONSES

A comparative analysis of the responses of Calderón and AMLO to the AH1N1 and COVID outbreaks, respectively, must be carried out using similar guidelines. For this purpose, the time difference between each milestone of the outbreaks and the respective governmental response can be used as a proxy to evaluate the variations between the Calderón and AMLO administrations. The speed with which each government reacted to the crisis is regarded as an indicator of the beliefs and sources of information used by the respective leaders.

Figure 1: Evolution of New Confirmed Cases - 2009 H1N1 Pandemic in Mexico, Logarithmic Scale. Graph elaborated by the author. Data source: (Fajardo Dolci, et al., 2009)

Figure 2: Evolution of New Confirmed Cases - 2020 COVID-19 Pandemic in Mexico, Logarithmic Scale. Graph elaborated by the author. Data source: (Consejo Nacional de Ciencia y Tecnología, 2021)

As can be seen in the above contagion curves and policy milestones implemented by the Calderón and López Obrador administrations in the early days of the H1N1 and COVID-19 pandemics, the responses of both leaders were radically different. The Calderón government closed schools and cultural institutions one day before the World Health Organization declared a Public Health Emergency of International Concern, five days before an “imminent pandemic” was warned of, and 43 days before a pandemic was declared (Lacey & McNeil Jr., 2009), (Chan, 2009), (Chan, 2009), (Centers for Disease Control and Prevention, 2019). On the other hand, AMLO ordered the closure of these facilities 54 days after the COVID-19 outbreak had been declared a Public Health Emergency of International Concern, and 13 days after it was defined as a pandemic by the WHO (Entrepreneur, 2020), (World Health Organization, 2020), (BBC News, 2020).

Regarding the suspension of non-essential activities, a similar contrast can be observed between both leaders. Felipe Calderón broadcasted an address to the Nation, and issued a presidential decree ordering the suspension of non-essential activities in the country on the 29 of April 2009, four days after the WHO’s declaration of a Public Health Emergency of International Concern for the H1N1 outbreak (Calderón, 2009), (Chan, 2009). López Obrador, on the other hand, did not suspend non-essential activities in the country until the 30 of March 2020, 19 days after the WHO had declared a pandemic, and 60 days after a Public Health Emergency of International Concern was called (Secretaría de Salud, 2020), (World Health Organization, 2020), (BBC News, 2020).

AH1N1 - FELIPE CALDERÓN

Public Health Emergency of International Concern	School Closures	Time difference
25 April, 2009	24 April, 2009	1 day before

COVID-19 - ANDRÉS MANUEL LÓPEZ OBRADOR

Public Health Emergency of International Concern	School Closures	Time difference
30 January, 2020	24 March, 2020	54 days after

Figure 3: Comparative chart of the time between WHO Public Health Emergency of International Concern declaration and school closures in Mexico during the H1N1 2009 Pandemic and the COVID-19 2020-2021 Pandemic. Sources: (Lacey & McNeil Jr., 2009), (Chan, 2009), (Entrepreneur, 2020), (World Health Organization, 2020)

AH1N1 - FELIPE CALDERÓN

Public Health Emergency of International Concern	Suspension of Non-Essential Activities	Time difference
25 April, 2009	29 April, 2009	4 days after

COVID-19 - ANDRÉS MANUEL LÓPEZ OBRADOR

Public Health Emergency of International Concern	Suspension of Non-Essential Activities	Time difference
30 January, 2020	30 March, 2020	60 days after

Figure 4: Comparative chart of the time between WHO Public Health Emergency of International Concern declaration and suspension of non-essential activities in Mexico during the H1N1 2009 Pandemic and the COVID-19 2020-2021 Pandemic. Sources: (Calderón, 2009), (Chan, 2009), (Secretaría de Salud, 2020), (World Health Organization, 2020)

Besides policy milestones, there were also significant differences between the rhetoric of Felipe Calderón and Andrés Manuel López Obrador throughout the first months of the health crises they had to face. Before the H1N1 outbreak was declared a pandemic, Calderón gave a live address to the Nation, encouraging the Mexican population to stay at home, avoid crowded spaces, wash their hands often and follow the recommendations of the relevant health authorities (Calderón, 2009). Conversely, more than 10 days after the COVID-19 outbreak was declared a pandemic, López Obrador posted a video encouraging Mexican families to keep going out and visit restaurants and eateries (Redacción Animal Político, 2020).

BELIEFS AND IDEOLOGIES

The different responses of Calderón and AMLO to the uncertainty of a major health crisis can be explained by the contrasting set of beliefs and ideologies of both leaders. According to Drezner (2017), populist leaders tend not to like centres of power beyond their personal control, and centralise decision-making processes in their own persona, basing their actions on information received only from their chosen inner circles.

In December 2020, the director of the World Health Organization, Tedros Adhanom Ghebreyesus, stated “We have said it in general, wearing a mask is important, hygiene is important and physical distancing is important and we expect leaders to be examples...” (Associated Press, 2020). In response, AMLO refused to wear a mask while arriving to a press conference, indicating that Mexico’s Health Subsecretary López-Gatell did not believe it was necessary to do so (Expansión, 2020). López Obrador has based his policies on the recommendations of his government’s inner circle, rebuffing any contradictory advice as an *attack* from the *conservative elites* (Martínez & Cano, 2021).

A second key characteristic of populist leaders is the use of simple language in their rhetoric, as part of their efforts to be perceived as genuine representatives of *the people* (Drezner, 2017). In March 2020, rather than providing public health advice or echoing the science-based recommendations of epidemiologists, López Obrador showcased a pair of religious amulets and referred to them as his protection against COVID, along with his honesty and anti-corruption stance (O’Neil, 2020), (El Universal, 2021). This simplistic understanding of the situation was also translated into policy, with his government adopting little restrictions at the onset of the outbreak.

Rather than short, simplistic statements informed by a small and homogeneous circle of advisors, the response of Felipe Calderón was based on a broad set of inputs from advisors, epidemiologists, and international experts. In his public statements, the president repeatedly referred to the recommendations of the World Health Organization, provided scientific data and gave regular updates on the state of the epidemic in the country (Ear, 2012). Calderón’s pluralist ideology, therefore, guided his decisions towards the consensus of most health experts both within and outside the country.

CONCLUSIONS

The comparative case study presented above sheds a light into key differences in the responses of populist and non-populist leaders to health crises. Although some argued that populist leaders tend to “reject the opinion of scientists and promote conspiracy theories” (Leonhardt & Leatherby, 2020), this argument is not entirely true for the H1N1 and COVID-

19 responses in Mexico. Rather than rejecting scientific opinions, AMLO followed the recommendations of a very narrow group of scientists, led by the Subsecretary of Health Hugo López-Gatell.

International experience from countries under populist leaderships also shows that it would be a mistake to believe that all populists would respond in the same manner. A good example is the dismissive approach of Jair Bolsonaro to the COVID emergency in Brazil (Biller, 2020), which contrasts with the early restrictive measures implemented by Hungary's Viktor Orbán (Dunai, 2020). What populists have in common, however, is a polarising nature, and a trend to follow the advice of their close advisors rather than that of international organisations.

The effects of populist leaderships at the onset of a health crisis, as illustrated by the comparative study of AMLO and Calderón, are mainly related to the ways in which they collect information and present it to the public. Pluralists tend to welcome contrasting opinions and make decisions based on a synthesis of these. Populists, on the other hand, only validate the input of a narrow group of close advisors and dismiss contrary opinions by characterising them as personal or political attacks.

A late public policy response to the different milestones of a health emergency is, therefore, not a given for all populist leaders. A division of society into *the people* and *the elite*, on the other hand, is a common trait among them. This polarising nature of populists has an impact in policy and governmental rhetoric during a health emergency, which become divided into the *correct* guidelines and standpoints stemming from the knowledge of *the people*, and the *attacks* from the self-serving *elites*.

The fact that populism by itself does not entail a set of specific policies goes in line with Mudde's characterisation of the concept as a *thin-centred* ideology. When faced with a health crisis or other unexpected situations, populists tend to polarise society, follow the opinion of a narrow, sympathising group, and use simplistic terms to explain their decisions and rally up their base. The nature of these decisions and the specific policies stem from the *thick-centred* ideology their populism is coupled with.

Throughout the COVID-19 pandemic, numerous political analysts have argued that the crisis would become a death sentence for populism (Wright & Campbell, 2020), (English, 2020). However, because populism does not entail a unitary approach to the emergency, this may not be the case.

REFERENCES

Associated Press, 2020. *WHO chief: Mexico in 'bad shape' with coronavirus pandemic.*

[Online]

Available at: <https://apnews.com/article/pandemics-mexico-health-coronavirus-pandemic-united-nations-22b813b46ac7db9c9c5194403b7b9d11>

[Accessed 29 April 2021].

Balderas Zavala, R. G. & Tapia Ornelas, M., 2019. Algunos de los rasgos populistas de AMLO. *El Cotidiano*, Volume 213, pp. 28-36.

BBC News, 2020. *Coronavirus confirmed as pandemic by World Health Organization.* [Online]

Available at: <https://www.bbc.com/news/world-51839944>

[Accessed 29 April 2021].

- Bennett, A. & George, A. L., 2005.** *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. London: MIT Press.
- Biller, D., 2020.** *Brazil's Bolsonaro again says coronavirus concern overblown*. [Online] Available at: <https://abcnews.go.com/Health/wireStory/brazils-bolsonaro-coronavirus-concern-overblown-69782788> [Accessed 3 May 2021].
- Calderón, F., 2009.** *Mensaje a la Nación del Presidente Calderón en Torno al Brote de Influenza en México*. [Online] Available at: <https://web.archive.org/web/20130615153437/http://calderon.presidencia.gob.mx/2009/04/mensaje-a-la-nacion-del-presidente-calderon-en-torno-al-brote-de-influenza-en-mexico/> [Accessed 29 April 2021].
- Centers for Disease Control and Prevention, 2019.** *2009 H1N1 Timeline*. [Online] Available at: <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/2009-pandemic-timeline.html> [Accessed April 2021].
- Chan, M., 2009.** *Swine influenza, Statement by WHO Director-General, Dr Margaret Chan*. [Online] Available at: https://www.who.int/mediacentre/news/statements/2009/h1n1_20090425/en/ [Accessed April 2021].
- Chan, M., 2009.** *World now at the start of 2009 influenza pandemic*. [Online] Available at: https://www.who.int/mediacentre/news/statements/2009/h1n1_pandemic_phase6_20090611/en/ [Accessed 29 April 2021].
- Consejo Nacional de Ciencia y Tecnología, 2021.** *Datos COVID-19 México*. [Online] Available at: <https://datos.covid-19.conacyt.mx/#DOView> [Accessed 29 April 2021].
- Drezner, D. W., 2017.** The Angry Populist as Foreign Policy Leader: Real Change or Just Hot Air?. *The Fletcher Forum of World Affairs*, 41(2), pp. 23-44.
- Dunai, M., 2020.** *Hungary's PM imposes lockdown, seeks more powers for govt to fight coronavirus*. [Online] Available at: <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-hungary-restrictio-idUSKBN21E0Q2> [Accessed 3 May 2021].
- Ear, S., 2012.** Swine flu: Mexico's handling of A/H1N1 in comparative perspective. *Politics and the Life Sciences*, 31(1), pp. 52-66.
- El Universal, 2021.** *Cuando AMLO mostró el "detente" y dijo que contra el Covid ayuda mucho "no mentir y no robar"*. [Online] Available at: <https://www.eluniversal.com.mx/nacion/cuando-amlo-mostro-el-detente-y-dijo-que-contra-el-covid-ayuda-mucho-no-mentir-y-no-robar> [Accessed April 2021].
- English, O., 2020.** *Coronavirus' next victim: Populism*. [Online] Available at: <https://www.politico.eu/article/coronavirus-next-victim-populism-uk-boris-johnson-us-donald-trump/> [Accessed 3 May 2021].

- Entrepreneur, 2020.** Ya estamos en la Fase 2: Estas son las 3 etapas de la propagación de coronavirus en México. *Entrepreneur*, 24 March.
- Expansión, 2020.** *AMLO insiste en no usar cubrebocas pese a 'regañó' de la OMS y aumento del COVID.* [Online]
Available at: <https://politica.expansion.mx/presidencia/2020/12/02/amlo-insiste-en-no-usar-cubrebocas-pese-a-regano-de-la-oms-y-aumento-del-covid>
[Accessed 29 April 2021].
- Fajardo Dolci, G. E. et al., 2009.** Perfil epidemiológico de la mortalidad por influenza humana A (H1N1) en México. *Salud Pública de México*, 51(5), pp. 361-371.
- Ferri, P., 2020.** Lo que México aprendió con la crisis de la influenza H1N1. *El País*, 8 February.
- Ionescu, G. & Gellner, E., 1969.** *Populism: Its Meanings and National Characteristics.* London: Weidenfeld and Nicholson.
- Jack Daniel, F., 2019.** Latin American left rising? First stop Mexico for Argentina's Fernandez. *Reuters*, 5 November.
- Johns Hopkins University , 2021.** *COVID-19 Data Repository by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) at Johns Hopkins University.* [Online]
Available at: <https://github.com/CSSEGISandData/COVID-19>
[Accessed 26 April 2021].
- Lacey, M. & McNeil Jr., D. G., 2009.** Fighting Deadly Flu, Mexico Shuts Schools. *The New York Times*, 24 April.
- Leonhardt, D. & Leatherby, L., 2020.** *Where the Virus Is Growing Most: Countries With 'illiberal Populist' Leaders.* [Online]
Available at: <https://www.nytimes.com/2020/06/02/briefing/coronavirus-populist-leaders.html>
[Accessed April 2021].
- López Obrador, A. M., 2019.** *Yo solo tengo un amo, es el pueblo de México. Conferencia de prensa matutina. Lunes 2 de diciembre 2019* [Interview] (2 December 2019).
- López Obrador, A. M., 2020.** *Gobierno del pueblo, para el pueblo y con el pueblo. Conferencia de prensa matutina. Lunes 19 de octubre 2020* [Interview] (19 October 2020).
- March, J. G. & Olsen, J. P., 1975.** The uncertainty of the past: Organizational learning under ambiguity. *European journal of political research*, 3(2), pp. 157-171.
- Martínez, F. & Cano, A., 2021.** *Los conservadores critican mi estrategia frente a la pandemia: AMLO.* [Online]
Available at: <https://www.jornada.com.mx/notas/2021/03/19/politica/criticos-de-mi-estrategia-para-enfrentar-pandemia-son-los-conservadores-amlo/>
[Accessed 29 April 2021].
- Méndez, J. L., 2015.** El liderazgo político en la presidencia de Felipe Calderón. *Foro Internacional*, 219(1), pp. 116-170.
- Meyer, L., 2015.** Felipe Calderón o el infortunio de una transición. *Foro Internacional*, 219(1), pp. 16-44.
- Minna Stern, A. & Market, H., 2009.** What Mexico Taught the World About Pandemic Influenza Preparedness and Community Mitigation Strategies. *JAMA The Journal of the American Medical Association*, 302(11), pp. 1221-1222.

- Moffitt, B., 2016.** Understanding Contemporary Populism: Populism as a Political style. In: *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation*. Stanford: Stanford University Press, pp. 28-50.
- Mudde, C. & Rovira Kaltwasser, C., 2017.** *Populism: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Mudde, C., 2004.** The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), pp. 541-563.
- Mundo, R. & Miranda, P., 2019.** Looking back at Mexico's H1N1 virus pandemic. *El Universal*, 23 April.
- O'Neil, S. K., 2020.** *Coronavirus Is Killing Lopez Obrador's Big Plans for Mexico*. [Online] Available at: <https://www.cfr.org/blog/coronavirus-killing-lopez-obradors-big-plans-mexico> [Accessed April 2021].
- Ortiz de Zárate, R., 2018.** *Felipe Calderón - Biografía*. [Online] Available at: https://www.cidob.org/biografias_lideres_politicos/america_del_norte/mexico/felipe_calderon_hinojosa [Accessed 28 April 2021].
- Redacción Animal Político, 2020.** *No dejen de salir, yo les voy a decir cuándo: AMLO sobre pandemia de COVID-19*. [Online] Available at: <https://www.animalpolitico.com/2020/03/no-dejen-de-salir-amlo-coronavirus-covid19/> [Accessed 29 April 2021].
- Reveles Vázquez, F., 2008.** Los proyectos políticos de los candidatos presidenciales en el 2006: las propuestas de gobierno. In: U. A. M. U. Iztapalapa, ed. *Elecciones y partidos políticos en México, 2006*. Mexico City: Universidad Autonoma Metropolitana Unidad Iztapalapa, pp. 77-112.
- Secretaría de Salud, 2020.** *098. Medidas de seguridad sanitaria*. [Online] Available at: <https://www.gob.mx/salud/prensa/098-medidas-de-seguridad-sanitaria?idiom=es> [Accessed 29 April 2021].
- World Health Organization, 2020.** *Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV)*. [Online] Available at: [https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news/item/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov)) [Accessed 29 April 2021].
- World Health Organization, 2021.** *Preparing for pandemics*. [Online] Available at: <https://www.who.int/westernpacific/activities/preparing-for-pandemics> [Accessed 22 April 2021].
- Wright, T. & Campbell, K., 2020.** *The coronavirus is exposing the limits of populism*. [Online] Available at: <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/03/05/the-coronavirus-is-exposing-the-limits-of-populism/> [Accessed 3 May 2021].

**ESETTANULMÁNY A
MAGYAR
OLTÁSKRITIKUSOK
ONLINE KÖZÖSSÉGI
POSZTJAINAK
ELEMZÉSÉRŐL**

ANDRUSKA ENIKŐ

ABSZTRAKT

Az oltásmegtagadás és az oltásokkal kapcsolatos bizonytalanság egyre nagyobb figyelemben részesül nem csak a népegészségügyi szakemberek között, hanem a társadalom tagjai között egyaránt. A web 2.0 megfelelő teret biztosít a tudományt megcáfoló tartalmak online megjelenésére, illetve gyors és széles körű terjedésére. E tanulmány – mely erősen eltolódik a kutatás felé az átfogó elméleti áttekintéseknek köszönhetően, melyekre a szerző saját kutatása épül - egy magyar Facebook-csoport adminisztrátori bejegyzéseit vizsgálja. A csoport a védőoltásokkal kapcsolatos egészségtudomány által alátámasztott és képviselt nézeteket, állításokat kívánja elutasítani. Eme empirikus kutatás fő célja az volt, hogy meghatározza a csoportban megjelenő betegségekre leggyakrabban használt kereteket, melyek által meghatározhatóvá váltak az egyes védőoltások elutasításának legfőbb érvei és indokai a magyar oltásellenesek körében. Az elemzés azt mutatja, hogy a vizsgált csoportban megjelenő konkrét betegségek védőoltásai ellen a biztonság és hatékonyság keret mentén érveltek leginkább, míg az oltások ellen általánosságban az összeesküvés keret mentén. A tanulmány célja továbbá az, hogy felhívja a figyelmet, valamint segítsen átfogóbb képet nyújtani az oltásellenesek érveiről és indokairól, és segítse azok eredményesebb kiküszöbölését.

BEVEZETÉS

Az oltásmegtagadás és az oltásokkal kapcsolatos bizonytalanság egyre nagyobb figyelemben részesül nem csak a népegészségügyi szakemberek között, hanem a társadalom tagjai között egyaránt. Az alábbi esettanulmány egy magyar Facebook-csoport – az Oltáskritikus Életvédők Szövetsége - Vaccine Critics Life Protection Assoc. – 2016 és 2021 februára között megjelent adminisztrátori bejegyzéseit vizsgálja. Mindehez a keretezés (framing) módszerét alkalmazza (Entman, 1993; Benczes & Kövecses, 2016), valamint a hozzájuk tartozó tartalmi attribútumokat azok különböző nyelvi manifesztációi alapján azonosítja (Broniatowski et al., 2020). A keretezés ugyanis meghatározhatja, hogy miként gondolkozik egy társadalom vagy egy közösség különféle problémákról és jelenségekről (Benczes & Benczes, 2018).

A górcső alá vett csoport a védőoltásokkal kapcsolatos egészségtudomány által alátámasztott és képviselt nézeteket, állításokat kívánja elutasítani. A csoport többek között kritizálja a védőoltásoknak nevezett injekciók mellékhatásait, szövődményeit és ártalmait. Vitatja továbbá az oltási kötelezettség törvényességét és annak biztonságát.

Eme empirikus kutatás fő célja tehát, hogy meghatározza a csoportban megjelenő konkrét betegségekre leggyakrabban használt kereteket, mellyel az egyes védőoltások elutasításának legfőbb érveinek és indokainak azonosítása a cél a magyar oltásellenesek körében. A kutatás így arra a kérdésfeltevésre koncentrálna, hogy a csoportban megjelenő oltásokkal kapcsolatban milyen jellegű keretezések történnek. A kérdésfeltevés kapcsán felmerülő legfőbb hipotézis az, hogy a csoportban megjelenő betegségek gyakorisági sorrendben a következő keretek mentén jelennek majd meg: a kötelező oltási rendszernek köszönhetően leggyakrabban a szabadságjogi érvek és ideológiák keret mentén; ezt követően az összeesküvés-elméletek keret mentén az említett oltási politika következtében; majd a biztonság és hatékonyság keret; az erkölcs, vallás és ideológia keret; végül pedig az alternatív gyógyászat keret megjelenését feltételezi.

A koronavírus már több mint egy éve – közvetve vagy közvetlenül – hatással van a társadalom minden tagjára. Ebből kifolyólag az oltásellenes érvek azonosítása és megértése mindenképp aktuális és felettebb fontos feladatnak bizonyul, hiszen a koronavírus elleni oltakozás megkezdődött, és a beoltottak aránya az egész társadalom számára meghatározó és kiemelten fontos.

AZ OLTÁSELLENESSÉG MEGHATÁROZÁSA ÉS KIALAKULÁSA

Az „oltásellenesség” kifejezéssel jelölt jelenségre a nemzetközi szakirodalom két módon utal: mint az oltások magabiztos elutasítása, illetve mint az oltásokkal kapcsolatos „bizonytalankodásra”, „kétkedésre”. Ez utóbbi fogalom egy szélesebb spektrumra használható, ugyanis vannak a társadalomban olyan csoportok, akik minden oltást kétség nélkül elfogadnak, és vannak akik minden további nélkül elutasítják őket. A kétkedő egyének pedig e két véglet között elhelyezkedő heterogén csoportot képviselik. Az oltási kétkedés nagyon összetett és kontextusspecifikus folyamat, ami időben, térben és a kérdéses védőoltás függvényében változik, így folyamatos monitorozása elengedhetetlen (Macdonald, 2015; Larson et al., 2015).

A védőoltásokkal szembeni ellenállás, kétkedés azonban egyáltalán nem újkeletű, ugyanis a védőoltások megjelenésével párhuzamosan alakultak ki az azokat ellenző szervezetek, mozgalmak. Ellenükben általában három érvet sorakoztatnak fel: az emberek önrendelkezési jogait érintő kérdéseket; a vakcinák mellékhatásaira vonatkozó érveket; valamint a hatékonyságukat megkérdőjelező érveket.

A 19. században több alkalommal is szervezett formát öltött az oltásellenesség. 1853-ban Angliában elfogadták a kötelező védőoltásról szóló törvényt, amely rosszálló megnyilvánulásokhoz vezetett. Azonban ezek a mozgalmak, szervezetek nem annyira maguk a védőoltások ellen, mint azok kötelezővé tétele ellen tiltakoztak a legkülönbözőbb ideológiai és szabadságjogi érvek mentén (Vasconcellos-Silva et al., 2015).

A másik védőoltások elleni érv azok egészségre káros hatásairól szól. Nagy szerep tulajdonítható ebben Andrew Wakefield és társai egy kutatásának, akik 1998-ban közöltek egy cikket a *The Lancet* című tekintélyes orvosi lapban, amely félreérthetetlenül célzott arra, hogy az MMR vakcina autizmust okoz. Fontos azonban kiemelni, hogy azóta a lap hivatalosan is visszahívta a cikket.

Végül az oltások hatékonyságával kapcsolatos aggodalmak szoktak felmerülni. Bizonyos elméletek szerint ugyanis a betegségekkel kapcsolatos javuló tendencia nem a védőoltásoknak köszönhető, hanem a folyamatosan javuló higiéniai viszonyoknak, a közegészségügy javulásának és fejlődésének. Ezeknek az elméleteknek azonban ellentmondanak azok a járványok, amelyek a fejlett, jó életkörülményeket biztosító országokban is jelentkeznek (World Health Organization, 2020).

Mindezen tényezők mellett napjainkban a médiakörnyezet kínálta lehetőségek talán minden eddiginél nagyobb hatással bírnak (Larson et al., 2015). A web 2.0 ugyanis alapjaiban változtatta meg a társadalmi nyilvánosság, véleménynyilvánítás és a valóságformálás természetét, illetve a kommunikációs szereplők viselkedését (Brossard & Scheufele, 2013). Ez hatással van a tudományos, és a tudományt megcáfoló tartalmak online megjelenésére, illetve gyors és széles körű terjedésére is.

KERETEZÉS

A keretek számos diszciplínában helyet kapnak, pontos meghatározásuk azonban tudományterületenként eltér, ugyanakkor alapvető jellemzőjük, miszerint a keretek a körülöttünk lévő világ stabil kognitív reprezentációk révén történő strukturálásának és szervezésének eszköze, közös vonásnak tekinthető (Benczes & Benczes, 2018). A keretek be vannak ágyazva a nyelvhasználatba, így bizonyos elemeit figyelmünk központjába helyezhetjük, valamint felidézhetünk bizonyos előzményeket. A keretek így meghatározhatják, hogy az emberek miként tekintenek egy problémára, hogyan értik és értékelik azt, majd mindezek alapján miként cselekszenek. A keretek tehát egyértelműen kiválasztják és felhívják a figyelmet a leírt valóság bizonyos aspektusaira, amelyek egybevágóan a legelterjedtebb sémákkal, miközben más aspektusokról értelemszerűen elterelik a figyelmet (Entman, 1993; Benczes & Kövecses, 2016). Elmondható tehát, hogy a keretek a világ bizonyos aspektusaira összpontosulnak; elvárásokat és következtetéseket generálnak; valamint jellemzően lexikális választásokhoz kapcsolódnak (Benczes & Benczes, 2018).

KORPUSZ

E tanulmány az Oltáskritikus Életvédők Szövetsége - Vaccine Critics Life Protection Assoc. nevű Facebook-csoport kizárólag annak adminisztrátorai által közzétett bejegyzéseit vizsgálja öt évre visszamenőleg. A kutatás azért koncentrál kizárólag az adminisztrátorok által közzétett posztokra, mert a csoportban csak ők tettek és tesznek közzé bejegyzéseket, valamint az általuk megosztott tartalmak és a hozzájuk fűzött megjegyzések irányadók a csoport tagjai számára, befolyásolják a csoport hozzáállását az egyes oltásokhoz, sőt, akár gyökeresen meg is tudják változtatni az új tagok, illetve az elért felhasználók véleményét és álláspontját. Rövidebb, de gyakran hosszabb – fél, vagy akár egy oldalas terjedelmű – posztok is megjelennek, amelyek a legtöbb esetben valamilyen háttéranyagra (videóra, cikkre, tanulmányra, vagy akár képekre) hivatkoznak, amelyek gyakran idegennyelvűek, azonban ezen anyagok nem képezik a vizsgált anyag részét. A bejegyzések szövegei a legtöbb esetben reflektálnak a hivatkozott háttéranyag tartalmára, de akár idéznek is belőle; véleményt fejeznek ki valamilyen oltás, illetve betegség kapcsán; vagy valamilyen cselekvésre ösztönöznek.

A vizsgált időszak tehát 2016 január elseje és 2021 márciusa közötti időszakra esik – azaz összesen 5 évet és két hónapot ölel fel. Eredetileg kizárólag az elmúlt 5 év posztjai képezték volna a kutatás részét, azonban annak érdekében hogy a koronavírus is belekerüljön a kutatásba, a vizsgált időszak 5 év két hónapra lett kiterjesztve. A koronavírus globális és magyarországi megjelenése egyaránt beleesik ebbe az időszakba, így a Magyarországot érintő első két hullám teljesen, míg a koronavírus harmadik hulláma részlegesen érintett, ugyanis a kutatás időpontja és a harmadik hullám lefolyásának ideje egybeesett.

A vizsgált időtartam alatt összesen 615 bejegyzést tettek közzé az adminisztrátorok, ami évekre bontva a következőképp alakult: 2016-ban 96, 2017-ben 134, 2018-ban 102, 2019-ben 61, 2020-ban pedig 147 darab bejegyzés született. Ezen adatok rámutatnak, hogy a 2020-as évben megjelent koronavírus aktivitásra buzdította az adminisztrátorokat, hiszen 2020-ban tették közzé a legtöbb bejegyzést. Mindez azonban a harmadik hullám és az oltási program elindulásával csak fokozódni látszik, ugyanis a 2021-es év csupán két vizsgált hónapja alatt összesen 75 bejegyzést osztottak meg. E két hónap alatt tehát kirívóan sok

bejegyzés született összehasonlítva a 2019-es évvel, amikor mindössze 61 posztot tettek közzé az adminisztrátorok az egész év alatt. Ez alátámasztja azt a megoldást, hogy a vizsgált korpusz 5 évet és két hónapot foglal magába, hiszen a koronavírusnak köszönhetően bőven van anyag a 2021-es évből is. Továbbá, a bejegyzések a vizsgált időszak alatt havonta átlagosan 580 reakciót (a reakció magába foglalja a Facebookon egy bejegyzésre tehető hét féle – tetszik, imádom, ölelés, vicces, húha, szomorú, illetve dühítő – reakció mindegyikét), 296 hozzászólást, valamint 426 megosztást eredményeztek.

A kutatás során nem volt kizárva az egyes attribútumok összevonása, a meglévők kiegészítése vagy akár kihagyása, valamint új attribútumok azonosítása sem. Ellenben kizárásra kerültek a korpuszból azok a bejegyzések, amelyek nem az egyes betegségekről, az oltásokról, illetve az oltásellenességről szóltak; ha a bejegyzés kizárólag egy csatolt videót, tanulmányt, vagy linket tartalmazott, azonban adminisztrátori hozzáfűzést nem; illetve azok a bejegyzések is, amelyekhez az adminisztrátorok által írt megjegyzések nem rendelkeztek megfelelő mennyiségű és minőségű tartalommal ahhoz, hogy azonosítani lehessen bármilyen keretet; vagy két bejegyzés ugyan azt a szöveget tartalmazta. Ezen meghatározásokat és kizárásokat követően a vizsgált korpusz összesen 518 bejegyzést ölel fel a meghatározott időkeret alatt.

Mindezek alapján a 2016 és 2021 márciusa között megjelenő, a vizsgálat részét képező bejegyzések száma évekre bontva a következőképp alakult: 2016-ban 92 bejegyzés, 2017-ben 116 poszt, 2018-ban 86 bejegyzés, 2019-ben 47 poszt, 2020-ban 72, míg 2021-ben 56 bejegyzés.

A választás azért esett tehát erre a konkrét csoportra, mert ez a legrégebb óta létező és a legtöbb taggal rendelkező magyar oltásellenes csoport, amelynek bejegyzései nyilvánosan elérhetőek bárki számára. A csoport 2011. december 8-án jött létre és folyamatos aktivitást mutat mind a mai napig, ami nem csak a kutatás szempontjából volt mérvadó, hanem a különféle szigorítások miatt is, amelyek hatására több oltásellenes csoport is megszűnni kényszerült. A csoportot 8000 felhasználó követi, valamint 7954 személynek tetszik az oldal. A COVID-19-nek köszönhetően azonban nem csak az adminisztrátorok aktivitása nőtt, hanem az elért felhasználók száma is. 2020 decembere és 2021 januára között ugyanis az elért felhasználók száma elérte a 205 ezret, a magyarországi lakosságon belül tehát minden 48. emberhez eljutnak a csoportban közzétett tartalmak.

MÓDSZERTAN

A tanulmány tehát a magyar oltásellenesek legtöbb taggal rendelkező Facebook csoportját, az Oltáskritikus Életvédők Szövetsége - Vaccine Critics Life Protection Assoc. nevezetű csoportot vizsgálta azzal a céllal, hogy meghatározza a magyar oltásellenesek egyes betegségekre leggyakrabban használt kereteit. A keretek azonosításának segítségével a betegségek elleni védőoltások elutasításának legfőbb érveinek és indokainak azonosítása volt a cél. A kutatás arra koncentrált, hogy a megjelenő betegségek kapcsán melyek a leggyakrabban előforduló keretek.

A vizsgálat meghatározó része volt a vizsgálati anyag összeállítására vonatkozó módszertani útkeresés. A Facebook-os tartalmakat nagyon nehéz nagyobb mennyiségben letölteni és archiválni. A CrowdTangle nevezetű, Facebook tulajdonában lévő és működtetett nyilvános betekintési eszközhöz való hozzáférés megtagadását követően - amely az egyszerűbb és

gyorsabb tartalomletöltést és archiválást biztosította volna - a manuális módszerek bizonyultak a legkézenfekvőbb és biztosan működőképes megoldásnak.

A kutatás a bejegyzések elemzéséhez Broniatowski és társai 2020-as tanulmányukban felhasznált kereteit használja fel, amelyeket ők maguk is Anna Kata 2010-es tanulmánya nyomán határoztak meg. Broniatowski és munkatársai (2020) kutatásuk során azonban néhány változtatást végeztek a Kata (2010) által meghatározott keretekhez és attribútumokhoz képest, aminek során a következő kategóriákat azonosították: első a biztonság és hatékonyság kerete, amelyhez a mérgek, az idiopátiás betegségek, az immunitás, a szennyezettség, az egyidejű oltások, az aluljelentés, a betegség csökkenése, valamint a triviális betegségek tartalmi attribútumok tartoznak. Második keretként az alternatív gyógyászatot azonosították a következő tartalmi attribútumok mentén: alternatív kezelések, a biomedicina kritikája, kötelezett vita, „vissza a természetbe”, eladó termékek, valamint a fogyókúra és életmód. Ez utolsó egy általuk felvett új tulajdonság, amely az újszerű tartalmakat tükrözi. A harmadik keret a polgári szabadságjoghoz tartozó attribútumokat tartalmazza: szülői jogok, monitorozás, valamint a totalitarizmus, amelyhez szintén felvettek egy új attribútumot - politika, a politikai gyűlések és események keretein belül. Negyedik keretként az összeesküvés-elméletek keretét azonosították, amelyben a Kata által külön kezelt profit, összejátszás, védelem és leplezés attribútumokat összevonták az átfedő tartalom miatt. Ezenkívül ebbe a kategóriába tartoznak még a lázadó orvosok, a bolond orvosok, a félelemkeltés, a szokatlan elméletek, a kiváltságos tudás, a tudományellenesség, valamint a tájékozott döntésekre való biztatás. Ötödik kategóriaként az erkölcs, vallás és ideológia kerethez tartozó tartalmi attribútumokat rendelték: vallási alapelvek, erkölcstelen cselekedetek, illetve anti-utilitarizmus. A hatodik, s egyben az utolsó Kata (2010) által meghatározott dezinformációk és hazugságok keretét, amely az elavult források, a félrevezetések, az önreferencia, a nincs hivatkozás, valamint a tévedések és hazugságok attribútumokat tartalmazza Broniatowski és társai (2020) nem használták, ugyanis ez a kutatásukban szereplő összes oldalon kivétel nélkül megjelent. Meghatároztak azonban egy „különféle” kategóriát, a közösségi média platformjaira jellemző dizájnattribútumoknak köszönhetően, mint például a hashtagek.

E kutatás tehát Broniatowski és társai (2020) ezen felosztására alapozott, azonban, nem zárta ki a meglévő attribútumok további összevonását, elhagyását, valamint új attribútumok meghatározását sem. A kutatás során kialakult egy saját, részletesebb keretrendszer, amely során az egyes attribútumok azok különböző nyelvi manifesztációi alapján kerültek azonosításra. A kialakult keretrendszer, valamint a hozzá tartozó attribútumok a csoportbejegyzésekben meghatározott példákkal – szavakkal, szókapcsolatokkal, mondatrészekkel – alátámasztva az alábbiakban kerül ismertetésre. A példákat követő zárójel minden esetben a publikálás évét jelöli.

BIZTONSÁG ÉS HATÉKONYSÁG

Az első általam is használt keret a biztonság és hatékonyság, amelyben néhány változtatást követően a következő tartalmi attribútumok kerültek azonosításra:

- **szennyezettség, mérgek:** az oltások mérgeket, mérgeanyagokat, szennyező és káros anyagokat; különböző vírusokat, szöveteket, DNS töredékeket tartalmaznak; módosítottak, így tehát kockázatosak.

Példák: *alumíniumot* és *formaldehidet* is tartalmazó oltások (2016); *abortált csecsemők sejtjeit* használják (2017); *nano-szennyeződések*et találtak (2018); *segéd- és hordozóanyag,*

szennyeződés és *adjuváns* található (2019); vakcinában található *nehézfémek* és *toxinok* (2020); *ipari mérgezés* (2021).

- **betegségek, járványok kialakulása:** az egyes oltásoknak és az azokban található anyagoknak köszönhetően különböző konkrét mellékhatások jelentkeznek, amelyeket konkrét betegségek, szindrómák, járványok, valamint maradandó károsodások kísérnek (meddővé teszik a nőket); a vakcinák ismeretlen eredetű betegségeket okoznak (például autizmust).

Példák: visszafordíthatatlan *idegrendszeri károsodások* (2016); oltások és az *agykárosodások* közötti összefüggés (2017); oltás következtében *fogyatékosná vált* (2018); *Guillain-Barré szindróma* oltástól (2019); az oltások az *autizmus* elsődleges okai (2020); *káros mellékhatások* következtében (2021).

- **immunitás:** az oltások rontják az immunitást, csak ideiglenes, vagy teljesen hatástalan immunitást alakítanak ki a vírussal szemben, hatásuk tehát kérdéses; az oltások ennél fogva hiányosak, az oltottak nagyobb veszélyben vannak, fertőzőek, ellenben az oltatlanokkal, akik egészségesek, és jobb immunitást mutatnak.

Példák: oltatlanok közül *senki sem fertőződött meg* (2016); az oltottak *jelentenek veszélyt* (2017); *nem nyújt* hosszú *védeltséget* (2018); *nem védett* az oltásai ellenére (2019); oltottak *könnyebben kapták el* (2020); *nem olyan hatékony* (2021).

- **egyidejű, avagy kombinált oltások:** több oltás egyszerre fokozza a mellékhatásokat, és veszélyesebbek.

Példák: növelik a *halálozás gyakoriságát* (2016); az egyidejűleg beadott oltások *hatványozott veszélyt*, többszörös *ártalmat* jelentenek (2016); *6 komponensű* oltás (2018).

- **aluljelentés:** az oltási reakciók általában nincsenek jelentve, ha mégis jelentve vannak, akkor szőnyeg alá vannak söpörve, nem vesznek rólok tudomást, ugyanis az emberek meg vannak félemlítve.

Példák: *nem merik* az oltási szövődményeket *jelenteni* (2016); jelentett mellékhatásokat *nem vizsgálják ki* (2017); *vizsgálat nélkül lesöprik* a hatóságok az asztalról (2018); *szőnyeglesöprés* (2019); az oltáskárosodások *1 %-át jelentik* (2020).

- **a betegség csökkenése:** a betegség előfordulása oltások nélkül csökkent (például a jobb higiénia viszonyok miatt), vagy mert az immunrendszer magától leszámolt vele.

Példák: a járványok *eltűnésének semmi köze* az oltásokhoz (2016); *természetesen átessen* a betegségen (2017); *higiénia, az életminőség javulása, a tisztálkodás és a csatornázás* (2018); a szervezetünk immunműködésének *kell legyőznie* (2020); oltásért vagyontokat fizetni képtelen nép *covidmentes* (2021).

- **triviális betegségek:** az oltással megelőzhető betegségek nem gyakoriak, nem fertőzőek, vagy viszonylag enyhék, nem is léteznek.

Példák: amúgy *sosem következnének be* (2016); *elhanyagolható* betegség (2020); *ártalmatlan* fertőzés (2021).

- **szövődmények:** általános aggodalom kifejezése az oltások okozta szövődmények, ártalmak, káros hatások, mellékhatások, betegségek kapcsán; nincs bizalom.

Példák: *veszélyeztetik* a gyermekek egészségét (2016); *súlyos következményekhez* vezethetnek (2017); *súlyos mellékhatások, szövődmények* várhatóak (2018); beláthatatlan *következményekkel* járhat (2020); *mellékhatás-hullámra* számíthatunk (2021).

- **halál:** az oltás halálos áldozatot követelt.

Példák: *meghalt* (2016); *védőoltás ölhetette meg* (2017); *gyermekéletemet követelt* (2018); *halálos áldozata* (2019); *gyermek halálát okozta* (2020).

ALTERNATÍV GYÓGYÁSZAT

A második kerethez a következő attribútumok tartoznak:

- **alternatív kezelések:** az oltások felett álló kezelések támogatása (például homeopátia, népi alternatívák).

Példák: *homeopátia* (2016); *sok vitamin* (2017); *hatékony izzasztás* (2020); *jóféle házi pálinka* (2021).

- **kötelezett vita:** viták javaslata arról, hogy az oltás hatékony, vagy szükséges-e.

Példa: *oltakozni, vagy nem oltakozni, ez itt a kérdés* (2021).

- **„vissza a természetbe”:** a természetes megközelítések támogatása (például a gyermekeknek természetes módon kell megbetegedniük, majd megbírkózni a betegséggel).

Példa: *a természetben érdekesebb keresni a gyógyulást* (2016).

POLGÁRI SZABADSÁGJOG

A polgári szabadságjogok keretéhez az alábbi attribútumok kerültek:

- **szülői és emberi jogok:** az állampolgári szabadságjogok megsértése a szülők és egyének választási lehetőségének elvétele.

Példák: *az emberi jogok egyik legdurvább megsértése* (2016); *figyelmelen kívül hagyva a szülők önrendelkezési jogát* (2017); *sérti az állampolgárok alapjogát* (2018); *alaptörvényben biztosított emberi jogokat korlátoznak* (2019); *eldöntötték helyettünk mások* (2020); *tisztelet illetné az állampolgárok egyéni döntéshez való szabadságát* (2021).

- **monitorozás:** az oltási programok, az orvosok, a védőnők zaklatják azokat a szülőket, akik nem oltatják be gyermekeiket; illetve azokat, akik az oltás ellen nyilvánosan felszólalnak.

Példák: *orwelli megfigyelés* (2016); *védőnő ordibál a szülővel, ha az élni merészel törvényes jogával* (2017); *üldözik a felvilágosult szülőket* (2018); *zaklatni kezdte* (2020).

- **totalitarizmus:** az oltási kötelességek túlzott ellenőrzése; a szabályok szigorítása, a nem kötelezhető oltás kötelezése a kormány és egyéb illetékesek által; szankciók rovása a szülőkre, egyénekre; gyermekek erőszakos beoltása, esetleg szülőktől való elvétele.

Példák: *elvették tőle és erőszakkal beoltották* (2016); *brutális módszerekkel kényszerítik a hatóságok a családokat* (2017); *hivatali hatáskörét túllépi, vagy hivatali helyzetével egyébként visszaél* (2020).

- **oltási politika:** politikai oltási diktatúra, a törvényalkotól kötelezővé teszik az egyes oltásokat és legitimálják a bűncselekményeket (emiatt menekülnek el a családok, nem vállalnak több gyereket); önkényesen tiltanak be gyógyszereket; olyan határozatokat hoznak, hogy a látszólag nem kényszeres oltást is minél többen beadassák.

Példák: *oltási diktatúra* (2016); *vakcinamaffia* (2017); *kisgyermekes családok ezrei menekülnek külföldre, vagy nem mernek több gyermeket vállalni* (2018); *mit meg nem enged magának az állam* (2019); *rémült szülők menekülnének* (2020); *zsarolással kikényszerített* (2021).

ÖSSZEESKÜVÉS-ELMÉLETEK

A negyedik kerethez az alábbi attribútumok tartoznak:

- **nyereség avagy profit, összejátszás, védelem, titkok és leplezések, valamint hazugságok:** az oltási politikákat a profit motiválja; a hatalmon lévők hozzák létre a válságot; a vakcinák promóterei nyereséghez jutnak, profitálnak az oltások okozta betegségekből; a kormány megvédi az orvosokat és a gyártókat a felelősségtől - „Big Pharma” teória; titkolják a nyilvánosság, valamint a páciensek előtt az oltásokkal kapcsolatos valós információkat, adatokat; tagadják, nem ismerik el az oltások és a mellékhatások közti összefüggést; manipulálnak, összejátszanak a médiával.

Példák: *profitorientált* (2016); *letagadják* az oltások szövődményeit (2017); a *penz vette át* az Isten szerepét (2018); *gigantikus korrupció uralja* a gyógyszergyártást (2019); *felelősséget* egy fikarcnyit *sem vállaló* (2020); *költséges aljasság* (2021).

- **a lázadó orvosok, professzorok, gyógyszerészek:** az úgynevezett „felvilágosult” orvosok, szakemberek elszakadnak az orvosi intézményektől; véleményüknek óvatosan, vagy **merészebben, de hangot adnak (például perbe is belemennek).**

Példák: *felébredt* orvosok (2016); oltáshitű orvosnál *pálfordulás* történt (2017); egy brit orvos *kitálat* (2018); *elmondja az igazat* (2019); *csodálatos magyar orvos* (2021).

- **a bolond orvosok, szakemberek:** az orvosok tudatlanok; arrogánsak, sokat engednek meg maguknak; nem értenek a szakmájukhoz, szakmai hibákat követnek el; behódolnak, félnek a szankcióktól, azok következményeitől, meg vannak félemlítve a felsőbb vezetők által.

Példák: *oltásfaszista* orvos (2016); durva *szakmai szarvashiba* (2017); *gondolkodásra képtelenek* (2018); *alattvalók* (2020).

- **a félelemkeltés:** a betegségek veszélyeinek túlzott, hamis ábrázolása útján a szülők és egyének megijesztése céljából; fenyegetések a hatóságok részéről.

Példák: *riogatnak* a járványokkal (2016); hatósági *félelemkeltés* (2018); oltás-károsodottakat *használ* oltás *propagandához* (2019); ránk *kényszerített félelem* (2020).

- **a tudományellenesség:** a biomedicina, a megalapozott orvosi ismeretek, teóriák tévesek, hiányosak (például a nyájimmunitás teóriája).

Példák: *sosem vizsgált, állítólagos* (2016); *elavult, ostoba* teória (2017); a nyájimmunitás egy *mítosz* (2018).

- **a tájékozott, helyes döntésekre, tettlegességre való biztatás:** bátorítás a művelt döntések meghozatalára saját maguk és gyermekeik és a társadalom érdekében.

Példák: mint *felelős szülő* (2016); *kéretik végiggondolni*, mi a gyermekek érdeke (2017); *tájékozódjunk* (2018); még *meggondolhatják* (2020).

ERKÖLCS, VALLÁS ÉS IDEOLÓGIA

Az erkölcs, vallás és ideológia keret kapcsán az alábbi két attribútum került meghatározásra:

- **erkölcstelen cselekedetek:** az oltás erkölcstelen cselekedetekkel jár (például a gyermekkísérletek, embereken való kísérletezés); saját népüket teszik ki ezen kísérletezéseknek.

Példák: *mások gyermekeit* nem átallanak *tönkretenni* (2016); *kísérlet* magyar *csecsemőkön* (2017); mint a *vágóhídi barmokat* (2018); *emberkísérlet* (2020).

- **anti-utilitarizmus:** az oltások „néhány” áldozatot hoznak sokak javára (pl. népírtás eszköze).

Példák: *haszonlesésük oltára* (2016); *népírtás eszközei* (2017); *öncélú* (2018); *veszett több is Mohácsnál* (2020).

Az utolsó, hatodik keret a vizsgálat során nem került alkalmazásra, ugyanis – Broniatowski és társaihoz hasonlóan (2020) – ez a keret és a hozzá felsorolt attribútumok mindegyike igaz az egész oldalra kiterjedően. Továbbá, szintén az általuk meghatározott, úgynevezett „különféle kategória” - amely a közösségi média platformjaira jellemző dizájnattribútumokat tartalmazza - ebben a kutatásban nem kapott helyet, ugyanis kizárólag egy platform, azon belül is egy oltásellenes csoport képezte a vizsgálat tárgyát, ahol az említett tartalmi jegyek semmilyen mértékben nem voltak felfedezhetőek.

A MÓDSZER LEÍRÁSA

A választott Facebook csoportban az adminisztrátorok által közzétett bejegyzések tehát azok tartalma alapján a fentiekben meghatározott keretek, és az azokhoz tartozó tartalmi attribútumok mentén lettek azonosítva és osztályozva. Elsősorban azonosításra kerültek az egyes betegségek a posztok alapján, amelyek évekre lettek bontva. Ezt követően a tartalmi attribútumok nyelvi manifesztációik alapján lettek azonosítva, melyből kiderült, hogy az egyes betegségek milyen keretek mentén vannak tárgyalva. E csoportosításokból továbbá arra is fény derült, hogy melyek azok az oltással kivédhető betegségek, amelyekkel foglalkoznak a csoportban és hogy mikor foglalkoztak velük leginkább; valamint melyek azok, amelyek kevesebb arányban, vagy egyáltalán nem jelentek meg az elmúlt öt év során. Ugyanis, ha egy adott időben sokkal gyakrabban tesznek közzé tartalmat egy konkrét betegség kapcsán, akkor feltételezhető, hogy az egy járvány kitörésének, oltási időszaknak, az adott oltással kapcsolatos jogszabály szigorításának, vagy egyéb külső tényezőknek köszönhető. Néhány bejegyzés esetében több keret azonosítására is sor került, ezek azonban minden esetben külön, önálló keretként voltak kezelve az átláthatóság, a könnyebb megértés, valamint az eredményesebb kutatás érdekében.

ADATOK

Az alábbi táblázat a vizsgált időszak egészét, a korpuszban résztvevő bejegyzések vizsgálata során nyert összes adatot tartalmazza. A táblázat tartja a fentiekben felállított keretek sorrendjét. Az „n” az adott betegségről az adott évben közzétett bejegyzések összességét jelöli, amely zárójelben százalékban is ismertetve van.

Az összes vizsgált poszt n=518 (100%)	1. keret Biztonság és hatékonyság	2. keret Alternatív gyógyászat	3. keret Polgári szabadságjog	4. keret Összeesküvés- elméletek	5. keret Erkölc, vallás és ideológia
Az oltásokról általánosságban n=308 (59,46%)	n=167 (36,78%)	n=3 (0,66%)	n=78 (17,18%)	n=180 (39,65%)	n=26 (5,73%)
Koronavírus n=60 (11,58%)	n=37 (42,53%)	n=2 (2,30%)	n=11 (12,64%)	n=34 (39,08%)	n=3 (3,45%)
Kanyaró n=28 (5,41%)	n=27 (57,45%)	-	n=3 (6,38%)	n=15 (31,91%)	n=2 (4,26%)
HPV n=22 (4,25%)	n=19 (57,58%)	-	n=3 (9,09%)	n=9 (27,27%)	n=2 (6,06%)
Influenza n=14 (2,70%)	n=12 (57,14%)	n=1 (4,76%)	-	n=8 (38,10%)	-
Tuberkulózis n=13 (2,51%)	n=10 (52,63%)	-	n=2 (10,53%)	n=6 (31,58%)	n=1 (5,26%)
Polio n=10 (1,93%)	n=10 (76,92%)	-	n=1 (7,69%)	n=2 (15,39%)	-
Tetanusz n=10 (1,93%)	n=10 (76,92%)	-	n=1 (7,69%)	n=2 (15,39%)	-
Szamárköhögés n=10 (1,93%)	n=10 (83,33%)	-	n=1 (8,33%)	n=1 (8,33%)	-
Himlő n=10 (1,93%)	n=8 (53,33%)	n=1 (6,67%)	n=1 (6,67%)	n=4 (26,66%)	n=1 (6,67%)
Hepatitis B n=9 (1,74%)	n=6 (42,86%)	-	n=3 (21,43%)	n=4 (28,57%)	n=1 (7,14%)
Mumpsz n=8 (1,54%)	n=8 (80%)	-	-	n=2 (20%)	-
Torokgyík n=7 (1,35%)	n=9 (81,82%)	-	n=1 (9,09%)	n=1 (9,09%)	-
Rubeola n=5 (0,97%)	n=5 (71,43%)	-	-	n=2 (28,57%)	-
Övsömör n=2 (0,39%)	n=2 (50%)	n=1 (25%)	n=1 (25%)	-	-
HIB n=1 (0,19%)	n=1 (100%)	-	-	-	-
PCV 13 n=1 (0,19%)	n=1 (100%)	-	-	-	-

1. táblázat: A vizsgált időszakot összesítő táblázat

A táblázat az 5 év két hónap alatt vizsgált összes bejegyzésben felbukkanó betegséget és a hozzájuk tartozó leggyakrabban megjelent kereteket tartalmazza. Öt év alatt összesen 518 bejegyzés képezte a vizsgálat részét, melyek 16 betegség között osztódtak szét. Ezek a következők: koronavírus, kanyaró, HPV, influenza, tuberkulózis, polio, tetanusz, szamárköhögés, himlő, hepatitis B, mumpsz, torokgyík, rubeola, övsömör, HIB, és végül

a PCV 13. A vizsgált bejegyzések túlnyomó többségben általánosságban szóltak a védőoltások ellen (összesen 308 alkalommal). Annak ellenére, hogy a koronavírus csak a 2020-as és a 2021-es év első két vizsgált hónapjának posztjaiban jelent meg, a konkrét betegséget említő posztok közül a legtöbb esetben mégis a koronavírus védőoltása ellen szóltak (60 esetben). Ezt követően legtöbb alkalommal a kanyaró (28 alkalommal), és a HPV (22 alkalommal) jelent meg. Elenyésző különbséggel jelent meg az influenza (14 alkalommal), majd a tuberkulózis (13 alkalommal). Egységes arányban (10 alkalommal) jelent meg a polio, a tetanusz, a szamárköhögés, és a himlő. Szintén kis különbséggel, azonban kevesebb alkalommal jelent meg a hepatitis B (9 alkalommal), a mumpsz (8 alkalommal), a torokgyík (8 alkalommal), valamint a rubeola (5 alkalommal). Végül, legkevesebb alkalommal jelent meg az övsömör (2 alkalommal), illetve a HIB és a PCV13 (mindössze 1-1 alkalommal) jelent meg.

EREDMÉNYEK

A korábban ismertetett hipotézis, miszerint a csoportban megjelenő betegségek kapcsán a keretek a következő gyakorisági sorrendben fordulnak elő: polgári szabadságjog; összeesküvés-elméletek; biztonság és hatékonyság; erkölcs, vallás és ideológia; és alternatív gyógyászat részben megdőlt. A feltételezés abból indult ki, hogy a kötelező oltási rendszernek köszönhetően a leggyakrabban előforduló keret a szabadságjogi érvek mentén valósul meg. Ezzel ellentétben a csoport leggyakrabban és legerősebben az egyes betegségek védőoltása ellen azok biztonságát és hatékonyságát megkérdőjelezve érvelt. Az oltások ellen általánosságban azonban nem a biztonság és hatékonyság, hanem az összeesküvés-elméletek keret mentén érveltek leginkább. E szóban forgó két keret a vizsgált időszak során szinte kivétel nélkül az első két helyet foglalta el a gyakoriságot illetően, így az eredmény nem meglepő.

Az eredményekből továbbá az is kiderül, hogy a Magyarországot érintő betegségek – melyek ellen kötelező oltakozni – mindegyike megjelent a csoport bejegyzéseiben. A csoport posztjai alapján összesen 16 betegség került azonosításra, melyek tartalmazták azokat a betegségeket, amelyek ellen Magyarországon kötelező oltatni a gyermekeket (szuljtudatosan.hu).

Végül a kutatás arra is rámutat, hogy az egyes betegségek esetleges gyakori megjelenése néhány esetben járványnak, szigorított jogszabálynak, vagy egyéb külső tényezőnek tudható be, hiszen a koronavírusról szóló gyakori bejegyzések valóban a vírus és a járvány megjelenésének voltak köszönhetőek. Ezzel a koronavírus lett a leggyakrabban előforduló betegség a vizsgált időszak alatt annak ellenére, hogy mindössze alig több mint egy éve jelent meg Magyarországon. A másik három leggyakrabban előforduló betegség – a kanyaró, az influenza, valamint a HPV – esetében azonban nem volt felfedezhető korreláció a gyakori megjelenés, valamint egyéb külső tényező között.

JAVASLATOK A VIZSGÁLT PROBLÉMA KAPCSÁN

A vizsgált csoportban megjelenő dezinformációk, valamint azok hitelesnek tűnő átadása is alátámasztja azt a mindenki számára nagyon fontos tanulságot, hogy a megfelelő, tudatos és alapos tájékozódás, a szakemberekhez való fordulás nagyon fontos kiváltképp olyan esetek kapcsán, amikor egészségről, emberi életéről van szó. Mint az látható, a közösségi média felületek vezetőinek törekvése a hamis információkat terjesztő tartalmak és oldalak betiltása kapcsán – bár nagyon fontos lépés – egyelőre mégsem bizonyul megfelelően

hatékonyak. Ékes példája ennek a vizsgált csoport is, amely annak ellenére, hogy vitathatatlanul téves információk terjeszt, még mindig jelen van a közösségi média felületein és mindössze 1-2 bejegyzés lett jelölve hamis információ terjesztésének gyanújával. Sokkal szigorúbb és hatékonyabb szabályozásra, szankciókra lenne szükség annak érdekében, hogy a dezinformációk mennyiségén csökkenteni lehessen, valamint sokkal átfogóbb és kidolgozottabb rendszerhez ahhoz, hogy megfelelő mennyiségű tartalmakat tudjanak sikeresen ellenőrizni. Ez utóbbi ugyanis manuálisan nem elvégezhető feladat. Mindemelett szükséges lenne támogatni azon szerzőket, egyéneket, csoportokat, akik valós információkat tesznek közzé, ezzel is segíteni és gyarapítani a köz javát szolgáló információk áramlását.

HIVATKOZÁSJEGYZÉK

- Benczes I., & Benczes R. (2018).** From financial support package via rescue aid to bailout: Framing the management of the Greek sovereign debt crisis. *Society and Economy*, 40 (3), 431-445.
- Benczes R., & Kövecses Z. (2016).** *Kognitív nyelvészet*. Akadémiai Kiadó. Letöltve: <https://mersz.hu/kovecses-benczes-kognitiv-nyelveszet>
- Broniatowski, A.D., Jamison, A. M., Johnson, F.N., Velasquez, N., Leahy, R., Restrepo N.J., Dredze, M. & Quinn, C.S. (2020).** Facebook Pages, the “Disneyland” Measles Outbreak, and Promotion of Vaccine Refusal as a Civil Right, 2009–2019. *American Journal of Public Health*. Letöltve: <https://ajph.aphapublications.org/doi/full/10.2105/AJPH.2020.305869>
- Brossard, D. & Scheufele, D. A. (2013).** Science, New Media, and the Public. *Science*, vol. 339, no. 6115, 40–41. Letöltve: https://www.researchgate.net/publication/234047926_Science_New_Media_and_the_Public
- Entman, R. M., (1993).** Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Northwestern University*, 51-58.
- Facebook (2011).** Oltáskritikus Életvédők Szövetsége - Vaccine Critics Life Protection Assoc. Letöltve: <https://www.facebook.com/Olt%C3%A1skritikus-%C3%89letv%C3%A9d%C5%91k-Sz%C3%B6vets%C3%A9ge-Vaccine-Critics-Life-Protection-Assoc-320566067971075>
- Kata, A. (2010).** A postmodern Pandora's box: Anti-vaccination misinformation on the Internet. *Science Direct*, 28 (7). Letöltve: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264410X09019264?via%3Dihub>
- Larson, J. H., Jarrett, C., Schulz, S. W., Chaudhuri, M., Zhou, Y., Dube, E., Schuster, M., MacDonald, N. E., Wilson, R. & the SAGE Working Group on Vaccine Hesitancy. (2015).** Measuring vaccine hesitancy: The development of a survey tool. *Science Direct*, 33 (34). Letöltve: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0264410X15005010>
- Macdonald, N. (2015).** Vaccine hesitancy: Definition, scope and determinants. *Vaccine. Research Gate*, 32 (34). Letöltve: https://www.researchgate.net/publication/275278401_Vaccine_hesitancy_Definition_scope_and_determinants
- Szulj tudatosan.hu. (n. d.).** Kötelező védőoltások 2019-2020. Letöltve: <https://szulj.tudatosan.hu/2019/09/30/kotelezo-vedooltasok-2019-2020/>

Vasconcellos-Silva, P. R., Castiel, L. D. & Griep, R. H. (2015). The media-driven risk society, the anti-vaccination movement and risk of autism. *Ciênc. saúde coletiva*, 20 (2).
Letöltve: https://www.scielo.br/scielo.php?pid=S1413-81232015000200607&script=sci_arttext&tlnq=en

Wakefield, A., Murch, S., Anthony, A., Linnell, J., Casson, D., Malik, M., Berelowitz, M., Dhillon, A., Thomson, M., Harvey, P., Valentine, A., Davis, S. & Walker-Smith, J. (1998). Retracted: Ileal-lymphoid-nodular hyperplasia, non-specific colitis, and pervasive developmental disorder in children. *The Lancet*. Letöltve: [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(97\)11096-0/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(97)11096-0/fulltext)

World Health Organization, (2020). Vaccines and immunization: Myths and misconceptions. Letöltve: <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/vaccines-and-immunization-myths-and-misconceptions>

